

UNIwersytet Zielonogórski
Wydział Nauk Pedagogicznych i Społecznych
Instytut Socjologii

Urszula Płatek

Profil emigranta polskiego w społeczeństwie i kulturze Australii

Praca magisterska napisana
w Instytucie Socjologii
pod kierunkiem
prof. UZ dr hab.
Miroslawa Chałubińskiego

Zielona Góra 2007

„Czasami miewam sny o Polsce”

Składam serdeczne podziękowania
wszystkim Polakom w Australii,
którzy przyczynili się do powstania
niniejszej pracy

Spis treści

1. Wstęp	5
2. Teoretyczne zagadnienia badań emigracji	9
2.1. O migracji zagranicznej – definicja, typy oraz fazy migracji	9
2.2. Wielokulturowość i pluralizm kulturowy	13
2.3. Ujęcia teoretyczne tożsamości narodowej	16
2.4. Teoria wartości rdzennych	19
2.5. Koncepcja walencji kulturowej A. Kłoskowskiej	22
2.6. Określenie zagadnień obcości oraz marginalizacji w sytuacji bycia emigrantem	23
2.7. Asymilacja – definicje, rodzaje i prawa	26
2.8. Fazy przystosowania kulturowego	29
2.9. Fazy asymilacji Polonii zagranicznej	31
3. Specyfika Australii jako kraju wielokulturowego	35
3.1. Polityka wielokulturowości w Australii	35
3.2. Instytucje i ich działalność jako wyraz polityki wielokulturowości	38
3.3. Tożsamość australijska	41
3.4. Wartości rdzenne Australii	44
3.5. Zastosowanie teorii walencji kulturowej w badaniach australijskich	46
3.6. Rys historyczny emigracji polskiej do Australii	49
3.7. Australijska Polonia	52
4. Metodologia badań	55
4.1. Cel i główne zagadnienia badań	55
4.2. Szczegółowe problemy i hipotezy badawcze	57
4.3. Metodologia badań za pomocą Internetu	61
4.4. Metody badań Polonii australijskiej	64
4.5. Charakterystyka doboru próby	66
4.6. Przebieg realizacji badań	68

4.7.	Sposób analizy danych	70
5.	Emigranci polscy w Australii – wyniki badań własnych	72
5.1.	Profil demograficzny emigranta	72
5.2.	Charakterystyka emigracji w badanej grupie	74
5.3.	Tożsamość narodowa Polaka w Australii	80
5.4.	Wartości rdzenne	86
5.5.	Problemy na emigracji	90
5.6.	Polacy w społeczeństwie australijskim	96
5.7.	Kontakty z Polską	102
5.8.	Kontakty z Polonią	104
5.9.	Rola Kościoła Katolickiego w podtrzymywaniu polskiej kultury	107
5.10.	Dzieci polskich emigrantów a polska kultura	110
6.	Podsumowanie	115
6.1.	Weryfikacja hipotez	115
6.2.	Obraz emigranta polskiego w Australii	119
	Bibliografia	125
	Spis tabel	129
	Spis rysunków	130
	Załączniki	131

1. Wstęp

Niniejsza praca poświęcona jest zagadnieniu tożsamości narodowej emigranta polskiego w Australii, ale przeprowadzone wśród emigrantów badania nie ograniczyły się tylko do tego aspektu. Istotne było również poznanie problemów, sukcesów i codzienności życia Polaków, którzy osiedlili się na tym kontynencie. Innym ważnym analizowanym w pracy zagadnieniem jest kwestia kulturowego funkcjonowania polskiego emigranta w społeczeństwie wieloetnicznym.

Główną motywacją podjęcia tematu badań Polaków przebywających na emigracji w Australii było wcześniejsze zainteresowanie Australią, jako krajem i kontynentem, a także fascynacja odmiennością tak wielokulturowego kraju. Równie istotny wpływ na podjęcie tego tematu miała myśl o tym, aby w przyszłości przez kilka lat spróbować życia w Australii. Ten powód był dodatkową inspiracją do lepszego poznania rzeczywistości bycia na emigracji w tym kraju.

Bardzo istotnym elementem poszukiwania problemów badawczych i wskazówką do dokładnego sprecyzowania celu badań niniejszej pracy były prace J. J. Smolicza, który przez wiele lat zajmował się problematyką wielokulturowości Australii, w tym także badaniem przebywającej tam grupy polskiej. Ostatecznie należy stwierdzić, iż celem niniejszej pracy jest ukazanie obrazu polskiego emigranta w Australii w możliwie jak najszerszym spojrzeniu, przy jednoczesnym zaakcentowaniu kwestii jego tożsamości narodowej.

Literatura dotycząca Polaków przebywających w Australii nie jest zbyt obszerna, natomiast tematyka dotycząca tożsamości narodowej i etnicznej jest opisywana w wielu pozycjach i uwzględnia również zagadnienie pluralizmu kulturowego Australii. Znaczną pomoc w przygotowaniu do badań i analizie wyników stanowiły publikacje dotyczące badań emigrantów polskich w Stanach Zjednoczonych, przy

uwzględnieniu odmienności tych dwóch typów wielokulturowości i sytuacji Polaków w obu krajach.

Do uzyskania wiedzy na określony powyżej temat posłużono się kwestionariuszem ankiety zamieszczonym w Internecie, tak aby przeprowadzenie badań było możliwe pod względem logistycznym i finansowym. Forma ta spotkała się z pełną akceptacją respondentów i pozwoliła uzyskać obszerny materiał do analiz. Badania były prowadzone przez cztery miesiące, od początku czerwca do końca października 2006 roku. Ich początek został określony przez umieszczenie na stronie internetowej kwestionariusza ankiety oraz nawiązanie kontaktu z pierwszymi osobami docelowymi poprzez e-mail. Pozyskiwanie respondentów odbywało się trzema kanałami: poprzez rozesłanie spersonalizowanego e-maila zapraszającego do badania, poprzez wzajemne przekazywanie informacji o badaniu wśród członków Polonii australijskiej, a także za pośrednictwem zaproszeń do udziału w badaniu zamieszczonych na forum internetowego serwisu melbourne.pl oraz na stronach www.rodaknet.com i www.kurier.iinet.net.au. Respondenci to polscy emigranci przebywającymi w Australii. Pojęcie emigrant dotyczy, w tym przypadku, nie tylko Polaków przybyłych do Australii, ale także ich dzieci, czyli emigrantów w drugim pokoleniu. Zakres czasowy emigracji nie został ograniczony, tak więc badania obejmowały zarówno emigrację przed II wojną światową, wojenną, powojenną, solidarnościową oraz po roku 1990 aż do roku 2006. Badania dotyczyły całego obszaru Australii, co pozwoliło uzyskać informacje o różnych skupiskach polonijnych.

Rozdziały pracy zostały tak skonstruowane, aby wprowadzenie do tematu pracy tworzyło podstawy do zrozumienia pojęć wykorzystanych do stworzenia kwestionariusza wywiadu i późniejszej analizy wyników. Rozdział pierwszy stanowi powyższy wstęp wprowadzający w istotę pracy.

Rozdział drugi omawia ogólne założenia teoretyczne dotyczące migracji, wielokulturowości, tożsamości narodowej oraz koncepcji walencji

kulturowej i wartości rdzennych. W rozdziale tym zawarto również rozważania na temat asymilacji kulturowej, co jest nieodłącznie związane z zagadnieniem pluralizmu kulturowego i wtapiania się emigrantów w nowe społeczeństwo.

Rozdział trzeci stanowi odniesienie zagadnień teoretycznych do konkretnej przestrzeni społecznej, czyli do Australii. Rozdział ten przedstawia zagadnienie pluralizmu kulturowego w tym kraju i stanowi próbę wskazania istoty tożsamości australijskiej oraz wartości rdzennych tego kraju. W końcowej części rozdziału nakreślony został obraz polskiej emigracji i obecnej Polonii australijskiej.

Rozdział czwarty opisuje metodologię badań nad Polonią australijską, z określeniem problemów i hipotez badawczych. Charakteryzuje on metodę badania, zasadność jej zastosowania, sposób doboru próby oraz określa przebieg realizacji badań i późniejszej analizy otrzymanych danych.

Rozdział piąty stanowi zasadniczą część pracy, ponieważ jest w całości wkładem własnym autorki, opartym na przeprowadzonych badaniach. Prezentuje on uzyskane z ankiet wyniki, grupuje otrzymane dane i wskazuje na podstawowe zależności i prawidłowości. Z uzyskanego materiału wyłania się szczegółowy obraz przebadanych emigrantów polskich, który pozwala na przeprowadzoną w rozdziale szóstym weryfikację hipotez badawczych oraz szczegółową analizę obrazu polskiego emigranta w Australii.

Elementem podsumowującym całą pracę jest zakończenie, które w zwięzły sposób pozwala wskazać wkład niniejszej pracy w poszerzenie wiedzy o Polakach, którzy wyjechali do Australii. Aspekt poszerzenia dotychczasowej wiedzy o Polonii australijskiej był ważną przesłanką do podjęcia takiego właśnie tematu pracy, ponieważ wydaje się, iż zajęcie się obszarem dotąd jeszcze nie w pełni przebadanym przynosi szersze korzyści

poznawcze niż koncentrowanie się na tematach zanalizowanych już w wielu wymiarach.

2. Teoretyczne zagadnienia badań emigracji

2.1. O migracji zagranicznej – definicja, typy oraz fazy migracji

Migracje zagraniczne to ruchy ludności w przestrzeni międzynarodowej. Jest to jeden z bardziej powszechnych procesów społecznych i jednocześnie stanowi istotny składnik zmiany społecznej i ekonomicznej. Niektóre ruchy migracyjne są wynikiem swobodnie podjętych decyzji migrantów, a inne są wywołane przez siły polityczne, trudności ekonomiczne, czy klęski żywiołowe. Mangalam¹ przywołuje główne aspekty migracji, którymi są: fizyczne przemieszczanie się ludzi w przestrzeni, względnie trwała zmiana miejsca trwałego pobytu emigrantów oraz zmiana struktury zawodowej i społecznej. Zdefiniował on omawiane zjawisko w następujący sposób: „migracja jest to względnie stałe przeniesienie się zbiorowości zwanej migrantami z jednego punktu przestrzeni geograficznej do innego, poprzedzone procesem podejmowania przez migrantów decyzji w oparciu o shierarchizowany system wartości i celów”². Migracja to proces zbiorowy, ma swoje odzwierciedlenie w organizacji społecznej, jak również w wymiarze kulturowym, ponieważ radykalnie zmienia sposób życia, wzorce zachowań i symboliczny świat migrantów.

Decyzja o migracji to proces złożony, na który wpływają różnorodne czynniki psychologiczne i społeczne. Motywacja do wyjazdu musi być na tyle silna, by jednostka pokonała problemy, które się pojawiają na drodze do wyjazdu. Należy również podkreślić, iż nigdy motyw wyjazdu nie jest pojedynczy, ale jest to splot pewnych okoliczności, które sprawiają, że jednostka decyduje się opuścić dobrze sobie znane środowisko, często

¹ Z. Mach, Migracja i społeczne konstruowanie tożsamości, „Przegląd Socjologiczny” 1993, t. 42, s. 67.

² Ibidem, s. 69.

też rodzinę, znajomych, swoją pracę i wybrać nową nieznaną i niepewną przyszłość³.

Ze względu na oddziaływanie kraju, który emigrant opuszcza i kraju, do którego wyjeżdża, wyróżnia się czynniki „wypychające” i czynniki „przyciągające”.

Czynniki „wypychające”, tak zwane push factors, skłaniają do emigracji i są to:

- ♦ Czynniki prawny;
- ♦ Czynniki ekonomiczny (wysokie bezrobocie, zła sytuacja gospodarcza kraju, ograniczone możliwości mieszkaniowe);
- ♦ Czynniki demograficzny (nadwyżki ludzi w wieku produkcyjnym, wysoki przyrost naturalny);
- ♦ Czynniki społeczno-polityczny (rozczarowania i frustracje związane z kształtowaniem się nowego ustroju, dyskryminowanie mniejszości narodowych, konflikty zbrojne, ograniczenia praw człowieka).

Natomiast czynniki „przyciągające”, tak zwane pull factors, tkwią w kraju docelowym dla emigranta i są to:

- ♦ Czynniki ekonomiczny (niski poziom bezrobocia);
- ♦ Czynniki prawny (zmniejszone wymagania wizowe, korzystne przepisy imigracyjne, łatwość uzyskiwania pozwolenia na pracę, zabezpieczenie socjalne imigrantów);
- ♦ Czynniki społeczno-polityczny (pozytywny stosunek do cudzoziemców i mniejszości etnicznych);
- ♦ Czynniki historyczny (istnienie „łańcuchów migracyjnych”⁴ oraz skupisk wcześniejszych emigrantów z danego kraju).

³ B. Sakson, Źródła pionierskiego łańcucha migracyjnego, w: Jaźwińska E., Okólski M. (red.), Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2001, s. 213-218.

⁴ Ibidem, s. 227-234.

Istnieją różne klasyfikacje migracji, ale dla potrzeb tej pracy najistotniejszy jest podział uwzględniający warunki migracji oraz jej przyczyny. Ze względu na warunki wyróżnia się migrację dobrowolną i przymusową, a ze względu na przyczyny wyodrębniono migrację ekonomiczną, polityczną, religijną i inne. Podziały te wzajemnie się przenikają, co pozwala na ich łączne analizowanie. Wśród głównych motywów migracji dobrowolnej można wyróżnić cztery kategorie czynników⁵: 1) ambicja i oczekiwanie lepszych warunków pracy, 2) nadzieja na lepszą przyszłość dla dzieci, 3) odwaga, chęć rozpoczęcia nowego życia i przeżycia przygody, 4) poprawa warunków ekonomicznych. Natomiast w emigracji przymusowej wyróżnia się takie podtypy jak: deportacja, wygnanie, ucieczka przed wojną i prześladowaniami oraz handel niewolnikami. Rozróżnienie dwóch zasadniczych typów migracji ma zasadnicze znaczenie z punktu widzenia szans na odtworzenie przez emigrantów życia społecznego w kraju osiedlenia. Migranci przymusowi są konserwatywni, dążą do zachowania dawnych wzorców życia i dlatego mają duże trudności z przystosowaniem. Inne postawy przejawiają migranci dobrowolni, którzy są innowacyjni, otwarci na zmiany i dążą do przystosowania do nowego terytorium i środowiska.

Wyjeżdżając z kraju ojczystego grupa migrantów jest określana mianem „emigrantów”, a proces ich przemieszczania się to „emigracja”, natomiast w kraju osiedlenia, w nowym społeczeństwie są określani jako „imigranci”. Określenia te zależą od perspektywy przyjętej w postrzeganiu migrantów i od grupy, która podejmuje się ich określenia.

Proces migracyjny ma strukturę trójfazową⁶, zbieżną z modelem rytów przejścia Arnolda van Gennepa. Pierwsza faza, określana mianem separacji, polega na opuszczeniu przez migrantów społeczeństwa i oddzieleniu od jego norm i symboli. Jest to zarówno fizyczne

⁵ Z. Mach, *Migracja i społeczne konstruowanie tożsamości*, cyt. wyd., s. 72.

⁶ *Ibidem*, s. 74-88.

przeniesienie w inne miejsce, jak również pewien typ separacji społecznej, myślowej i symbolicznej.

Druga faza stanowi graniczną fazę liminalną. Struktura społeczna ulega rozpadowi, zakwestionowane zostają normy, wzory zachowań oraz wyznawane wartości. Społeczność emigrująca zostaje pozbawiona poczucia bezpieczeństwa oraz poczucia tożsamości, jakiego dostarczała ziemia ojczysta. Mity i symbole tracą swą moc regulującą, a świat społeczny ulega dezintegracji. Faza ta nie kończy się wraz z osiedleniem na nowej ziemi, ponieważ dopiero wtedy powstają nowe problemy na drodze do rekonstrukcji tożsamości w nowym miejscu. Ważna jest kwestia kulturowej treści nowej tożsamości, ponieważ migranci często praktykują stare tradycje, rytuały dostarczając im nowej interpretacji. W taki sposób charakteryzują też tę fazę Thomas i Znaniecki w „Chłopie polskim w Europie i Ameryce”⁷. Opisują oni stopniowy proces poznawania, rozumienia i akceptacji nowego świata. Wskazują, iż migranci nie należą w tej fazie do żadnej ze struktur społecznych, ponieważ dawna już nie istnieje, lub już nie organizuje ich życia, a nowa jeszcze nie powstała. Oznacza to konieczność uczenia się nowych ról i odnalezienia się w świecie odmiennych wartości i norm. Proces, w którym imigrant staje się w pełni członkiem nowego społeczeństwa S. Eisenstadt określił mianem „wchłonięcia”⁸, które wymaga przyswojenia języka oraz nabycia wielu nowych umiejętności.

Trzecia faza nie zaczyna się nagle, lecz stopniowo wyłania się z fazy drugiej. Jest to faza agregacji, przyłączenia i tworzenia nowej tożsamości migrantów. Oznacza ona zakończenie procesu emigracji i nie oznacza koniecznie asymilacji jednostki, czy grupy. Ta faza może zakończyć się sukcesem, czyli zbudowaniem nowej tożsamości, ale także porażką, którą jest dezintegracja osobowości i zamknięcie się w etnicznym getcie.

⁷ F. Znaniecki, W. I. Thomas, Chłop polski w Europie i Ameryce. Dezorganizacja i reorganizacja w Ameryce, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1976, T. 5, s. 25-30.

⁸ Z. Mach, Migracja i społeczne konstruowanie tożsamości, cyt. wyd., s. 85.

Poznanie definicji migracji, czynników, które na nią wpływają oraz zrozumienie trzech faz procesu migracji jest istotne dla zbudowania właściwych podstaw do badań migrantów, tak by całościowo rozpatrywać zjawisko migracji nie pomijając żadnego z jej aspektów.

2.2. Wielokulturowość i pluralizm kulturowy

Pluralizm kulturowy odnosi się głównie do społeczeństw złożonych z wielu różnych kulturowo grup i „polega na zbudowaniu takiego systemu, w którym zarówno społeczeństwo zasiedziałe, jak i grupa emigrantów mogą współżyć ze sobą bez utraty swojej tożsamości i bez wciągania się wzajemnie w ciągnące się konflikty”⁹. W takiej sytuacji grupy dostosowują się strukturalnie, ale również chronią swe tożsamości, które i tak stopniowo ulegają zmianie pod wpływem wzajemnych interakcji.

Wielokulturowość jako pojęcie zbliża się do pojęcia pluralizmu kulturowego, ale występuje ono w trzech wymiarach¹⁰. Pierwszym poziom wielokulturowości to poziom deskryptywny, który wyraża się poprzez fakt istnienia wielu różnych grup etnicznych dających się opisać w kategoriach demograficznych i statystycznych. Drugi poziom jest ideologiczny i stanowi „pewien uświadomiony stan faktyczny określonej kultury, zakładający wielokulturowość jako fakt”¹¹. Natomiast trzeci odnosi się do aspektu politycznego, który stanowi ideologiczny wyraz „świadomości zjawisk wielokulturowości, jako zbioru norm i zasad mających na celu ochronę wielokulturowości jako wartości podstawowej określonej grupy”¹².

W rozważaniach na temat społeczeństw wielokulturowych często zamiennie używa się pojęć takich jak „grupa etniczna”, „mniejszość” i „mniejszość narodowa”. Różne definicje podkreślają odmienne czynniki konstytuujące grupę etniczną i są to między innymi: 1) czynniki

⁹ Ibidem, s. 86.

¹⁰ M. J. Dudziak, Tożsamość a wielokulturowość: od dezintegracji do integracji wspólnoty, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa” 2006, z. 28, s. 177-178.

¹¹ Ibidem, s. 177.

¹² Ibidem, s. 178.

świadomościowe, 2) obiektywne kryteria odrębności grupowej, takie jak swoista kultura i normy grupowe, 3) formalne kryteria miejsca urodzenia członków mniejszości lub ich przodków. H. S. Moris definiuje grupę etniczną jako „wyróżnioną z całości społeczeństwa globalnego grupę, której kultura jest zwykle także różna. Członkowie tej grupy są lub określają siebie, bądź też są określani przez innych, jako powiązani wspólnymi więzami rasowymi, narodowościowymi lub kulturowymi”¹³. Definicja ta podkreśla nie tylko identyfikację własną, ale także ocenę innych grup. Nieco precyzyjniej definiuje się pojęcie mniejszości, jako grupy ludzi, „którzy z powodu swych cech fizycznych i umysłowych są wydzielani ze społeczeństwa, w którym żyją, poprzez różne i nierówne traktowanie. Istnienie mniejszości w społeczeństwie implikuje istnienie odpowiedniej grupy dominującej o wyższym statusie społecznym i większych przywilejach”¹⁴. Takie rozumienie mniejszości jest często utożsamiane z mniejszością etniczną.

Zasadniczo pojęcie etniczności odnosi się do języka, kultury i tradycji podtrzymywanych przez członków danej grupy. Pojęciem przeciwstawnym w tym przypadku jest pojęcie obywatelstwa, które oznacza polityczną lojalność w stosunku do państwa terytorialnego. W społeczeństwach gdzie jest wiele grup o różnej identyfikacji etnicznej pojęcie obywatelstwa nie zawsze do końca czyni ludzi równouprawnionymi, ponieważ częściej ważniejsze okazuje się silne oddziaływanie odmienności w sferze kultury.

Można wyróżnić cztery ideologie pluralizmu, które wyrażają podejście grupy dominującej wobec grup mniejszościowych w społeczeństwie złożonym z wielu różnych grup kulturowych i etnicznych¹⁵:

¹³ G. Babiński, *Lokalna społeczność polonijna w Stanach Zjednoczonych Ameryki w procesie przemian*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1997, s. 25.

¹⁴ *Ibidem*, s. 26.

¹⁵ J. J. Smolicz, *Współkultury Australii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000, s. 54.

- ♦ Zewnętrzny pluralizm kulturowy, który zakłada możliwość kultywowania własnych wzorów wspólnotowych, dziedzictwa kulturowego oraz języka przez różne grupy mniejszościowe, ale w tej sytuacji osobiste systemy jednostkowe pozostają monistyczne;
- ♦ Wewnętrzny pluralizm kulturowy, który kładzie szczególny nacisk na interakcje kulturowe, nieobecne w pluralizmie zewnętrznym, tak aby każdy uczestnik pluralistycznego systemu kulturowego miał możliwość uczestniczenia w procesie internalizacji wartości kulturowych grupy własnej i innych grup, po to by następowała wymiana międzykulturowa;
- ♦ Monizm hybrydalny, który stanowi zasadę dwustronnej interakcji między jednostką pochodzącą z grupy dominującej i jednostką pochodzenia etnicznego, w której ich sposoby życia, język i tradycja stopniowo się do siebie zbliżają i coraz bardziej upodabniają;
- ♦ Monizm dominujący, to ideologia, która domaga się uznania wyższości kultury dominującej oraz nakazuje, by inne grupy porzuciły swoje własne obyczaje, wartości, wzory zachowań, wierzenia oraz język i zasymilowały się z grupą dominującą.

To, która z ideologii panuje w danym społeczeństwie zależy nie tylko od władz i oficjalnej wykładni danego kraju, ale także od jednostkowych postaw zarówno członków grupy dominującej, jak i członków grup mniejszościowych. W wielu przypadkach najlepszą formą pluralizmu wydaje się być pluralizm wewnętrzny, który jest efektem wytworzenia przez jednostki systemów dualistycznych i przynosi dynamiczną równowagę kultur w społeczeństwie. Zagadnienie pluralizmu w dalszych rozważaniach wprowadza w niezwykle istotną w tym kontekście tematykę tożsamości narodowej.

2.3. Ujęcia teoretyczne tożsamości narodowej

Naród to „złożona wspólnota komunikowania wyobrażona i realizowana przez kulturę”¹⁶. Natomiast tożsamość narodowa to „zjawisko zbiorowe, na które składają się syndromy identyfikacji jednostkowych skierowanych zarówno na siebie, jak i do innych członków grup narodowych, będące odzwierciedleniem układu wartości kulturowych badanych społeczności danego obszaru”¹⁷. E. Erikson wskazuje również, iż „tożsamość danego narodu jest pochodną tego, jak historia konfrontowała ze sobą rozmaite przeciwstawne możliwości” oraz sposobów, „w jakie przekształcała ona to przeciwstawienie w swoisty styl danej cywilizacji”¹⁸.

Określenie tożsamość narodowa (z ang. *identity*) jest stosunkowo nowe, choć problemy z tego zakresu istniały od zawsze. W obecnym świecie, gdzie porządek społeczny jest chwiejny i z jednej strony grupy etniczne walczą o własną tożsamość, a z drugiej postępują procesy integracji europejskiej i globalizacji, człowiek poszukuje odpowiedzi na pytanie, „kim jestem?”. Profesor Jerzy Szacki¹⁹ wskazuje na różne problemy w rozumieniu tego pojęcia. Wskazuje się na tożsamość narodową jako samowiedzę, odczucia i myśli członków danego narodu, grupy etnicznej, które stanowią znak rozpoznawczy grupy. Jest to ujęcie często bardziej subiektywne i polegające na zewnętrznym oglądzie, dlatego też nie może stanowić jedynej podstawy do orzekania o rzeczywistej tożsamości narodowej grupy. Problem może stanowić indywidualizm metodologiczny, polegający na tym, iż taka tożsamość wynika z definicji tworzonej przez jednostki, a nie grupy i nie może być wprost uogólniana na cały naród. Inną kwestią sporną jest dylemat esencjalizmu i konstruktywizmu, dotyczący

¹⁶ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, PWN, Warszawa 1996, s. 103.

¹⁷ A. Sadowski, M. Czerniawska, *Tożsamość Polaków na pograniczach*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 1999, s. 25.

¹⁸ E. H. Erikson, *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2000, s. 299.

¹⁹ Wykład prof. Jerzego Szackiego, *Tożsamość narodowa*, Zielona Góra, 21.10.2003, notatki własne.

pochodzenia tożsamości. Tradycyjnie głoszony esencjalizm twierdził, iż tożsamość to cecha predestynowana wynikająca z samej przynależności do danego narodu, jednak współcześnie ten nurt słabnie na rzecz konstruktywizmu, który stwierdza, iż tożsamość jest tworzona, ponieważ samo przyjęcie obywatelstwa nie nadaje automatycznie tożsamości narodowej.

W wieku XX pojawiło się coraz więcej osób o tożsamości narodowej nieokreślonej lub podwójnej, a wynika to między innymi z faktu, iż obecnie często brak człowiekowi tożsamości centralnej. W romantyzmie była to tożsamość narodowa, w innych okresach religijna, a obecnie w społeczeństwie brak hierarchii z centralną tożsamością, a do czynienia mamy raczej z luźną wiązką wielu tożsamości. Dlatego tak istotne jest badanie tożsamości emigrantów polskich, poszukiwanie ich samoświadomości, ale także jej zewnętrznych przejawów.

Florian Znaniecki traktuje tożsamość jako rzeczywistość istniejącą w świadomości ludzi, którzy w niej uczestniczą²⁰. Natomiast Lech Witkowski ujmuje proces ten w postaci wektora epistemologicznego, który przebiega od „kompetencji”, czyli gotowości do pewnych zachowań poprzez umiejscowienie siebie w skomplikowanym polu interakcji do „kondycji”, czyli poczucia wewnętrznej spójności i odrębności²¹. Tożsamość to subiektywny, samozwrotny aspekt osobowości i według Erika Eriksona jej kształtowanie następuje w oparciu o trzy istotne elementy, którymi są: organizm człowieka, jego świadomość i obecność w grupach społecznych²². Należy, więc rozważać dwa istotne konteksty

²⁰ Z. Bokszański, Tożsamość, biografia i system działania - perspektywa Floriana Znanieckiego, w: I. Machaj, Małe struktury społeczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2002, s. 122-125.

²¹ L. Witkowski, Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erika H. Eriksona, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1989, s. 111-122.

²² E. H. Erikson, Dzieciństwo i społeczeństwo, cyt. wyd., s. 156.

społeczne tożsamości: mikrostrukturalny oraz wpływający z szerszej społeczności i jej kultury²³.

W założeniach teoretycznych wyróżnia się tożsamość jednostkową oraz tożsamość społeczną jednostki. Nie można ich ze sobą utożsamiać, ale ich pokrywanie się sprzyja poczuciu wewnętrznego ładu wartości i wzorów zachowań jednostki. A. Sadowski wskazuje, iż na autoidentyfikację etniczną jednostki składają się takie elementy jak: „poczucie godności narodowej, umiłowanie narodu i ojczyzny, posiadanie własnego narodowego języka, przywiązanie do tradycji historycznej, poczucie odrębności wobec innych oraz świadomość wspólnych interesów grupowych”²⁴. Z kolei identyfikacja etniczna jednostki dokonywana przez członków grupy, z którą jednostka się utożsamia, następuje na podstawie kryteriów będących własnością całej grupy etnicznej, najczęściej na podstawie kanonu danej kultury narodowej (etnicznej)²⁵. Grupa przypisuje jednostce własne składniki kanonu kultury narodowej, czyli wartości, symbole, mity cenione, ochraniające i wpajane przez specjalne instytucje do tego powołane. Natomiast identyfikacja dokonywana przez osoby spoza grupy, z którą jednostka się utożsamia, jest ściśle związana z wyobrażeniami o danej grupie jako całości występującymi w formie stereotypów, naznaczeń i innych obiegowych wyobrażeń przenoszonych na jednostkę.

Barbara Skarga, w swojej pracy o tożsamości zbiorowej, podkreśla, iż tożsamość narodową wyznaczają i wzmacniają następujące czynniki: „idea narodowego ducha, pamięć historyczna, antycypacja terytorium, umiejscowienie w czasie początku powstania danej zbiorowości narodowej”²⁶. Wymienione elementy można uznać za składniki tożsamości narodowej. Przy zagadnieniu terytorium warto uwzględnić typologię Stanisława Ossowskiego „ojczyzny prywatnej” i „ojczyzny ideologicznej”.

²³ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, cyt. wyd., s. 105.

²⁴ A. Sadowski., M. Czerniawska, *Tożsamość Polaków na pograniczach*, cyt. wyd., s. 14.

²⁵ *Ibidem*, s. 14.

²⁶ B. Skarga, *Zbiorowa Tożsamość i zagrożenia z nią związane*, „Kultura i społeczeństwo” 1998, nr 3, s. 3.

Ojczyzna prywatna, która polega na osobistym przywiązaniu do danego obszaru i środowiska, jest czymś innym niż ojczyzna ideologiczna, która jest określona „nie przez bezpośrednie przeżycia jednostki względem ojczystego terytorium”, ale przez przekonanie jednostki „o jej uczestnictwie w pewnej zbiorowości zajmującej dany obszar”²⁷. To uczestnictwo umożliwia dzieciom emigrantów, które nigdy nie były w ojczyźnie rodziców, nazywać kraj pochodzenia przodków swoją ojczyzną.

Tożsamość narodowa to zjawisko dynamiczne, które jest również istotnym czynnikiem trwałości, stabilizacji i ciągłości danej grupy narodowej. Z tak postrzeganą rolą tożsamości narodowej łączy się zagadnienie wartości rdzennych opisane w kolejnym podrozdziale, nie da się bowiem wyłączyć z zakresu tożsamości narodowej wartości, które są dla danej grupy etnicznej podstawowe.

2.4. Teoria wartości rdzennych

Wśród elementów kultury grupy nie wszystkie mają jednakową wagę dla utożsamiania się jednostek z daną grupą, ponieważ niektóre z nich mogą ulec gwałtownym zmianom lub ulec porzuceniu bez zachwiania stabilności grupy. Inne z kolei mają fundamentalne znaczenie dla żywotności i stabilności grupy, tak iż stanowią „oś”, wokół której następuje identyfikacja i która nie może być naruszona bez zachwiania struktury grupy. Owe „osie” Smolicz określa mianem „wartości rdzennych”²⁸.

Wartości rdzenne to jeden z najbardziej podstawowych elementów kultury danej grupy etnicznej. Są one różne w zależności od grupy, ale najczęściej jest to: język, religia, struktura rodzinna i przywiązanie do rodzinnego kraju lub regionu. Inne wartości są raczej czynnikami wspierającymi i mają mniejsze znaczenie w kształtowaniu tożsamości

²⁷ S. Ossowski, *O ojczyźnie i narodzie*, PWN, Warszawa 1984, s. 26.

²⁸ J. J. Smolicz, *Współkultury Australii*, cyt. wyd., s. 202.

członków grupy²⁹. Zazwyczaj jedna wartość rdzenna jest dominująca, ale można również odnaleźć zespoły wartości rdzennych, w których jedna wartość wzmacnia inne.

Kiedy grupa zastępuje własne rdzenne wartości wartościami innych grup traci wyjątkowość swej kultury, a pozostałości w formie tańców, czy potraw sprowadzają się do tego, co Smolicz określa mianem „kultury kuchennej”³⁰. Przy utracie wartości rdzennych kultura traci swą atrakcyjność dla kolejnych pokoleń danej grupy i nie jest w stanie współuczestniczyć w wymianie w społeczeństwie wielokulturowym.

Rdzeń danej kultury najłatwiej dostrzec w sytuacjach istotnych dla przetrwania danej kultury, kiedy grupa jest zagrożona. Gdy tożsamość narodu, czy grupy, jest naruszona i zagrożona presją grupy dominującej, wtedy wzrasta znaczenie życia kulturalnego do takiego stopnia, iż jej rdzenne elementy stają się wartościami fundamentalnymi.

Dla wielu grup etnicznych wartością rdzenną jest język, dlatego kolejne pokolenia usiłują go zachować i posługiwać się nim. Język w takich sytuacjach jest nie tyle narzędziem komunikacji, co wyrazem wspólnoty. Odgrywa istotną rolę w identyfikacji jednostek w ramach grupy etnicznej i stanowi ochronę przed utratą tożsamości narodowej. W takim zastosowaniu wartość staje się celem samym w sobie. Jak dowodzi Smolicz³¹ w grupie polskiej wartością rdzenną jest język polski, który jest nierozzerwalnie związany z trwaniem narodu polskiego jako grupy odrębnej społecznie i kulturowo oraz funkcjonuje jako wstępny warunek „autentycznej” przynależności³².

Istnieje wiele zależności między wartościami rdzennymi i tożsamością zbiorową, która jest korelatem stosunku jednostki do wartości

²⁹ Ibidem, s. 20.

³⁰ Ibidem.

³¹ J. J. Smolicz, R. M. Harris, Australijczycy polskiego pochodzenia: studium adaptacji i asymilacji młodego pokolenia, Ossolineum, Wrocław 1984, s. 96.

³² W. Miodunka, Język a identyfikacja kulturowa i etniczna. Studium kształtowania się tożsamości rodzeństwa należącego do drugiego pokolenia Polonii australijskiej, „Przegląd Polonijny” 1988, z. 2, s. 87.

rdzennych konkretnej grupy społecznej. Tożsamość kulturowa jest zarówno grupowo, jak i jednostkowo, nie tylko postrzegana, ale też doświadczana, podzielana i wyrażana. Pomostem łączącym wartości rdzenne grupy oraz postawy i orientacje jednostki jest pojęcie osobowego systemu kulturowego, które oznacza „zorganizowany system postaw lub też spersonalizowanych wartości”³³. Umożliwia ono analizę świadomej aktywności jednostki, która wybiera z grupowego zasobu te wartości, które są zgodne z jej celami i potrzebami.

Typ osobowego systemu kulturowego jednostek w społeczeństwie pluralistycznym zależy od wartości rdzennych więcej niż jednej grupy kulturowej³⁴. Każda grupa etniczna ma odrębne wyobrażenie o zachowaniu trwałości i odrębności kultury własnej. Badania J. J. Smolicza wykazały, iż zdolność jednostek do tworzenia etnicznych systemów osobowych zależy od typu powiązania wartości rdzennych z wartościami całego społeczeństwa. W społeczeństwie o wykształconej postawie pluralizmu kulturowego łatwiej jest zachować odrębność grup etnicznych na poziomie językowym, religijnym, czy też w wymiarze tradycji niż w społeczeństwie, które w tych wymiarach jest monistyczne.

Aby zachować stabilność systemu wielokulturowego muszą istnieć wartości ponadetniczne, które będą akceptowane i podzielane przez wszystkie grupy oraz będą przekraczały i uzupełniały partykularne wartości poszczególnych grup. Oznacza to, iż społeczeństwo pluralistyczne musi budować zasób wartości rdzennych akceptowanych przez wszystkie grupy, które tworzą dane społeczeństwo. Nie należy, więc w analizie rozpatrywać wartości rdzennych tylko w kontekście konkretnych grup etnicznych, ale trzeba również odwoływać się do ich funkcjonowania w całokształcie społeczeństwa.

³³ J. J. Smolicz, *Współkultury Australii*, cyt. wyd., s. 47.

³⁴ *Ibidem*, s. 48.

2.5. Koncepcja walencji kulturowej A. Kłoskowskiej

Tematyka poniższego podrozdziału jest uzupełnieniem zagadnień pluralizmu kulturowego oraz tożsamości narodowej, a w dalszej części pracy przedstawione zostaną powiązania teorii wartości rdzennych oraz koncepcji walencji kulturowej wraz ze wskazaniem na ich łączne wykorzystanie w badaniach empirycznych.

Kultura narodowa stanowi pewne uniwersum wspólne dla danej zbiorowości, którego nie można poznać bez uwzględnienia procesu przeżywania go przez jednostki będące członkami tej zbiorowości³⁵. Jest ona również przestrzenią wprowadzania jednostki we wspólnotę narodową. Kłoskowska określa proces kształtowania się narodowego uczestnictwa mianem „kulturalizacji”³⁶.

Walencja to „przyswojona za własną kultura i identyfikacja narodowa”³⁷, która stanowi część osobowości i tożsamości. Jest to nie tylko przyswojenie tej części kultury, która stanowi jej kanon, ale przede wszystkim jest to uznanie danej kultury za własną, bliską, wzmacniającą poczucie własnej wartości i uczestnictwa we wspólnocie. Należy więc podkreślić, iż narodowość jest określana przez dwie kategorie wskaźników: przyswojenie kultury (walencja narodowa) oraz narodową identyfikację, rozumianą jako autodeklarację przynależności narodowej. Jak zauważa Kłoskowska, oba te czynniki podlegają zmianom sytuacyjnym i stopniowaniu, dlatego dla zobrazowania tego faktu stworzyła ona tabelę zależności obu czynników³⁸.

W kategorii walencji Kłoskowska wyróżnia cztery postawy, które określa mianem uniwalencji, biwalencji, ambiwalencji oraz poliwalencji. Jednostki uniwalentne to te, które są zakorzenione tylko w jednej kulturze, biwalentne posiadają walencję (przyswojenie) dwu kultur, natomiast

³⁵ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, cyt. wyd., s. 79.

³⁶ *Ibidem*, s. 109.

³⁷ *Ibidem*, s. 112.

³⁸ *Ibidem*, s. 129.

jednostki poliwalentne przyswoiły trzy lub więcej kultur. Ambiwalentne są jednostki, które doświadczając więcej niż jednej kultury odczuwają niepewność i zagubienie. Te cztery typy walencji autorka „Kultur narodowych u korzeni” zestawia z typami identyfikacji narodowej, wśród których wyróżnia identyfikację: integralną, podwójną, niepewną oraz kosmopolityzm. Według badań nie korelują ze sobą jedynie takie pary jak: ambiwalencja z identyfikacją integralną, uniwalencja z identyfikacją podwójną oraz uniwalencja i kosmopolityzm.

Przy badaniu walencji należy brać pod uwagę to, iż zależy ona od wykształcenia, specjalności zawodowej oraz tradycji rodzinnej. Nawet, jeśli przyswojenie kultury przez jednostkę nie jest kompletne, to towarzyszy temu silniejsze lub słabsze poczucie przynależności do tej kultury i jej wartości. Walencja kulturowa jest zatem istotnym czynnikiem tożsamości indywidualnej, kształtując w jednostce postawy wobec grupy uznanej za swoją i wobec grup obcych. Kulturalizacja przebiega w toku socjalizacji i może odbywać się przez bezpośredni wpływ innych jednostek, grup czy instytucji społecznych, np. szkoły, rodziny, ale też może być uwolniona od bezpośrednich styczności społecznych i następować poprzez przekaz piśmienny, filmowy, elektroniczny i inny. Człowiek ma tu niejako wolność wyboru i kształtowania swej tożsamości narodowej.

2.6. Określenie zagadnień obcości oraz marginalizacji w sytuacji bycia emigrantem

Zagadnień dotyczących migracji nie należy ograniczać tylko do aspektu kulturowego, ponieważ istotnym czynnikiem kształtującym tożsamość emigranta jest również przeżywanie zmian w jego życiu, zwłaszcza postrzeganych jako kryzys. Dla emigranta kryzys to często sam fakt opuszczenia swojego kraju i osiedlenie w nowym miejscu, ale również poczucie obcości i marginalizacji w społeczeństwie kraju osiedlenia.

Marginalizacja to „brak partycypacji jednostek bądź grup w tych sferach życia, w których zgodnie z przyjętymi kryteriami i założeniami systemu, oczekujemy ich uczestnictwa”³⁹. Grupy zmarginalizowane zaczęły być pojmowane jako problem społeczny wraz z uznaniem zasad wolności i równości wszystkich osób, bowiem dopóki społeczeństwo nie uświadomiło sobie nieprzystawalności pewnego schematu normatywnego do rzeczywistości, dopóty brak partycypacji nie był postrzegany jako problem społeczny. Istotnym aspektem tego zjawiska jest wpływ modernizacji na marginalizację oraz kwestia zderzenia różnorodnych kultur. Różne tempo procesów w społeczeństwie powoduje asynchroniczność i nierówne fazy rozwoju danych grup, tak więc te, które wchodzą w różnorakie procesy wolniej, są często opóźnione i marginalizowane. W wielu pozycjach wymienia się imigrantów i obcokrajowców wewnętrznych, jako grupy zmarginalizowane.

Relacja marginalizacji, a migracji jest dwukierunkowa i złożona. Z jednej strony marginalizacja może być powodem migracji, a z drugiej strony sytuacja migracji sprzyja marginalizowaniu emigrantów. Choć decyzja o wyjeździe z ojczyzny na stałe, lub na dłuższy czas jest splotem wielu czynników ekonomicznych, społecznych, demograficznych i innych, to czynnik marginalizacji jest niezwykle istotny. Główne czynniki marginalizujące w kraju rodzimym to między innymi bezrobocie, peryferyjność terytorialna miejsca zamieszkania, problemy rodzinne, patologie. Natomiast w sytuacji pobytu za granicą wielu emigrantów jest zmarginalizowanych głównie pod względem administracyjno-prawnym, co oznacza brak stałego, legalnego pobytu, lub brak pełnej ochrony prawnej. Innym czynnikiem marginalizującym są wzory konsumpcyjne, które przy średnio niższych dochodach emigrantów od członków społeczeństwa kraju osiedlenia, nie mogą być w pełni realizowane.

³⁹ D. Osipowicz, Marginalizacja społeczna migrantów, w: E. Jaźwińska, M. Okólski (red.), Ludzie na huśtawce..., cyt. wyd. s. 384.

Emigranci bardzo często nie znajdują pracy zgodnej ze swoimi kwalifikacjami, nie mają szans awansu, czy też poprawy swojej sytuacji ekonomicznej. Marginalizujące może być także ograniczone uczestnictwo w kulturze, którego powodem jest często nieznajomość języka, zamykanie się w etnicznych gettach i nie nawiązywanie relacji z członkami grupy dominującej. Ostatnią, ale niezwykle istotną kwestią jest zagadnienie tożsamości, na którą sytuacja migracji bardzo silnie oddziałuje. Im dłużej jednostka przebywa za granicą, tym bardziej zmieniają się jej postawy i poglądy. Z jednej strony jednostka doświadcza oddalania się od własnej grupy narodowościowej, a z drugiej strony nie nawiązuje pełnego kontaktu z ludnością kraju przyjmującego. Asymilacja jest często zjawiskiem bolesnym, problematycznym i zachodzi bardzo powoli. Może to zaburzać tożsamość osobniczą oraz narodową jednostki. Należy przyznać, iż marginalizacja w kraju osiedlenia dotyka wielu sfer codzienności, co może prowadzić do nieprzystosowania, a nawet podjęcia decyzji o powrocie.

Danuta Markowska wskazuje na pięć ścieżek psychologicznych odczytywania osoby obcej kulturowo, które w efekcie prowadzą do podejmowania określonych strategii włączenia bądź wyłączenia jej z obiegu społecznego. Koncepcja ta jest użyteczna przy wskazaniu ścieżek kształtowania się tożsamości narodowej imigrantów, którzy w zależności od tego, jak są traktowani i postrzegani, podejmują różne działania mające na celu przyswojenie kultury obcej oraz mają zróżnicowane modele tożsamości własnej.

Model pierwszy jest związany z dążeniem większości etnicznej do likwidacji mniejszości i psychologicznie wychodzi od spostrzeżenie odmienności danej grupy, która następnie zostaje określona jako dziwaczna i dlatego staje się niepokojąca i wywołuje poczucie zagrożenia. W efekcie doprowadza to do określenia mniejszości jako wroga. Model drugi związany jest z oswojeniem odmienności, które wychodząc

od spostrzeżenia odmiennej grupy, poprzez pozytywne uczucie związane ze współpracą, prowadzi do tzw. czyszczenia etnicznego. Natomiast trzeci model obrazuje asymilację, czyli przymusową integrację z pozbawieniem mniejszości trzech podstawowych praw: prawa do języka, własnego wyznania i własnego nazwiska. Inaczej wygląda model czwarty, który prezentuje usankcjonowany pluralizm i jest współczesnym modelem opartym na liberalnej zasadzie „żyj i pozwól żyć innym”. Zasada ta uznaje sposób życia mniejszości za wewnętrzną sprawę danej grupy, przy braku przyzwolenia na promowanie odmienności tej grupy. I na koniec model piąty przedstawia integrację obywatelską z poszanowaniem prawa do różnic i uznaniem mniejszości za pomocną w zrozumieniu świata, co prowadzi do nawiązania relacji przyjaźni.

Warto zauważyć, iż najbardziej podatne na marginalizację są osoby, które poprzez akt emigracji pogorszyły swoją sytuację społeczną w porównaniu z pozycją zajmowaną w ojczyźnie szczególnie, jeśli w kraju rodzimym ich zawód, wykształcenie i typ pracy były szanowane, a w nowym kraju nie zajmują pozycji równorzędnej. Niezrealizowane oczekiwania wobec emigracji mogą być przyczyną wielu problemów, kryzysów nie tylko jednostkowych, ale również rodzinnych i grupowych. Pewną odpowiedzią na taką sytuację stanowią próby asymilacji emigrantów w nowym otoczeniu, co nie zawsze łączy się ze społecznym, czy politycznym zmierzaniem do ujednolicenia, ale może być wyrazem wewnętrznego dążenia jednostki do stania się częścią grupy, w której przebywa.

2.7. Asymilacja – definicje, rodzaje i prawa

Asymilacja oznacza „proces wzajemnego przenikania się i zlewania, w wyniku którego jednostki i grupy - pod wpływem wspólnych doświadczeń i wspólnej historii oraz wspólnego uczestnictwa w życiu społeczno-ekonomicznym - internalizują pamięć, uczucia, postawy innych

jednostek i grup. Pamięć w tym przypadku oznacza dziedzictwo kulturowe wraz z tradycją (...)⁴⁰.

Asymilacja nigdy nie jest procesem jednostronnym. Grupy emigrantów internalizują one cechy kulturowe krajów osiedlenia, ale także wnoszą do nich pewne nowe treści, choć zasadniczy kierunek asymilacji nadal stanowi „stopniowe likwidowanie odrębności kulturowej imigrantów i ich potomków oraz wchłanianie zbiorowości (...) przez dominujący system społeczno-kulturowy”⁴¹.

Za M. Gordonem można wyróżnić siedem rodzajów asymilacji⁴²:

- ♦ Asymilację kulturową, która polega na przyjmowaniu centralnych dla społeczeństw kraju osiedlenia wzorów kulturowych i wartości, ale z drugiej strony oznacza uznanie przez społeczeństwo globalne pewnych elementów kultury grupy asymilującej się za składnik własnej kultury narodowej;
- ♦ Asymilację strukturalną, która przejawia się we wchłanianiu ludności imigranckiej przez mikrostruktury etnicznie zewnętrzne
- ♦ Asymilację amalgamacyjną wyrażaną przez zawieranie małżeństw mieszanych etnicznie;
- ♦ Asymilację identyfikacyjną kształtującą poczucie wspólnoty ze społeczeństwem kraju osiedlenia;
- ♦ Asymilację osobowościową, którą wyraża zanik uprzedzeń etnicznych, przyjęcie nowych wzorów ról społecznych, kulturowych ideałów osobowościowych, jaźni subiektywnej (w tym autoidentyfikacji narodowej) oraz elementów jaźni odzwierciedlonej, czyli wyobrażenia o tym, jak jednostka jest postrzegana przez innych;

⁴⁰ R. Dyoniziak, J. Mikułowski, Z. Pucek, Współczesne społeczeństwo polskie. Wstęp do socjologii, PWN, Warszawa 1978, s. 129.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem, s. 129-130.

- ♦ Asymilację behawioralną charakteryzującą się zanikiem zachowań dyskryminujących;
- ♦ Asymilację obywatelską oznaczającą zanik konfliktu między własnymi wartościami, a stosunkiem do władzy.

Wymienione powyżej rodzaje asymilacji najczęściej zachodzą równolegle, co oznacza, iż jednostka ulega przemianom w różnych sferach życia jednostkowego i zbiorowego. Najszybciej zachodzą procesy asymilacji w płaszczyźnie strukturalnej, a najwolniej w warstwie osobowościowej.

Proces asymilacji przebiega według pewnych praw, ale podstawą tego procesu jest fakt istnienia jakichkolwiek okoliczności sprzyjających obcowaniu między mniejszością, a większością. Równie istotny jest stosunek ilościowy zbiorowości kulturowo różnej do zbiorowości kraju osiedlenia. Przy małej zbiorowości grupy napływowej asymilacja jest bardziej prawdopodobna niż w przypadku zbiorowości dużej, przy czym zawsze należy uwzględnić wzajemne postawy mniejszości i większości oraz nasilenie różnic między nimi.

Równie istotne jest tło ekologiczne, ponieważ osiedlenie się w zbiorowości zwartej z pewnością spowoduje opóźnienie asymilacji, a przyspieszy ją osadnictwo rozproszone. Emigranci znacznie częściej osiedlają się w istniejących już skupiskach etnicznych, ponieważ wchodzenie w środowisko znane jest łatwiejsze i zapewnia pewne minimum poczucia bezpieczeństwa. Tak powstające „getta” etniczne często opóźniają asymilację, gdyż same w sobie stanowią środowisko społeczno-kulturowe, które umożliwia realizację większości potrzeb. Również wielkość różnic kulturowych znacząco wpływa na szybkość procesu asymilacji emigrantów. Im te różnice są mniejsze, tym szybsza jest internalizacja nowych wartości. Tempo asymilacji może być różne także w zależności od sfer kultury, w których przebiega oraz od tego, jaką grupę ludności mamy na uwadze, np. emigracja wiejska znacznie wolniej

asymiluje się z kulturą krajów osiedlenia niż emigracja miejska, głównie ze względu na niski poziom otwartości na nowości, zwłaszcza w dziedzinie religijności. Osoby wykształcone i wykwalifikowane będą asymilowały się łatwiej, ponieważ mogą integrować się z wyższymi szczeblami hierarchii społecznej kraju osiedlenia poprzez swoją sytuację materialną, zawodową i towarzyską. Natomiast grupy emigrantów bez wykształcenia integrują się z najniższymi szczeblami hierarchii społecznej, co może prowadzić do buntu i odmowy identyfikacji z nowym społeczeństwem.

Procesy asymilacji zależą również od takich czynników jak poziom dynamiki społeczno-kulturowej i ekonomicznej większości oraz od ideologii wytwarzanej przez grupę mniejszościową. Przy większej mobilności i dynamice społeczeństwa przyjmującego asymilacja jest łatwiejsza, ponieważ stwarza szansę dla grup mniejszościowych do pełnego włączenia się w życie społeczeństwa i do uzyskania korzyści z tym związanych. Natomiast kwestia ideologii może być ograniczeniem tego procesu, jeśli grupa mniejszościowa wyznaje ideologię zwierającą przeświadczenie o wyjątkowości i wyższości swojej grupy.

2.8. Fazy przystosowania kulturowego

Procesy przystosowania powstają wszędzie tam, gdzie jednostki lub grupy znajdujące się w sytuacji podobnych lub odmiennych dążeń innych ludzi, nie mogąc im narzucić swojego sposobu postępowania, muszą nawzajem przystosować swoje działania⁴³. Procesy te stają się koniecznością w nowej dla jednostki, czy grupy sytuacji, czyli także w sytuacji migracji. W kraju innym niż ojczysty wzory działań, wzajemnych oddziaływań, kryteria ocen i modele kulturowe są odmiennie i mogą nie dawać możliwości zaspokojenia potrzeb i uczestnictwa w życiu zbiorowym. Proces przystosowania nie jest nigdy jednostronny i przebiega

⁴³ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1972, s. 474.

w kilku etapach. Jan Szczepański wskazuje na pięć etapów przystosowania⁴⁴.

Etap pierwszy to rozpoznanie nowej sytuacji i jej zdefiniowanie. Polega on na poznaniu reguł, praw i mechanizmów nowego otoczenia. Rozpoznanie nowej sytuacji pokazuje, iż dotychczasowe wzory postępowania są nieadekwatne i nieodpowiednie dla osiągnięcia celów. W takiej sytuacji, która niewątpliwie występuje w pierwszym okresie po przyjeździe emigranta do nowego kraju, jednostka może uznać własne obyczaje, normy i wzory za nieznajdujące zastosowania i może je odrzucić, ale może też uznać, iż są one dobre, ale obcy, wśród których się znalazł, ich nie rozumieją i należy je zachować dla życia prywatnego, a w publicznym funkcjonowaniu należy przyjąć nowe. Obie sytuacje prowadzą do kolejnego etapu, czyli fazy reorientacji psychologicznej. W stadium tym „jednostka uczy się nowych wzorów zachowań, nowych systemów wartości i kryteriów ocen, umie je stosować, gdy trzeba, ale nie uznaje ich za swoje, nie identyfikuje się z nimi”⁴⁵. Jest to etap emocjonalnego dystansu do tego, co nowe, a czasem szoku związanego z dużym stopniem odmierności reguł życia w nowym środowisku.

Przystosowanie może posuwać się dalej i osiągnąć etap trzeci, czyli stadium tolerancji. Jego przejawem jest uznanie nowych norm i wartości za równoważące z tymi, które są własne, ale nie oznacza to jeszcze ich akceptacji i wiąże się z emocjonalną obojętnością wobec nich. Dopiero stadium czwarte, czyli akomodacja, przynosi wzajemne ustępstwa, jednostka zaczyna kooperować z nową rzeczywistością, znajduje wspólne dla obu stron procesy wartości i wypracowuje formy współpracy z grupami i jednostkami odmiennymi. Przykładem może być nawiązanie bliższego kontaktu w sytuacji emigracji, choćby poprzez małżeństwo z „miejscowymi”. W tym przypadku faza ta nie może się odbyć bez

⁴⁴ Ibidem, s. 475-477.

⁴⁵ Ibidem, s. 476.

znajomości języka, który jest konieczny do wytworzenia się form współpracy i współzależności.

Ostatnim stadium jest asymilacja, która oznacza przystosowanie zupełne. Jest to efekt pełnej identyfikacji z nowymi wartościami i normami, uznania ich za swoje. W przypadku emigracji oznaczałoby to pełną akulturację, zaprzestanie posługiwania się własnym językiem, przyjęcie języka, obyczajów i wzorów zachowań nowego kraju.

Niemocności i nieumiejętność przystosowania do nowych warunków prowadzi może do dezorganizacji osobowości, lub dezorganizacji grup, których wartości i reguły postępowania stały się niewystarczające do zaspokajania potrzeb w nowej sytuacji.

Opisane przez Szczepańskiego fazy przystosowania nie stanowią etapów koniecznych i nie muszą występować po kolei, jednak stanowią ważną przesłankę do prowadzenia badań nad społecznościami emigrantów, którzy podlegają procesom przystosowania i są w różnych jego fazach. W kolejnym podrozdziale zaprezentowano proces przystosowania Polonii zagranicznej, który podzielono na trzy główne fazy.

2.9. Fazy asymilacji Polonii zagranicznej

Termin „Polonia zagraniczna” oznacza „skupiska ludności polskiego pochodzenia poza granicami kraju, wyodrębniające się z szerszego tła życia społecznego jako względnie zintegrowane społeczności. W jej skład wchodzi te osoby, a często całe rodziny, które zachowały bardziej lub mniej intensywne poczucie łączności duchowej i kulturalnej z Polską jako krajem macierzystym, niezależnie od miejsca swojego urodzenia i przynależności państwowej”⁴⁶. Zbiorowości emigrantów polskich w świecie nie są enklawami czystej polskości, ale też nie są skupiskami całkowicie zasymilowanymi przez miejscowe środowiska społeczne. We wszystkich zbiorowościach polonijnych zachodzi proces

⁴⁶ R. Dyoniziak, J. Mikułowski, Z. Pucek, Współczesne społeczeństwo polskie..., cyt. wyd., s. 126.

przystosowania się do kultury miejscowej, który wymaga przebudowania stosunku do tradycji narodowo-etnicznej, z której się pochodzi, zwłaszcza, iż w akcie emigracji następuje osłabienie związków z krajem i kulturą macierzystą. Dlatego też zbiorowości polonijne nie są w stanie w pełni partycypować w życiu swej dawnej ojczyzny i w ten sposób ożywiać i utrzymywać swoją polskość w znaczeniu świadomości narodowej i kulturowej. Zbiorowości polonijne mają więc „swoją własną specyfikę kulturowo-etniczną, która rodzi się w toku procesów asymilacji kulturowej obejmujących imigrantów i jest równocześnie znakiem ich odrębności w stosunku zarówno do starej, jak i nowej ojczyzny”⁴⁷.

Procesy asymilacji zbiorowości polonijnych przebiegają w trzech fazach⁴⁸. Faza pierwsza to etap przekształcenia się napływających migrantów w zbiorowość społeczną, które następuje pod wpływem uświadomienia sobie swej etnicznej odrębności, specyficznych cech oraz wspólnoty położenia i potrzeb. Proces ten wytwarza poczucie więzi społecznych wśród emigrantów w obliczu konfrontacji z ludnością kraju osiedlenia. Takie struktury stanowią ważne oparcie dla nowo przybywających, a ich podstawowe elementy to język i religia. Język stanowi obiektywne kryterium identyfikacji Polaków za granicą, a instytucje religijne stają się ważnymi ośrodkami skupienia społecznego. Elementy te były szczególnie widoczne w dawnej emigracji chłopskiej, która była bardzo konserwatywna i niechętna asymilacji.

Etap drugi następuje, gdy zbiorowość polonijna staje się wyraźnie i silnie zintegrowana. Taka forma zorganizowania ludności polonijnej pełni dwie istotne funkcje: broni przed atakami i zagrożeniami z zewnątrz, tzn. ze strony innych grup etnicznych, ale też i władz, a także stanowi istotny punkt odniesienia dla swych członków. Zbiorowość ta opiera się na rozwiniętym systemie instytucji, takich jak organizacje polonijne, prasa,

⁴⁷ Ibidem, s. 128.

⁴⁸ Ibidem, s. 133-136.

radio, a także na systemie wpływów i kontaktów ze społeczeństwem kraju osiedlenia. Zapewnia ona kontynuację systemu wartości i wzorów kulturowych, z którymi identyfikują się osiedleńcy z Polski, oraz zastępuje im niejako społeczeństwo globalne i określa ich miejsce w społeczeństwie kraju osiedlenia.

Trzecia faza polega na stopniowej redukcji funkcji, które pełniła zbiorowość polonijna. Przestaje ona być pierwszoplanowym i wyłącznym układem odniesienia, jej członkowie otwierają się na środowisko zewnętrzne, nawiązują z nim liczne kontakty, zmniejsza się wewnętrzna zwartość zbiorowości, a ludność polonijna silniej integruje się ze społeczeństwem globalnym kraju osiedlenia. Istotną rolę w tym procesie pełnią instytucje takie jak szkoła, wojsko, zakład pracy, prasa, radio, telewizja i administracja publiczna. Struktura zbiorowości ulega rozproszeniu w strukturze społeczeństwa większościowego i choć asymilacja jest tylko jedną z alternatyw ułożenia stosunków pomiędzy emigrantami, a społecznością gospodarzy, to jeśli asymilacja się dopełnia emigranci tracą swoją tożsamość i przyjmują kulturę większości.

Zróznicowanie nasilenia procesów przystosowania zależy również od pokolenia⁴⁹. W pierwszym pokoleniu niewiele osób asymiluje się całkowicie, często tworząc etniczne instytucje umożliwiające zachowanie elementów dawnej kultury. Procesy asymilacyjne szczególnie nasilają się w drugim pokoleniu imigrantów, które mogło mocniej odczuć dyskryminację ze względu na pochodzenie. Znajduje się ono pod presją dwóch światów, z jednej strony próbuje zachować kulturę rodziców, a z drugiej w pracy i szkole przyswaja nową kulturę tworząc mieszany system wartości. Kolejne pokolenia są różnie oceniane. Jedni autorzy wskazują, iż już trzecie pokolenie asymiluje się całkowicie. Z kolei inni, między innymi Marcuse Lee Hansen, wskazują, iż członkowie kolejnych pokoleń odczuwają często silną potrzebę identyfikacji z kulturą przodków,

⁴⁹ Z. Mach, *Migracja i społeczne konstruowanie tożsamości*, cyt. wyd., s. 84-87.

stąd asymilacja nie jest całkowita, a kraj przodków staje się istotnym źródłem tożsamości. Podsumowując należy stwierdzić, iż pełna asymilacja, zwłaszcza w zakresie identyfikacji, nie następuje w prostym procesie przemijania pokoleń.

Zagadnienia dotyczące Polonii są niezwykle istotne zważywszy na to, iż Polska jest krajem posiadającym jedną z największych emigracji, co oznacza w praktyce, iż ok. 21 mln osób poza Polską deklaruje swoje związki z narodem polskim i polską kulturą lub też polskie pochodzenie.

* * *

Zaprezentowane w tym rozdziale kwestie teoretyczne zostaną w kolejnej części pracy rozszerzone poprzez ich odniesienie do australijskiej polityki wielokulturowości i związanych z tym zagadnień dotyczących emigrantów w Australii, ze szczególnym uwzględnieniem Polonii australijskiej i kwestii tożsamości mieszkańców tego kraju.

3. Specyfika Australii jako kraju wielokulturowego

3.1. Polityka wielokulturowości w Australii

Australia jako kraj rdzennych mieszkańców Aborygenów i imigrantów była od wieków miejscem współwystępowania różnorodnych kultur oraz grup etnicznych i do dziś stanowi polietniczny konglomerat. Do lat 70-tych XX wieku w Australii obowiązywał model pluralizmu kultur oparty na dominacji politycznej, społecznej i prestiżowej grupy anglosaskiej, która była pierwszym kolonizatorem Australii, wobec kultury Aborygenów i mniejszościowych niebrytyjskich grup imigranckich, dlatego można go określić mianem monizmu dominującego. Natomiast obecne dążenia, jak wskazuje niżej opisany podrozdział, można określić mianem dążeń nakierowanych na wytworzenie modelu pluralizmu wewnętrznego.

Pojęcie wielokulturowości (multikulturalizm) jest wieloznaczne i trudne do zdefiniowania. Można powiedzieć, iż społeczeństwo wielokulturowe, to społeczeństwo danego państwa, w którym występuje kilka kultur. W sytuacji wielokulturowości relacje między nosicielami różnych kultur mogą mieć charakter bardziej wertykalny, gdy kultury są względem siebie zhierarchizowane, lub bardziej horyzontalny, gdy hierarchizacja nie występuje. W większości opracowań na temat wielokulturowości przyjmuje się, częściej *implicite* niż *explicite*, iż termin ten oznacza nierówność i niesymetryczność kontaktów jednej dominującej kultury z jedną lub wieloma kulturami mniejszościowymi⁵⁰. Taka perspektywa opisu zakorzeniona jest przede wszystkim w badaniach nad wielokulturowością prowadzonych w Stanach Zjednoczonych, Australii i Kanadzie, gdzie grupami dominującymi są grupy anglosaskie i choć nie są to grupy autochtoniczne, to są najliczniejsze i stanowią o prawie, kulturze i wartościach tych państw, a imigranci z innych

⁵⁰ G. Babiński, *Pogranicza stare i nowe*, w: K. Krzysztofek, A. Sadowski (red.), *Pogranicza w Europie. Harmonia i konflikty*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2001, s. 73.

kulturowo grup stanowią mniejszość. Ten sposób opisu jest stopniowo zastępowany innym spojrzeniem, wyrażonym na konferencji w Sydney w 1995 roku⁵¹, gdzie postulowano zmianę zasadniczego modelu relacji między większością, a mniejszością w społeczeństwach wieloetnicznych na model dążący do współzależności horyzontalnej i współpracy na zasadach równości i partnerstwa tożsamości. Ma to silny związek z nowymi postawami emigrantów, którzy często nie akceptują dominacyjnego modelu kultury i społeczeństwa większościowego. Nowi emigranci chcą być pełnoprawnymi obywatelami państw przyjmujących, ale również chcą zachować swoją tożsamość, dlatego procesy ich asymilacji są ograniczone.

Termin wielokulturowość w Australii został wprowadzony w 1973 roku przez ministra imigracji Ala Grasbby'ego jako wyraz filozofii współżycia społecznego w kraju wieloetnicznym i został zapożyczony z Kanady. Za ojca australijskiej polityki wielokulturowości uznawany jest jednak Jerzy Zubrzycki, który podczas Konwencji Obywatelskiej w 1986 roku określił, iż wielokulturowość sama w sobie jest faktem w społeczeństwie wieloetnicznym, ale potrzeba celowej polityki społecznej, aby mówić o polityce wielokulturowości. Brak było bowiem struktur, które umożliwiałyby wykorzystanie potencjału tkwiącego w pluralizmie kultur i dałyby imigrantom możliwość zdomowienia się w Australii. Okazało się, iż emigranci bardzo trudno wyzbywają się swojego kulturowego bagażu i z trudnością funkcjonowali w australijskim społeczeństwie, często tworząc etniczne getta. Polityka wielokulturowości miała być odpowiedzią na negatywne zjawiska społeczne wyrastające z powojennego programu imigracyjnego Australii.

Polityka wielokulturowości oparła się na rozróżnieniu pomiędzy Australijczykami, których językiem rodzimym jest angielski (ESB – *English Speaking Background*) i tymi, dla których angielski nie jest

⁵¹ W. A. Żukowski, Konferencja na temat globalizacyjnych zróżnicowań kulturowych, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa” 1995, t. 4, z. 2 (7), s. 11-21.

pierwszym językiem (NESB – *Non-English Speaking Background*), przy czym ta druga grupa stanowiła około jednej czwartej mieszkańców Australii⁵². Efektem działań naukowców i polityków stały się struktury ułatwiające adaptację i integrację nowo przybyłym imigrantom poprzez środowiska etniczne, które w pełni mogły podtrzymywać tradycję, język i kulturę kraju pochodzenia. Nadano zjawisku wielokulturowości podstawy prawne normujące interakcje społeczne oraz stworzono formy organizacyjne ułatwiające realizację polityki wielokulturowości w życiu codziennym. W kolejnych latach rządy Australii wprowadziły zasady polityki niedyskryminacji oraz preferencji upośledzonych grup społecznych.

W latach 80-tych, wobec krytyki nadal trwającego upośledzenia grup etnicznych, wprowadzono nowe sformułowanie trzech podstawowych zasad współżycia w społeczeństwie pluralizmu kulturowego wyrażone w *National Agenda for Multiculturalism*⁵³. Pierwszą zasadą była tożsamość etniczna, czyli prawo wszystkich Australijczyków do kultywowania i wyrażania swego dziedzictwa kulturowego, w tym języka i religii. Zasada druga to sprawiedliwość społeczna oznaczająca prawo do równego traktowania, równych możliwości i likwidacji barier upośledzenia w jakiegokolwiek płaszczyźnie, a szczególnie etnicznej, rasowej, religijnej, językowej i kulturowej. Natomiast zasada trzecia odnosiła się do ekonomicznej sprawności, czyli „efektywnego wykorzystania umiejętności i talentów wszystkich Australijczyków, bez względu na ich pochodzenie”⁵⁴. Skupiono się na przeciwdziałaniu strukturalnym nierównościom tych, dla których język angielski nie był językiem pierwszym. Jednak *National Agenda* określiła również podstawowe ograniczenia wielokulturowości, które wynikały między innymi

⁵² J. Lencznarowicz, Przemiany ideologii i polityki etnicznej w Australii po II wojnie światowej: od asymilacji do wielokulturowości, w: G. Waluga (red.), *Imigranci i społeczeństwa przyjmujące. Migracje i społeczeństwo 5*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2000, s. 114.

⁵³ *Ibidem*, s. 116.

⁵⁴ *Ibidem*.

z konieczności przywiązania wszystkich, bez względu na etniczną przynależność, do interesów Australii, zaakceptowania konstytucji, rządów prawa, demokracji parlamentarnej, równości, wolności słowa i religii oraz języka angielskiego, jako języka wspólnego. Wszystkie prawa przyznane grupom etnicznym zobowiązują je do uznania analogicznych praw innych grup funkcjonujących w społeczeństwie Australii. W roku 1995 ogłoszono raport *Multicultural Australia: The Next Steps Towards and Beyond 2000*, który podkreśla, iż polityka wielokulturowości również koncentruje się na środowiskach aborygeńskich po to, aby nadać wielokulturowości rzeczywisty ogólnonarodowy wymiar. Pomimo dystansu, jaki zachowują środowiska aborygeńskie wobec założeń wielokulturowości widoczne jest umocnienie „solidarności wobec procesu pojednania”, która następuje od końca lat 90-tych.

Efektów tych działań nie można było jednoznacznie ocenić jako pozytywnych, bowiem jakkolwiek umacniała się pozycja grup etnicznych, o tyle polityka wielokulturowości była wprowadzana raczej przez nakazy prawa, a nie poprzez kształtowanie norm moralnych i postaw społecznych na drodze otwartej debaty społecznej. Nadal rdzeń angloceltycki pozostaje podstawową konstrukcją australijskiej tożsamości narodowej i dlatego wciąż istnieje obawa o trwałość takiego porządku społecznego, który ma oparcie jedynie w prawie.

3.2. Instytucje i ich działalność jako wyraz polityki wielokulturowości

Odejście od ideologii asymilacyjnej i wszystkie założenia zmian w podejściu do pluralizmu kulturowego w Australii znalazły zastosowanie w wielu dziedzinach życia publicznego oraz w działalności administracji stanowej i federalnej. W 1987 roku powołano Urząd do Spraw Wielokulturowości, a równolegle funkcjonowało Ministerstwo Imigracji i Spraw Etnicznych istniejące od 1976 roku, które koordynowało programy

promujące równość szans emigrantów. Od 1977 roku ważną instytucją wyznaczającą kierunki polityki etnicznej była Australijska Rada Spraw Etnicznych w 1981 roku włączona do Australijskiej Rady do Spraw Ludności i Zagadnień Etnicznych. Instytucje te miały przede wszystkim promować wielokulturowość, tolerancję, spójność społeczeństwa australijskiego oraz koordynować działalność edukacyjną i doradzać rządowi w wymienionych kwestiach⁵⁵. Na przestrzeni lat ministerstwa i instytucje zmieniały nazwy, ale zawsze istniał urząd odpowiedzialny za realizację polityki wielokulturowości.

Władze stanowe, na szczeblu niezależnym od władz federalnych, także tworzyły Komisje Spraw Etnicznych i wprowadzały pionierskie rozwiązania w sferach dotąd zaniedbywanych przez rząd federalny, głównie jeśli chodzi o nauczanie osób, dla których język angielski nie był językiem rodzimym. Wprowadzono program nauczania angielskiego jako drugiego języka (*English as a Second Language – ESL*) dla dorosłych i dla dzieci emigrantów w ramach nauki szkolnej. Rozwinięto postulowane przez Jerzego Smolicza nauczanie wielokulturowe, które miało przybliżyć Australijczykom języki i kulturę mniejszości etnicznych, głównie poprzez programy nauczania dwukulturowego. Umożliwiono również emigrantom naukę własnych języków etnicznych w szkołach.

Od lat 70-tych rozwijano programy radiowe w językach mniejszości etnicznych, a także telewizyjne programy etniczne. W 1978 roku powstała Special Broadcasting Service (SBS), która reprezentując wysoki poziom dziennikarstwa nadawała programy tworzone przy udziale grup etnicznych, podejmując tematykę dla nich istotną, a nieobecną w głównym nurcie australijskich mediów. Niezwykle istotny okazał się również system informacji i tłumaczeń w językach nieangielskich, obejmujący telefoniczną pomoc przy korzystaniu ze służby zdrowia, usług i opieki społecznej. Obecnie rozwijane są programy skierowane do określonych kategorii

⁵⁵ Ibidem, s. 119.

wiekowych ludności nieanglojęzycznej, np. domy starości, poradnie młodzieżowe. Również organizacje etniczne, prowadzące działalność opiekuńczą we własnych środowiskach, są wspierane finansowo przez rząd⁵⁶.

Wśród innych form polityki wielokulturowej warto odnotować rządowe programy, między innymi edukacyjne, promocyjne i zatrudnieniowe, zmierzające do wspomagania przyjaznych stosunków między społecznościami etnicznymi i przeciwdziałania rasizmowi. Wprowadzono również system mający na celu rozpoznawanie kwalifikacji zawodowych emigrantów i porównanie ich z systemem australijskim dla umożliwienia im podjęcia pracy zgodnej z kwalifikacjami i zapewniającej, odpowiednie do wykształcenia, wynagrodzenie. Rozwijanie tak zwanej koncepcji „produktywnej różnorodności”⁵⁷ promuje niewykorzystany dotąd potencjał, który posiadają emigranci, znający odmienne języki i zwyczaje oraz posiadający kontakty z różnymi częściami świata. Emigranci dotąd postrzegani jako problem stają się dzięki wymienionym działaniom cennymi członkami australijskiego społeczeństwa.

W niektórych kwestiach jednak władze australijskie nie udzielają wsparcia przejawom kultur mniejszościowych, między innymi dotyczy to zespołów tanecznych, teatralnych i sztuki. W tych dziedzinach grupy narodowościowe muszą liczyć na własne pieniądze i zaangażowanie, ale nie należy postrzegać braku zaangażowania jako negatywnego podejścia ze strony rządu. Pozostawienie szerokiego marginesu na własną aktywność grup etnicznych ma służyć nie stwarzaniu przywilejów dla jakiegokolwiek grupy i pobudzaniu aktywności własnej tych grup.

⁵⁶ Ibidem, s. 120.

⁵⁷ Ibidem, s. 121.

3.3. Tożsamość australijska

Wielokulturowe społeczeństwo australijskie, jako naród emigrantów, jest otwarte na założenie, iż Australijczycy nie pochodzą z jednej grupy etnicznej i tworzą społeczeństwo różnorodnego dziedzictwa. W 1996 roku w Australii 21,2% społeczeństwa stanowili obcokrajowcy, przy czym dominującą grupą były osoby urodzone w Europie, głównie we Włoszech. Główną grupą etniczną dominującą w Australii jest grupa brytyjska (wraz z ludnością pochodzenia celtyckiego, irlandzkiego i szkockiego), która stanowi 93% społeczeństwa⁵⁸. Również główna podbudowa australijskiego społeczeństwa wywodzi się z Wielkiej Brytanii, nie tylko poprzez używany język, ale także przez instytucje, wywodzące się z tego kraju, a zaszczerpione na grunt Australii.

Kwestia australijskości jest bardzo złożona, ulega ciągłym zmianom i „bezpośrednio wiąże się ze społeczną świadomością”⁵⁹. Określenie australijskiej tożsamości nastęrcza wielu problemów badaczom, którzy muszą zmierzyć się z określeniami typu „prawdziwy Australijczyk”, czy też „australijski Australijczyk”⁶⁰. Oczywistym dowodem australijskości może wydawać się obywatelstwo, które oznacza status prawny nadawany automatycznie wszystkim rodzącym się na terytorium tego kraju, ale nadal nie oznacza ono homogeniczności kulturalnej społeczeństwa, jak można by tego oczekiwać i należy pamiętać, że „tradycja większości nie może być przyjęta jako jedyna norma dla wszystkich obywateli”⁶¹.

W społeczeństwie australijskim istnieją cztery zasadnicze wartości o charakterze ponadetnicznym, które można uznać za wyznacznik trzonu australijskiej tożsamości. Pierwszą jest wolność polityczna, która oznacza pełne uznanie zachodniego stylu demokracji parlamentarnej. Drugą wartością jest zasada wolności ekonomicznej głosząca, iż każda jednostka

⁵⁸ Ibidem, s. 5.

⁵⁹ J. J. Smolicz, *Współkultury Australii*, cyt. wyd., s. 1.

⁶⁰ Ibidem, s. 14.

⁶¹ Ibidem, s. 11.

ma możliwość osiągnięcia odpowiedniej pozycji w strukturze ekonomicznej, w zależności od swoich umiejętności i materialnej zasobności. Natomiast trzecia wartość to uznanie przez całe społeczeństwo języka angielskiego, jako języka podstawowego każdego Australijczyka. Wartością czwartą jest prawo do życia w wolności i do zachowania prywatności.

Aby w pełni poznać prawdziwą australijską tożsamość należy uznać nie tylko wartości wspólne, ale również różnorodność kulturowych wpływów, które ją kształtują. Najistotniejszy jest wpływ brytyjski, który kształtuje obraz Australijczyka jako człowieka, dla którego angielski jest językiem ojczystym i który przyjmuje poglądy na życie i świat wywodzący się z tradycji brytyjskiej. Ten obraz można nazwać „regionalną” odmianą Brytyjczyka. Obecnie wpływ takiego myślenia jest redukowany poprzez likwidację przywilejów dotyczących brytyjskich emigrantów, między innymi w zakresie uznawania dyplomów medycyny uzyskanych w Wielkiej Brytanii. Te działania są podstawą do kształtowania dojrzałej tożsamości australijskiej, niezależnej od dominacji angloceltyckiej kultury, ale jednocześnie nie odrywającej się od swych korzeni.

Innym istotnym wpływem, akceptowanym dopiero od kilku lat, jest dziedzictwo Aborygenów, którzy są rdzennymi mieszkańcami Australii. Odrzucają oni możliwość wchłonięcia przez kulturę anglosaską, ale jednocześnie domagają się pełnej akceptacji, jako część australijskiego społeczeństwa. Forma australijskiej tożsamości kształtuje się również pod wpływem innych grup etnicznych, takich jak: włoska, indyjska, polska, niemiecka, malezyjska, chińska, grecka i inne. Należy jednak zaznaczyć, iż inną tożsamość zachowują pierwsze pokolenia imigrantów, którzy są silnie związani z kulturą kraju pochodzenia, a inaczej kształtuje się ona wśród ich dzieci. Pierwsze pokolenie emigrantów często żyje w pewnej izolacji od australijskiego społeczeństwa, nie potrafi zaakceptować niektórych przejawów jej kultury, ale wciąż poszukuje akceptacji własnego

dziedzictwa. Dzieci są z kolei wychowywane po australijsku, w australijskiej szkole i często tracą wiele elementów swojej etniczności. Najbardziej widoczna jest utrata literackiej i intelektualnej warstwy języka, który jest elementem niezbędnym dla kulturowego przetrwania i rozwoju danej grupy. Język grupy etnicznej jest najczęściej używany w sytuacjach rodzinnych, a poza tymi kręgami językiem dominującym jest język angielski.

Struktura wartości członków społeczeństwa Australii jest podatna na przemiany i rozszerzanie, dlatego można mówić o tym, iż australijska tożsamość jest formą zmienną, przekształcającą się wraz z procesem ciągłej kulturowej wymiany, nawet w procesie ograniczonego kontaktu odmiennych grup. Nie jest to z pewnością statyczna i silnie utrwalona tożsamość kulturowa, czy też narodowa.

Oprócz aspektu kulturowego zagadnieniem wartym nakreślenia jest kwestia różnorodności rasowej społeczeństwa Australii. Wciąż nie jest jasno określone, do jakiego stopnia odmienne rasowo grupy etniczne są akceptowane przez ogół społeczeństwa. W takich grupach jak chińska, indyjska, malezyjska aspekt wyglądu może stać na przeszkodzie poczucia pełnego zasymilowania się i bycia pełnoprawnym Australijczykiem. Dlatego też istotne dla tożsamości australijskiej jest to, „czy całościowa struktura wspólnych wartości będzie wolna od ocen wynikających z podłoża rasowego”⁶².

Pluralizm i polityka wielokulturowości jest dla Australii drogą utrzymywania stabilnego społeczeństwa, które swej złożonej tożsamości musi szukać w aspekcie wspólnych wartości, jednostkowego pochodzenia, a także w innych kulturach, które oddziałują na daną jednostkę. Pewien stopień asymilacji jest w tym społeczeństwie nieunikniony, ale nie może on prowadzić do narzucania, czy wymuszania pewnych wartości. Takie założenia są wprost wyrażane przez rząd Australii, co ukazał premier

⁶² Ibidem, s. 28.

mówiąc, iż „polityka wielokulturowości kładzie nacisk na przyjęcie przez wszystkich Australijczyków, bez względu na ich pochodzenie, wspólnych zasad i instytucji, które czynią z nas jeden naród”⁶³ i jednocześnie wzywając do zapewnienia „podstawowych praw: wolności od dyskryminacji, równości szans, rozwoju zdolności językowych oraz popierania bogatej różnorodności australijskiej tradycji”⁶⁴.

Dla podsumowania zagadnienia tożsamości australijskiej warto przytoczyć pięć imperatywów Dominique Boucheta:

1. „Nikt nie jest typowym członkiem swojej kultury.
2. Żadna kultura nie istnieje w zamkniętej oraz jednolitej formie.
3. Nikt nie jest członkiem tylko jednej, wyizolowanej grupy, a swoją tożsamość określa w relacji do członków innych grup.
4. Każda kultura jest formą transmisji swych wartości i wzorów, które mogą podlegać daleko idącym transformacjom.
5. Nikt nie otrzymuje swojej tożsamości w gotowej i niezmienionej formie”⁶⁵.

3.4. Wartości rdzenne Australii a wielokulturowość

Tak jak w każdej kulturze, tak i w wielokulturowej Australii istnieją pewne wartości podstawowe. W australijskim społeczeństwie wspólnymi wartościami rdzennymi są między innymi wartości wywodzące się z kręgu europejskiego i anglosaskiego (demokracja parlamentarna, pluralizm ekonomiczny), co może to stanowić przeszkodę w budowaniu wspólnej tożsamości dla grup pochodzących z odmiennych sfer cywilizacyjno-kulturowych. Jednakże wartości rdzenne, które oddają istotę kultury danej

⁶³ R. Hawke w Advisory Council on Multicultural Affairs, *Towards a National Agenda for Multicultural Australia: Goals and Principles*, Canberra 1988, s. 2, cyt. za: J. J. Smolicz, *Współkultura Australii*, cyt. wyd., s. 18.

⁶⁴ Przemówienie w Advisory Council on Multicultural Affairs, 16 września 1988, prime Minister New Release, s. 3, cyt. za: J. J. Smolicz, *Współkultura Australii*, cyt. wyd., s. 19.

⁶⁵ L. Korporowicz, *Wielokulturowość a międzykulturowość*, w: L. Korporowicz, *U progu wielokulturowości. Nowe oblicza społeczeństwa polskiego*, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1997, s. 70-71.

zbiorowości i są dla jej członków wartością identyfikującą nie oznaczają jednej tylko wartości nadrzędnej, ale całą hierarchię wartości, które mogą pochodzić z różnych systemów kulturowych.

Wartości rdzenne są istotne głównie dla zachowania spójności danej kultury i dlatego każda grupa etniczna musi zgodzić się na pewne ustępstwa dla zachowania tej spójności. Najczęściej oznacza to utratę niektórych etnicznych form instytucjonalnych w określonych granicach, a także konsekwentną modyfikację kultury każdej grupy w dążeniu do akceptacji wspólnych instytucji. Nacisk w takich działaniach musi być położony na rozwój, a nie na podtrzymywanie jakiegokolwiek kultury etnicznej. Aby wartości rdzenne australijskiej kultury spełniały swoją rolę każda z grup musi dbać o to, by jej kultura etniczna nie skostniała, ale by ciągle na nowo następowała jej adaptacja do zmieniających się warunków australijskiej rzeczywistości. Takie postępowanie prowadzi do budowania wielokulturowości stabilnej, która jest przeciwieństwem wielokulturowości szczątkowej, zachowującej jedynie szczątkowe elementy kultur etnicznych⁶⁶.

Dążenie do wielokulturowości stabilnej oznacza przede wszystkim kultywowanie wartości rdzennych poszczególnych grup. W wielu przypadkach tą wartością rdzenną jest język. Dotyczy to między innymi Greków, Litwinów, Łotyszy, Estończyków, Polaków, Hiszpanów oraz Węgrów. Australijczycy, którzy wywodzą się z tych właśnie grup często wykazują duże przywiązanie do języka ojczystego, który starają się zachować obok języka angielskiego. Dążenie do zachowania języka koncentruje się na podtrzymywaniu umiejętności pisania i czytania, ponieważ wtedy język etniczny staje się narzędziem twórczej działalności i kontaktu z tradycją i kulturą. W tych grupach język to nie tylko wyraz komunikacji, ale także wyraz wspólnoty dlatego jego utrata oznacza utratę

⁶⁶ J. J. Smolicz, Wielokulturowość a struktura wspólnych wartości, „Przegląd Polonijny” 1987, z. 4, s. 13-14.

więzi z daną grupą oraz z jej tożsamością. Język staje się w ten sposób wartością samą w sobie⁶⁷.

Inną wartością rdzenną wartą podkreślenia są więzy rodzinne w grupie włoskiej, libańskiej, czy chińskiej, a także znaczenie religii dla Żydów i pojęcie klanu, kasty dla Hindusów.

Kwestia wartości rdzennych jest najczęściej omawiana w kontekście opisu grup mniejszościowych, ale jak zaznaczono na początku tego podrozdziału w społeczeństwie australijskim istnieją również wartości rdzenne, które wynikają z tradycji grupy dominującej. Prawdą jest natomiast, iż kulturowa większość rzadko jest w Australii zagrożona, dlatego też rzadziej mówi się o jej wartościach podstawowych.

Szacunek i akceptacja wobec wartości rdzennych poszczególnych grup, a także wobec wartości wspólnych nie oznacza, iż każda jednostka powinna stać się poprzez pluralizm wewnętrzny dwukulturowa, ale chodzi o nastawienie, które wyraża się w pełnej akceptacji takiej ideologii. Dwukulturowość może być i jest obecnie celem kształcenia dzieci w Australii tak, aby poprzez wytworzenie stałych kontaktów społeczno-kulturowych między grupą dominującą, a innymi grupami dało ono w efekcie realne społeczeństwo wielokulturowe uznające różnorodne wartości rdzenne.

Kwestia wartości rdzennych w Australii, tak trudna do jednoznacznego zdefiniowania, ma swoje odbicie także w badaniach, które prezentuje kolejny podrozdział.

3.5. Zastosowanie teorii walencji kulturowej w badaniach australijskich

Koncepcja A. Kłoskowskiej dotycząca walencji kulturowej opisana w rozdziale 2.5. znalazła zastosowanie w badaniach J. J. Smolicza

⁶⁷ J. J. Smolicz, *Współkultury Australii*, cyt. wyd., s. 21.

i M. J. Secombe nad grupami etnicznymi Australii⁶⁸. Autorzy przebadali studentów australijskich pochodzenia anglo-australijskiego oraz studentów z innych grup etnicznych. Do opisu posłużyli się rozszerzonymi kategoriami walencji ujmującymi uniwalencję w pięciu typach orientacji wobec pluralizmu kulturowego, a także opisującymi biwalencję oraz ambiwalencję. Badania te prezentują stopnie walencji, wskazując na to, iż w Australii jak dotąd biwalencja jest rzadkim osiągnięciem, a dominuje uniwalencja w różnych odmianach. Próba przeniesienia koncepcji walencji kulturowej na grunt australijski okazała się pomysłem płodnym i z pewnością jest to koncepcja wielce użyteczna w badaniach nad społecznościami wielokulturowymi, zwłaszcza nad grupami emigrantów.

Z badań autorów wynika, iż wszyscy badani wykazują australijską identyfikację narodową, a ponad 3/4 jednostek uznano za uniwalentne⁶⁹, co można tłumaczyć silnymi dążeniami asymilacyjnymi realizowanymi w Australii w czasie, gdy respondenci byli w wieku szkolnym. Tylko kilka osób zakwalifikowano jako biwalentne i ambiwalentne. Badania opierały się na wspomnieniach respondentów, które ukazują również różnorodne postawy wobec pluralizmu kulturowego, od negatywnych, poprzez obojętne, do pozytywnych. Istotnym zagadnieniem poruszonym przez autorów jest próba ustalenia, w jakim stopniu indywidualny system kulturowy jednostki wynika z systemu kulturowego tylko jednej grupy etnicznej, a w jakim z systemów kulturowych kilku grup. Jednostki dwukulturowe i dwujęzyczne, którym wiele miejsca w badaniach poświęca Smolicz, odpowiadają jednostkom biwalentnym w teorii Kłoskowskiej, ale jedynie wówczas gdy mają one pozytywny stosunek do obu kultur i języków.

⁶⁸ J. J. Smolicz, M. J. Secombe, *Kultury etniczne w doświadczeniu jednostek: zastosowanie koncepcji walencji kulturowej Antoniny Kłoskowskiej do wieloetnicznej Australii*, „*Studia Socjologiczne*” 1999, nr 3, s. 11-33.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 11.

Różnicą badań A. Kłoskowskiej, a J. J. Smolicza i M. Secombe jest powiązanie walencji przez tych autorów z nieco odmiennymi zagadnieniami. Kłoskowska skupia się na zestawieniu walencji z identyfikacją narodową, a jej kontynuatorzy za najistotniejszy element badań uznali zbadanie postaw uniwalentnych respondentów pochodzenia angloceltyckiego wobec pluralizmu kulturowego.

Badania Smolicza i Secombe przyniosły w efekcie interesującą klasyfikację respondentów, którą przedstawia się następująco:

- ♦ Uniwalencja
 - przy otwarcie negatywnej orientacji wobec pluralizmu kulturowego
 - przy ukrycie negatywnej orientacji wobec innych kultur etnicznych
 - przy niedookreślonej orientacji wobec pluralizmu kulturowego
 - przy generalnie pozytywnej orientacji wobec innych kultur
 - przy osobiście pozytywnej orientacji wobec innych kultur;
- ♦ Początkowa biwalencja przy osobiście pozytywnej orientacji wobec pluralizmu kulturowego;
- ♦ Ambiwalencja przy osobiście pozytywnej orientacji wobec pluralizmu kulturowego;
- ♦ Biwalencja przy osobistej, pozytywnej orientacji wobec pluralizmu kulturowego.

Wyniki wskazują na różne stopnie walencji, które nie pokrywają się z wynikami uzyskanymi w Polsce, prezentują bowiem obraz zupełnie inaczej funkcjonującego społeczeństwa. Biwalencja w Australii wyraża się w „znajomości języka potocznego, w uczestnictwie w życiu rodzinnym, uroczystościach religijnych, kuchni i gościnności, kultywowaniu muzyki

i tańca ludowego”⁷⁰ dwóch kultur. Natomiast w przypadku polskim biwalencja oznacza uczestnictwo w kulturze wysokiej dwóch odmiennych kultur.

Autorzy badań wskazują również na przyczyny dominującej uniwalencji anglo-australijskich respondentów. Jest to głównie brak motywacji do uczenia się innych języków i kultur. Jednak pozytywne jest to, że w większości jednostki uniwalentne są pozytywnie nastawione wobec pluralizmu kulturowego. Z kolei niepokojące są postawy jednostek uniwalentnych o negatywnym stosunku wobec pluralizmu kulturowego, które wyrażają się między innymi w istniejącej Partii Jednego Narodu, której celem jest powrót do koncepcji jednego, anglosaskiego narodu przy odrzuceniu innych „nawarstwień wielokulturowych”⁷¹.

3.6. Rys historyczny emigracji polskiej do Australii

Nie jest możliwe rozpatrywanie zagadnień dotyczących Polaków, którzy wyemigrowali do Australii bez poznania choćby zarysu historii emigracji polskiej do tego kraju. Australia była obiektem zainteresowania Polaków już od czasów wypraw J. Cooka. Prawdopodobnie pierwszymi Polakami, którzy przybyli na ten kontynent byli bracia Jan Jerzy i Jan Rajnold Forsterowie, którzy uczestniczyli w drugiej wyprawie odkrywczej J. Cooka na Ocean Spokojny w latach 1772-1775. Kolejni nieliczni Polacy przybyli w czasie angielskiej kolonizacji kontynentu także jako więźniowie zesłani do kolonii karnej (np. Jan Potaski). Natomiast najbardziej znanym Polakiem, podróżnikiem i odkrywcą wielu obszarów tego kontynentu był Edmund Strzelecki, który przebywał w Australii w latach 1839-1843.

Początkowo więc kontakty Polaków z Australią były sporadyczne i nawet okres Wielkiej Emigracji, po Powstaniu Listopadowym, nie

⁷⁰ Ibidem, s. 28.

⁷¹ Ibidem, s. 29.

przyniósł większej fali osadników. Dopiero od roku 1840 z terenów ziem polskich zaczęła napływać do Australii emigracja zarobkowa. Byli to emigranci rekrutujący się głównie z byłego zaboru pruskiego, stąd też często statystycznie figurują w masie emigracji niemieckiej⁷².

W kolejnych latach odkrycie złota w Australii (1851 rok) przyciągnęło wielu nowych osadników, w tym i Polaków. Większość polskich poszukiwaczy złota rekrutowała się z oficerów i żołnierzy Legionu Polskiego na Węgrzech z roku 1849. W tym okresie głównymi skupiskami Polonii w Australii stały się miasta: Sydney, Brisbane i Melbourne. Powstały tam pierwsze organizacje polonijne, mające na celu kultywowanie polskich tradycji. Liczebność Polonii australijskiej w drugiej połowie XIX wieku i w latach poprzedzających I wojnę światową obrazuje spis ludności z 1921 roku. Wynika z niego, że spośród 1784 osób urodzonych w Polsce około 1000 przyjechało do Australii przed końcem XIX wieku⁷³.

W okresie końca XIX i początku XX wieku w Australii przebywało wielu znanych Polaków, między innymi Leopold Kabat (organizował policje w stanie Wiktoria), Władysław Kossak (działacz służby administracyjnej), Modest Maryański (geolog), Ludwik Bernstein (lekarz i burmistrz w Lismore), Jan Danysz (bakteriolog), Bronisław Malinowski (badacz Melanezji), Henryk Kowalski (dyrygent Orkiestry Sydney), Ignacy Witkiewicz (malarz i pisarz).

W latach trzydziestych XX wieku liczba osób urodzonych w Polsce, a zamieszkałych w Australii podwoiła się w stosunku do stanu sprzed I wojny światowej, natomiast w okresie II wojny napływ emigrantów prawie ustał. W końcu lat czterdziestych Australia szeroko otworzyła swoje bramy dla emigrantów z Europy i dlatego w 182-tysięcznej grupie emigrantów, która przybyła do Australii w latach 1947–1951, było 60 tysięcy osób narodowości polskiej. Byli to głównie byli jeńcy wojenni,

⁷² T. Olszewski, *Historia Australii*, Zakład Narodowy im Ossolińskich, Wrocław 1997, s. 27-66.

⁷³ *Ibidem*, s. 55.

byli więźniowie hitlerowskich obozów koncentracyjnych w Niemczech i w Austrii oraz byli żołnierze polscy, którzy walczyli na froncie zachodnim. W tym samym czasie na koszt własny przybyło ponad 7 tysięcy Polaków.

W grudniu 1957 roku stan liczebny Polonii przekroczył 90 tys. osób, a na początku 1964 roku 110 tys., z czego około 1/3 stanowiły osoby, które nigdy nie widziały Polski. Kolejne lata przyniosły dalszy rozwój stanu liczebnego Polonii. W latach 1971–1975 przybyło do Australii 2 071 osób, natomiast od roku 1976 do 1980 kolejne 3 476 osób. Najsilniejszą falę napływu Polaków przyniosły lata 1981–1985. W tym okresie na kontynent australijski przybyło 13 628 osób urodzonych w Polsce. Ma to oczywiście ściśle powiązanie z ogłoszeniem w Polsce stanu wojennego, sytuacją polityczną tamtych lat oraz zbiegiem tych wydarzeń z decyzją rządu australijskiego o „otwarcu granic” i prowadzeniu polityki proimigracyjnej.

Aktualne zasady imigracyjne Australii określają roczną kwotę imigracyjną na poziomie 111 tysięcy osób ze 120 krajów, przy zachowaniu określonych zasad emigracji, czy to jako pracownik kwalifikowany, czy na zasadzie łączenia rodzin. Przyjazdy z Polski utrzymują się na stałym poziomie około 1500-2000 osób rocznie.

Interesujące są też obecne charakterystyki demograficzno-społeczne Polaków wyjeżdżających do Australii⁷⁴. Największą grupę wśród nich stanowią osoby w przedziale wiekowym 25-34 lat (około 35% wyjeżdżającej populacji). Decydujący wpływ na taki stan rzeczy ma prawdopodobnie fakt wprowadzenia systemu punktowego przy ubieganiu się o wizę na pobyt stały, gdzie kategoria wieku jest jedną z najważniejszych przy klasyfikowaniu kandydatów. Inną istotną zmienną jest wykształcenie emigrujących, którzy najczęściej posiadają wykształcenie średnie (44%) lub wyższe (40%), głównie matematyczne

⁷⁴ K. Slany (red.), *Orientacje emigracyjne Polaków*, Uniwersytet Jagielloński Instytut Socjologii, Kraków 1997, s. 37-40.

(29%), humanistyczne (22%) i techniczne (18%). Dominującą grupę emigrujących stanowią osoby pracujące zawodowo (50%), emeryci i renciści (27%) oraz uczniowie i studenci (13%). Najrzadziej wyjeżdżają osoby bezrobotne. Wśród wyjeżdżających do Australii najwięcej jest osób zamężnych oraz żonatych (60%), a nieco częściej emigrują mężczyźni (57%).

3.7. Australijska Polonia

Polonia australijska jest bardzo młoda. Tworzyły ją w głównym nurcie trzy fale emigracji Polaków. Pierwsza fala pochodzi z lat 1949-1952, kiedy to napływali powojenni uchodźcy polityczni. Byli to głównie żołnierze, którzy nie mogli powrócić do Polski, choć bardzo tego pragnęli. Drugą falę z lat 1981-1983 stanowili przede wszystkim młodzi ludzie po studiach, ze znajomością języka angielskiego oraz osoby represjonowane przez system komunistycznych władz. Jako trzecią falę wskazuje się często na dzieci pierwszych emigrantów, którzy stanowili wewnętrzne źródło członków Polonii. Po latach przebywania na emigracji Polacy, zwłaszcza z drugiej fali, ustabilizowali się i poświęcają wiele czasu na powrót do narodowych tradycji ożywiając polską kulturę. Równolegle trwa także proces wtapiania się Polaków w społeczność australijską, który powoduje, iż więcej jest w Australii osób uznających się za Australijczyków polskiego pochodzenia niż za Polaków będących na emigracji. Polonia jest stale zasilana przez nowe osoby, głównie młode, często poszukujące w Australii rozwoju zawodowego lub życiowej przygody.

Szacunki dotyczące liczebności Polonii są różne. Według australijskich danych ze spisu ludności 69 tysięcy osób w Australii to osoby urodzone na terytorium Polski i około 60 tysięcy osób używa języka polskiego w domu. Natomiast według szacunków polskich liczba Polaków w Australii wynosi 160 tysięcy, co może wynikać z tego, iż nie ogranicza

się miejsca urodzenia do Polski i w liczbę tą wliczane są również dzieci Polaków urodzone w Australii. Główne skupiska Polonii to Sydney (50 tysięcy) i Melbourne (50 tysięcy) oraz Adelaide, ale również w innych wielkich miastach nie brakuje Polaków. Charakterystyczne jest to, iż w Australii nie ma polskich gett w rodzaju nowojorskiego Green Point.

Polonia prowadzi ożywione życie kulturalne w poszczególnych stanach, a także na szczeblu ogólnokrajowym. Ważniejsze imprezy kulturalne to obchodzony co trzy lata Festiwal Kultury Polskiej Pol-Art., doroczne dożynki w Adelaide, doroczne Święto Sportowe w Melbourne. Polonia posiada ponad 20 klubów i domów polskich, dwa tygodniki (Wiadomości Polskie, Tygodnik Polski), kilka miesięczników (między innymi Kurier Polski, Kombatant w Australii, Przegląd Katolicki, Panorama), gazety internetowe (Panorama w sieci, Przegląd Australijski, Kurier Zachodni i inne), lokalne programy telewizyjne w Sydney i Melbourne, dwie państwowe redakcje radiowe oraz udział w radiu etnicznym w każdej stolicy stanu (np. Radio Adelaide).

Z badań J. J. Smolicza prowadzonych wśród Polonii w Australii wynika, iż obok identyfikacji uniwalentnej - „jestem Polakiem” lub „jestem Australijczykiem”, częsta jest identyfikacja biwalentna wyrażająca się w określeniu Polish-Australian. Można ją rozumieć jako przywiązanie do polskiej kultury z jednoczesną lojalnością wobec Australii, jako kraju zamieszkania i jego struktur państwowych, co łącznie stanowi identyfikację narodowo-państwową⁷⁵. Przewiduje się, iż w wyniku procesów pluralizmu wewnętrznego identyfikacja ta będzie ewoluowała w kierunku identyfikacji Australian-Polish. Proces ten ma następować na skutek jednoczesnej identyfikacji z systemem kulturowym grupy polskiej i zarazem z systemem kulturowym grupy anglosaskiej, przy czym lojalność państwowa wobec Australii będzie nadal się umacniała. Taka forma tożsamości narodowej

⁷⁵ M. Kijewska-Trembecka, Australijska koncepcja pluralizmu kulturowego – teoretyczna propozycja Jerzego J. Smolicza, „Przegląd Polonijny” 1984, s. 80.

może być odbierane jako sprzeczna z koncepcją pluralizmu wewnętrznego, ponieważ Australijskość nie może oznaczać tylko wtórnych systemów osobowościowych. Dlatego też istotne jest dalsze badanie tożsamości, która kształtuje się wśród Polonii, tak aby w pełni poznać procesy jej przemian i określić jak wygląda ona w obecnej chwili i jak może kształtować się w przyszłości.

* * *

Przedstawione w powyższych rozdziałach teorie i koncepcje dotyczące zagadnień tożsamości narodowej, asymilacji, walencji kulturowej oraz wartości rdzennych stanowią podstawę do przeprowadzenia badań nad australijską Polonią. Badania są ukierunkowane na to, by pokazać, jak w środowisku Polonii w Australii wyglądają procesy asymilacji i jak kształtuje się tożsamość narodowa emigrantów i ich potomków. Szczególnie koncepcja walencji kulturowej A. Kłoskowskiej zestawiona z teorią wartości rdzennych J. J. Smolicza jest inspiracją do przeprowadzenia pogłębionej analizy przemian kulturowych i społecznych, jakie następują w emigrantach w zależności od długości pobytu w Australii oraz innych zmiennych wpływających na ich samoidentyfikację narodową.

Kolejny rozdział poświęcony jest prezentacji metodologii badań, wskazaniu podstawowych problemów i hipotez badawczych, wyznaczeniu próby badawczej oraz nakreśleniu tematyki badań internetowych.

4. Metodologia badań

4.1. Cel i główne zagadnienia badań

Głównym obszarem badań, stanowiących część empiryczną tej pracy, jest aspekt społeczno-kulturowego funkcjonowania Polonii australijskiej. Jest to pole szerokiego zainteresowania kwestią Polonii, ze szczególnym uwzględnieniem aspektu przystosowania kulturowego i zagadnień tożsamości narodowej. Z tego wynika również potrzeba zbadania kwestii asymilacji kulturowej członków Polonii, ich samoidentyfikacji narodowej oraz postaw, jakie przejawiają wobec kształtowania tożsamości narodowej swoich dzieci.

Istotną kwestią dla poznania kontekstu procesów akulturacji i asymilacji jest zbadanie przyczyn emigracji, a także uzyskanie informacji o problemach, jakie pojawiły się po przybyciu do nowego kraju. Problemy, które pojawiły się w czasie przyjazdu, jak i obecne problemy emigrantów połączone z poczuciem obcości wskazują na istotny aspekt, którym jest marginalizacja w sytuacji bycia emigrantem. Ważne jest poznanie nie tylko trudności natury ekonomicznej, ale także tych związanych z rozbieżnościami systemu wartości dominujących w kraju pochodzenia i kraju zamieszkania emigrantów.

Badania mają również na celu ukazanie obrazu grupy polskiej w pluralistycznym społeczeństwie australijskim, w którym z jednej strony podkreśla się różnorodność i odrębność grup etnicznych, ale z drugiej strony zawsze istnieją pewne dążenia do asymilacji mniejszości etnicznych. Podjęte badania mają wskazać, jak w oczach Polaków wyglądają te procesy i na ile oni sami identyfikują się z australijską kulturą, chcą ją przekazywać swoim dzieciom i na ile uczynili z Australii swój dom i swoją ojczyznę. Istnieje również potrzeba poznania zależności pomiędzy ukształtowaną u emigrantów tożsamością narodową, a poziomem zadowolenia z życia, która pozwoli uzupełnić obraz polskiego emigranta w Australii.

Ważnym aspektem zagadnień tożsamości narodowej i kulturowej jest zbadanie intensywności i form kontaktu z kulturą polską i australijską, a także to, jakie opinie na temat ważności danych elementów kultury polskiej, w sytuacji bycia emigrantem w Australii formułują badani. Dla nakreślenia pełnego profilu polskiego emigranta niezbędne jest również poznanie aktywności respondentów w środowisku polonijnym, zbadanie napięcia i form kontaktów z osobami w Polsce, a także kwestii dotyczących roli Kościoła Katolickiego w podtrzymywaniu polskiej kultury i tożsamości narodowej emigrantów. Wszystkie te zagadnienia znajdują swój wyraz w pytaniach kwestionariusza skierowanego do członków Polonii.

Tożsamość została zanalizowana w pytaniach w różnych płaszczyznach. Zarówno w płaszczyźnie psychologicznej i wąskim zakresie, jako indywidualny aspekt subiektywnego odczuwania przywiązania do danej kultury, ale także w warstwie szerszej, obiektywnej, wyrażającej się poprzez tożsamość grupową.

Za główny wskaźnik asymilacji kulturowej oraz tożsamości narodowej przyjęto między innymi język w kilku aspektach, ponieważ w grupach polonijnych stanowi on podstawową wartość rdzenną. Dlatego też zadano pytanie o to, jaki język jest używany przez respondentów w kontaktach rodzinnych, towarzyskich, w pracy, a jaki jest język ich myśli (na przykład dokonywania operacji matematycznych) oraz ten używany do wyrażania emocji. Innymi wskaźnikami są wybory respondentów dotyczące ich samoidentyfikacji narodowej oraz tego jak odczuwają postrzeganie ich przez Polaków w Polsce oraz Australijczyków. Kolejnym istotnym wskaźnikiem identyfikacji narodowej jest wskazanie kraju uznawanego za ojczyznę. W kwestionariuszu zawarte są także pytania mające na celu określenie stereotypu Polaka w Australii, wskazujące na sytuację materialną i aktywność zawodową badanych oraz takie, w których badani mogą wyrazić swoją opinię na temat poziomu nauczania

w australijskich szkołach. Zagadnienia te zostały już przebadane przez J. J. Smolicza, a umieszczenie ich w kontekście tych badań ma pokazać jak Polacy, zamieszkujący Australię, postrzegają siebie, swoją grupę etniczną i na ile „zadomowili się” w nowym środowisku, na ile zaakceptowali zasady przyjmującego ich społeczeństwa.

Walencja kulturowa jest badana za pomocą pytań dotyczących uznawania elementów i wytworów kulturowych za wartościowe i istotne dla tożsamości narodowej jednostek. Uwzględniono także specyficzną sytuację członków Polonii, którzy funkcjonują w innej kulturze, co oznacza, iż indywidualnie włączają w zakres swej tożsamości narodowej elementy kultury australijskiej.

Wprowadzone w kwestionariuszu pytania i wskaźniki są oparte na rozważaniach teoretycznych zawartych w pierwszym rozdziale pracy, na badaniach poszczególnych grup etnicznych Australii prowadzonych przez Smolicza oraz podobnych badaniach nad Polonią amerykańską⁷⁶. W kwestionariuszu znalazło swoje miejsce rozróżnienie, o którym nie można zapominać w badaniach nad tożsamością narodową, iż identyfikacja narodowa, rozumiana jako autodeklaracja przynależności narodowej, nie jest tożsama z walencją, czyli „przeżywaniem danej kultury” przez jednostkę.

4.2. Szczegółowe problemy i hipotezy badawcze

Na podstawie poznanej literatury, oraz po określeniu ogólnego zarysu zagadnień, które mają podlegać badaniu, sformułowane zostały szczegółowe problemy badawcze, które posłużyły jako punkt wyjścia dla skonstruowania pytań badawczych kwestionariusza i zoperacjonalizowania głównego problemu badawczego.

⁷⁶ G. Babiński, *Lokalna społeczność polonijna w Stanach Zjednoczonych Ameryki w procesie przemian*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1997 oraz D. Mostwin, *Emigranci polscy w USA*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1991.

Główny problem badawczy sformułowano w następujący sposób:
„Jaka jest tożsamość narodowa polskiego emigranta w Australii?”

Pomocą w odpowiedzi na to pytanie jest szereg szczegółowych problemów badawczych:

- ♦ Kiedy i z jakich powodów Polacy wyemigrowali do Australii?
- ♦ Czy emigranci są zadowoleni ze swej decyzji dotyczącej opuszczenia Polski i zamieszkania w Australii?
- ♦ Za kogo uważają się członkowie Polonii australijskiej, zarówno w samoocenie, jak i w ocenie postrzegania ich przez Polaków w Polsce oraz Australijczyków?
- ♦ Jak silny jest ich związek z Polską, a jak silny z Australią?
- ♦ Jaki kraj uznają oni za swoją ojczyznę?
- ♦ Jak czują się Polscy emigranci w społeczeństwie i kulturze Australii?
- ♦ Jak istotne jest kultywowanie polskiej kultury w sytuacji życia poza Polską?
- ♦ Jak zdaniem respondentów traktowani są Polacy w Australii?
- ♦ Jaka jest częstotliwość oraz forma kontaktów z Polską?
- ♦ Czy emigranci planują w przyszłości powrót na stałe do Polski?
- ♦ Jakiego języka używają najczęściej w różnych sytuacjach życiowych?
- ♦ Z którą kulturą, zdaniem emigrantów, powinny identyfikować się ich dzieci?
- ♦ Czy przekazują oni elementy polskiej kultury i tradycji swoim dzieciom?
- ♦ Czy są zaangażowani w organizacje i życie polonijne?
- ♦ Jak postrzegają rolę Kościoła Katolickiego w zachowywaniu kultury polskiej w Australii?
- ♦ Jakie są formy aktywności kulturalnej emigrantów w zakresie kultury australijskiej, a jakie w zakresie kultury polskiej?

Na podstawie założeń teoretycznych oraz sformułowanych szczegółowych problemów badawczych można przyjąć następujące hipotezy:

- ♦ Osoby pozostające na emigracji dłużej bardziej identyfikują się ze stwierdzeniem „jestem Australijczykiem/Australijką” niż osoby pozostające na emigracji krócej.
- ♦ Osoby, które opuściły Polskę dobrowolnie częściej identyfikują się ze stwierdzeniem „jestem Australijczykiem/Australijką” niż te, które uznają swoją emigrację za przymusową.
- ♦ Czas pozostawania na emigracji warunkuje postawy walencji kulturowej jednostek. Jednostki pozostające na emigracji najkrócej są zasadniczo uniwalentne, a te osoby, które są na emigracji najdłużej będą raczej biwalentne. Ambiwalentne będą najczęściej osoby w okresie około dwóch do piętnastu lat po emigracji.
- ♦ Osoby, które nie natknęły się na żadne problemy po przyjeździe do Australii będą wykazywały silniejszy związek z australijską identyfikacją narodową.
- ♦ Osoby planujące powrót do Polski czują się słabo związane z Australią, a mocno z Polską.
- ♦ Określenie tożsamości narodowej emigrantów przez samych siebie będzie bardziej zbliżone do domniemanych ocen dokonywanych w tym zakresie przez Australijczyków niż przez Polaków pozostających w Polsce.
- ♦ Siła związku z Polską, jak i z Australią warunkuje wybór kraju będącego ojczyzną danej jednostki.
- ♦ Częściej jako ojczyzna wskazywana będzie Polska.
- ♦ Respondenci silnie związani z polskością będą częściej wskazywali na to, iż zachowywanie poszczególnych elementów polskiej kultury jest istotne oraz bardzo istotne.

- ♦ Polscy emigranci bardzo często utrzymujący kontakty z rodziną pozostałą w Polsce mają silniejsze poczucie polskiej tożsamości narodowej.
- ♦ Używanie języka angielskiego w gronie rodzinnym, w obliczeniach matematycznych i wyrażaniu emocji sprzyja umacnianiu australijskiej tożsamości narodowej.
- ♦ Respondenci wybierający odpowiedź „Czuję się Polakiem/Polką” w relacjach rodzinnych używają przede wszystkim języka polskiego, który stanowi dla nich wartość rdzenną.
- ♦ Dbłość o kultywowanie tradycji narodowych i przekaz polskiej kultury wśród dzieci emigrantów jest zależny od samoidentyfikacji narodowej respondentów.
- ♦ Kontakty z Polonią i działalność w organizacjach polonijnych wpływają na utrzymywanie polskiej tożsamości narodowej.
- ♦ Zamieszkiwanie w typowo polskiej dzielnicy nie wpływa na tożsamość narodową Polaków w Australii.
- ♦ Kościół Katolicki ma silny wpływ na podtrzymywanie polskiej tożsamości narodowej.
- ♦ Utrzymywanie „czysto” polskiej tożsamości narodowej oraz brak akceptacji wartości kultury australijskiej sprzyja mniejszemu zadowoleniu z życia emigrantów.
- ♦ Ocena własnej sytuacji materialnej jako dobrej i bardzo dobrej sprzyja zadowoleniu z decyzji o emigracji niezależnie od tego, kiedy emigracja miała miejsce.

Wskazane problemy szczegółowe i postawione hipotezy zostały zweryfikowane poprzez badanie kwestionariuszowe prowadzone za pośrednictwem Internetu, dlatego należy w tym miejscu poświęcić więcej uwagi tego rodzaju badaniom.

4.3. Metodologia badań za pomocą Internetu

Teresa Żmijewska-Jędrzejczak wskazuje na dwa główne nurty badań internetowych⁷⁷. Pierwszy oparty jest na technikach obserwacji zjawisk zachodzących w sieci WWW i zachowań użytkowników Internetu poprzez rejestrację cech ruchu internetowego. Badania te dzielą się na dwa podtypy: *site/server centric* (od strony serwera) i *user centric* (od strony użytkownika). Są one realizowane poprzez rejestrowanie i pomiar kontaktów użytkowników z badanymi serwisami oraz, w sposób zbliżony do panelu telemetrycznego, poprzez stałe monitorowanie korzystania z Internetu wybranych panelistów za pomocą analizy plików cookie, które stanowią porcję informacji dotyczących stron, jakie zostały odwiedzone przez danego internautę w obrębie danej witryny. Drugi nurt jest związany z pomiarem i opisem aktywności osób w przestrzeni Internetu. Badania te są realizowane poprzez tradycyjne techniki badawcze, takie jak badania *off-line'owe* – realizowane poza Internetem, oraz badania CAWI (*Computer Assisted Web Interviews*), tak zwane *on-line'owe*, które są wywiadami internetowymi wspomaganymi komputerowo. Drugi nurt badań, a w szczególności badania *on-line'owe*, stały się podstawą realizacji badań autorki, dlatego też warto je krótko scharakteryzować.

Badania ankietowe prowadzone za pośrednictwem Internetu mają wiele zalet, ale też i wad⁷⁸. Do głównych zalet należą szybsza realizacja badań niż w przypadku badań tradycyjnych oraz niskie koszty prowadzonych badań, które są pomniejszone przede wszystkim o koszt pracy ankietera. Brak ankietera eliminuje również wystąpienie efektu ankieterskiego. Niezwykle istotna w tego typu badaniach jest większa dostępność respondentów niż w badaniach metodami klasycznymi, ponieważ badacz może dotrzeć do osób oddalonych o tysiące kilometrów, albo też do osób, które na wypełnienie ankiety mają czas w porach,

⁷⁷ P. B. Sztabiński, F. Sztabiński, Z. Sawiński, Nowe metody, nowe podejścia badawcze w naukach społecznych, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2004, s.242-244.

⁷⁸ Ibidem, s. 245-253.

w których ankietę do nich nie dotrze. Należy zaznaczyć, iż właśnie dzięki tej zalecie możliwe było powstanie niniejszej pracy. Ankieta internetowa pozwala respondentowi na jej wypełnienie w czasie dla niego korzystnym i dopuszcza możliwość przerywania jej w dowolnym momencie. W wielu przypadkach ankiety internetowe umożliwiają wprowadzenie elementów multimedialnych (obrazu, dźwięku, animacji), których brakuje w kwestionariuszu papierowym, ale które posiada badanie CAPI. Przy zastosowaniu badań typu CAWI mamy pewność standaryzacji, co oznacza, że w ten sam sposób wyświetlana jest treść pytań, instrukcje i ewentualna rotacja pytań dla każdego respondenta.

Pomimo wielu zalet badania internetowe mają podstawową wadę, którą jest problem z reprezentatywnością próby. Innym problemem jest poczucie zagrożenia prywatności, dlatego wielu użytkowników Internetu niechętnie bierze udział w badaniach obawiając się, że udzielenie odpowiedzi na zadane pytania wraz z podaniem adresu internetowego, może w konsekwencji doprowadzić do naruszenia ich prywatności. Kwestią kontrowersyjną jest również prawdziwość udzielanych odpowiedzi w ankietach elektronicznych. Niektórzy autorzy są zdania, że wiarygodność jest wyższa ze względu na brak ankietera. Inni to kwestionują, argumentując z jednej strony możliwością udzielania fałszywych odpowiedzi wynikających z chęci ochrony prywatności, a z drugiej niemożnością weryfikacji danych. W porównaniu do badań z udziałem ankietera tracimy sygnały pochodzące z komunikacji niewerbalnej, pomagające często ocenić prawdziwość wypowiedzi. Innym problemem jest fakt, iż przy ankiecie wysyłanej w całości respondentowi może on ustalić sobie strategię jej wypełniania, ponieważ ma możliwość zapoznania się z wszystkimi pytaniami przed wypełnieniem.

Najbardziej rozpowszechnione techniki badań ilościowych realizowanych przez Internet to: *e-mailing*, *web surveys*, badania

jakościowe (focusy) oraz analiza korespondencji uczestników list dyskusyjnych⁷⁹.

E-mailing polega na dołączeniu treści ankiety w formie załącznika do e-maila i wysłaniu jej w tej formie do potencjalnych respondentów, którzy są zapraszani do udziału w badaniu. Po wyrażeniu zgody i udzieleniu odpowiedzi odsyłają oni ankietę na wskazany adres e-mailowy. Technika ta wykorzystuje Internet jako kanał dystrybucji ankiety. W przypadku tej techniki występują problemy ze standaryzacją, ponieważ, w zależności od rodzaju używanego oprogramowania, niektóre elementy ankiety, na przykład skale, mogą zostać nieprawidłowo wyświetlone. Problemy mogą również stwarzać reguły przejścia i brak kompletności wypełnienia ankiety. Technika ta jest często uznawana za spam, który oznacza korespondencję elektroniczną tej samej treści wysyłaną do bardzo wielu osób, charakteryzującą się brakiem ustalonego odbiorcy. Rozsyłanie ankiet pocztą spam jest odradzane przez fachowców, ponieważ niski stopień informacji zwrotnych sprawia, że nawet jeżeli dostaniemy znaczną liczbę odpowiedzi (po wysłaniu dużo większej ilości spamu), nie możemy mieć pewności co do reprezentatywności próby. Istotną kwestią jest także negatywne nastawienie użytkowników Internetu do poczty spam, jako że w powszechnym mniemaniu łamie ona zasady netykiety (etykiety w Internecie).

Web surveys są to ankiety edytowane na stronach WWW. Pozyskanie respondentów do tego typu badań może mieć różne formy, takie jak⁸⁰:

- ♦ Rozesłanie e-mailem zaproszenia z linkiem (łączem) odsyłającym do ankiety;
- ♦ Samodobór polegający na tym, iż ankietę jest umieszczona w miejscu dostępnym dla każdego odwiedzającego pewien serwis;

⁷⁹ Ibidem, s.246

⁸⁰ Ibidem, s.247.

- ♦ Technika *Site Intercept*, która polega na zachęceniu potencjalnych respondentów do wypełnienia ankiety poprzez stosowanie różnego rodzaju reklam banerowych i tekstów reklamowych z linkiem do ankiety;
- ♦ Technika *Intersitial Window*, która polega na tym, iż po wejściu na określona stronę WWW automatycznie otwiera się podstrona z zaproszeniem do udziału w badaniach.

Z wymienionych powyżej technik najbardziej skuteczna jest technika *Intersitial Window*, która jest metodą aktywną ze strony badacza, w krótkim komunikacie może on bowiem przekonać internautów do podjęcia wysiłku wypełnienia ankiety. Także jedynie w wypadku tej techniki mogą być kontrolowane niektóre elementy doboru respondenta do badania.

Oprócz wymienionych powyżej technik możliwa jest także prerekrutacja, która może odbywać się w Internecie, ale także poza siecią przez telefon lub drogą pocztową, i polega ona najczęściej na wypełnieniu przez potencjalnych respondentów ankiety metryczkowej i dalszym podtrzymywaniu kontaktu aż do terminu badania zasadniczego. Takie podejście łączy się też z tworzeniem baz danych e-maili potencjalnych respondentów, którzy wyrazili chęć udziału w tego typu badaniach. To podejście umożliwia prowadzenie badań w oparciu o grupę osób o danych cechach.

Obecnie badania internetowe są metodą komplementarną w stosunku do tradycyjnych i mają przed sobą przyszłość i potencjał, ale nadal nie są wolne od licznych ograniczeń.

4.4. Metody badań Polonii australijskiej

Po rozpatrzeniu zalet i wad powyżej opisanych sposobów badań internetowych jako główną technikę, do przebadania Polonii australijskiej, wybrano kwestionariusz ankiety umieszczony na stronie internetowej. Jest to forma ankiety internetowej *web-surveys*, ale nie można jej zaliczyć

do badań typu CAWI, ponieważ forma ankiety nie była interaktywna, a cała ankieta była od razu dostępna dla respondenta. Internet potraktowano w badaniu jako medium pośredniczące, dlatego sama budowa kwestionariusza i problemy związane z realizacją badania były podobne do tych, które odnoszą się do typowej ankiety pocztowej. Kwestionariusz ankiety zamieszczono pod adresem <http://mbp.glogow.pl/~piotrek>.

Rekrutacja respondentów odbywała się za pomocą zaproszenia, z linkiem do ankiety, rozsyłanego e-mailem do potencjalnych respondentów⁸¹. Po wypełnieniu ankieta była wysyłana za pośrednictwem programu pocztowego respondenta, co tylko w jednym przypadku spotkało się z obawą o zachowanie poufności danych.

Ankieta umieszczona na stronie Internetowej została napisana w języku HTML. Jej prosta i przejrzysta forma graficzna miała umożliwić respondentowi łatwe wypełnienie. Pytania w kwestionariuszu zostały poprzedzone wprowadzeniem zawierającym instrukcję wypełniania ankiety. Reguły przejścia zostały wyraźnie oznaczone, a w toku realizacji badań nie ujawniły się żadne problemy z tym związane. W pytaniach otwartych zastosowano pole tekstowe, które miały zachęcać respondentów do dłuższych wypowiedzi.

W kwestionariuszu zawarto pięćdziesiąt trzy pytania, z czego piętnaście pytań, to pytania otwarte, opisowe, a resztę stanowią pytania zamknięte, z gotową kafeterią odpowiedzi. W ankiecie znalazły się również rozbudowane pytania tabelaryczne.

Kwestionariusz został podzielony na sześć bloków tematycznych, ale nie zostało to wyraźnie zaznaczone w formie graficznej. Podział ten ma znaczenie dla ułatwienia pogrupowania danych do analizy zgromadzonych informacji i nie był istotny dla respondentów. Pierwszy blok pytań dotyczy emigracji, drugi skupia się na identyfikacji narodowej respondentów, trzeci dotyczy kontaktów z Polską oraz kwestii językowych,

⁸¹ Załącznik 1.

natomiast czwarty jest poświęcony pytaniom o dzieci respondentów. Piąty blok tematyczny skupia się na kontaktach z Polonią w Australii, a ostatni stanowi metryczka wraz z pytaniami o ocenę swojej sytuacji materialnej.

Taka technika badania Polonii w Australii została wybrana z dwóch ważnych powodów. Po pierwsze respondenci przebywający w Australii są dla badacza, który działa na terenie Polski niedostępni poprzez inne źródła kontaktu, które umożliwiłyby realizację badań, dlatego Internet jest jedynym możliwym łącznikiem badanych z badaczem. Po drugie kwestionariusz ankiety specjalnie dla tych badań przygotowany przynosi więcej informacji potrzebnych do analizy problemu badawczego niż inne techniki, które można by zastosować, takie jak, na przykład analiza istniejących pamiętników internetowych, czy też wywiad pogłębiony realizowany przez Internet. Z tych dwóch przyczyn badania zostały przeprowadzone właśnie za pomocą kwestionariusza ankiety umieszczonego na stronie www.

4.5. Charakterystyka doboru próby

Po określeniu problematyki badań, uszczegółowienia jej i zbudowaniu kwestionariusza wybrana została próba osób do badania. Populację w badaniu stanowiła Polonia australijska, na temat której sformułowano wnioski na podstawie przeprowadzonych badań. Z całą pewnością należy podkreślić, iż wnioski z badań nie mogą być w pełni reprezentatywne dla danej populacji. Przyczyną tego stanu rzeczy jest to, iż badania internetowe w formie ankiety, do wypełnienia której respondenci zapraszani są poprzez e-mail, nie dają możliwości zastosowania doboru probabilistycznego. Nieprobabilistyczny dobór próby jest obciążony wadami i z tego względu uzyskane dane należy traktować z ostrożnością i nie należy bezpośrednio na ich podstawie wyciągać wniosków generalizujących dla całej Polonii w Australii.

Badana próba jest próbą nielosową opartą głównie na doborze celowym. Grupą celową są respondenci będący polskimi emigrantami przebywającymi w Australii. Pojęcie emigrant dotyczy, w tym przypadku, nie tylko Polaków przybyłych do Australii, ale także ich dzieci, czyli emigrantów w drugim pokoleniu. Zakres czasowy emigracji nie został ograniczony, tak więc badania obejmują zarówno emigrację przed II wojną światową, wojenną, powojenną, solidarnościową oraz po roku 1990 aż do roku 2006. Badania dotyczą całego obszaru Australii, co ułatwia zdobycie informacji o różnych skupiskach polonijnych.

Oprócz doboru celowego zastosowano także dwie inne metody doboru próby. Pierwszą stanowi metoda kuli śnieżnej, którą zastosowano umieszczając w liście zapraszającym do badań prośbę o rozpowszechnienie informacji o ankiecie wśród innych Polaków zamieszkujących Australię⁸². W ten sposób informacja o ankiecie dotarła do osób, będących znajomymi, czy krewnymi respondentów, które nie otrzymałyby zaproszenia, ponieważ ich adres e-mail nie jest powszechnie dostępny w Internecie. Drugą metodą jest samodobór respondentów do badania polegający na umieszczeniu w różnych serwisach internetowych oraz stronach polonijnych ogłoszenia z linkiem do kwestionariusza, tak by każda zainteresowana osoba mogła go wypełnić.

Można zarzucić badaniu, iż brak w próbie osób nieposiadających Internetu. Jednak należy wspomnieć, iż sensowność prowadzenia badań przez Internet oraz możliwość uogólniania uzyskanych wyników na całą populację zależy od średniego dostępu i korzystania z Internetu w danym kraju. W międzynarodowych badaniach kwestionariuszowych przeprowadzonych w 2002 roku w 37 krajach, na reprezentatywnych próbach krajowych⁸³, uzyskano dane pokazujące, iż średnio 34% populacji korzysta z Internetu. W tych badaniach dla Australii uzyskano wynik 53%,

⁸² Ibidem.

⁸³ P. B. Sztabiński, F. Sztabiński, Z. Sawiński, Nowe metody, nowe ..., cyt. wyd., s.255-256.

co pozwala przyjąć prowadzenie badań za pośrednictwem Internetu za zasadne i możliwe pod względem reprezentatywności, z uwzględnieniem faktu, iż pewne grupy, takie jak na przykład osoby uboższe oraz starsze, będą niedoreprezentowane. W Polsce badania pokazują⁸⁴, iż dostęp i korzystanie z Internetu najsilniej różnicuje wykształcenie oraz miejsce zamieszkania, a najslabiej płeć respondentów. Najczęściej posiadają i korzystają z Internetu osoby z wykształceniem wyższym oraz średnim i pomaturalnym zamieszkujące miasta. Inna specyfika Australii – duże odległości między miastami i osadami, oraz sytuacja bycia na emigracji, która skłania do kontaktów z Polską w jak najtańszy sposób pokazuje, iż duży odsetek polskich emigrantów posiada Internet i aktywnie z niego korzysta.

4.6. Przebieg realizacji badań

Badania nad Polonią australijską były prowadzone przez cztery miesiące, od początku czerwca do końca października 2006 roku. Ich początek został określony przez umieszczenie na stronie internetowej kwestionariusza ankiety oraz nawiązanie kontaktu z pierwszymi osobami docelowymi poprzez e-mail.

Spływ ankiet rozkładał się na kilka etapów. Najwięcej ankiet pojawiło się po rozesłaniu kilkudziesięciu e-maili zapraszających do badania osoby, które w jakiś sposób są związane z organizacjami polonijnymi, a także po umieszczeniu zaproszenia do badania na forum internetowego serwisu melbourne.pl oraz na stronach www.rodaknet.com i www.kurier.iinet.net.au. Adresy korespondencyjne e-mail osób, którym rozesłano zaproszenie uzyskano między innymi ze stron organizacji polonijnych, takich jak: Australian Institute of Polish Affairs, Rada Naczelna Organizacji Polonijnych, Macierz Szkolna, Cracovia Club, Rada Naczelna Polonii Australijskiej i Nowozelandzkiej, Mount Kościuszko

⁸⁴ Ibidem, s.257-258.

Incorporated i inne⁸⁵. W trakcie całych badań wysłano około 100 takich e-maili, które spotkały się życzliwym odbiorem i nie były traktowane jako tak zwany spam, ponieważ ich forma zawsze była spersonalizowana pod względem płci respondenta, a także pod względem informacji dotyczących źródła adresu e-mail danej osoby. W każdym przypadku taką informację zawarto w treści listu i była ona szczególnie podkreślana w sytuacjach, kiedy adres potencjalnego respondenta przekazali inni respondenci. W całych badaniach dużą wagą przykładano do zachowania prywatności badanych oraz do ochrony ich danych. Po każdej otrzymanej ankiecie autorka odsyłała podziękowanie za udział w badaniu, udzielenie cennych informacji i ponowne zapewnienie o poufności badania. Wiele osób okazało duże zainteresowanie badaniami, wyraziło chęć zapoznania się z wynikami po ich zakończeniu oraz utrzymywało kontakt z autorką w formie e-maili. Także prowadzący internetowe serwisy polonijne okazali wiele życzliwości umieszczając ogłoszenia o badaniu i ułatwiając dotarcie do respondentów nienależących i niezwiązanych z żadnymi organizacjami polonijnymi.

Kolejne zwiększenie liczby napływających ankiet nastąpiło w sierpniu, po opublikowaniu 20 lipca 2006 roku w „Pulsie Polonii”, w wydaniu elektronicznym⁸⁶, jak i tradycyjnym, artykułu o badaniach oraz po publikacji wywiadu na temat badań na stronie internetowej gazety „Panorama”⁸⁷. Zakończenie badań z końcem października wiązało się z wcześniejszymi założeniami dotyczącymi danego terminu, a także ze znikomym napływem ankiet. Ostatecznie, do końca października 2006 roku, uzyskano 76 ankiet.

W kwestii technicznej realizacja badań przebiegała sprawnie, choć czasem pojawiały się problemy wynikające z zabezpieczeń stosowanych

⁸⁵ Odnośniki do stron wszystkich tych organizacji znajdują się na stronie internetowej polonijnego czasopisma „Kurier Zachodni”, www.kurier.iinet.net.au/FS_Kurier_Zachodni.html.

⁸⁶ <http://www.pulspolonii.com>.

⁸⁷ <http://panorama.australink.pl/panorama/artykuly/socjolozka.php>.

w komputerach respondentów, które to uniemożliwiały wysłanie ankiety w formie automatycznie generowanego e-maila. Jednak wielu respondentów radziło sobie z tym problemem i nie wpłynęło to istotnie na końcową liczbę zgromadzonych ankiet.

Po zakończonych badaniach na stronie internetowej, na której była umieszczona ankieta zamieszczono informację o zakończeniu badań i pozostawiono do wglądu kwestionariusz ankiety, a uzyskane dane poddano kodowaniu i analizie.

4.7. Sposób analizy danych

Każdemu pytaniu i możliwym odpowiedziom zamieszczonym w kwestionariuszu ankiety przypisano wartość liczbową mającą za zadanie ułatwić kodowanie i analizę zgromadzonych danych. W przypadku pytań zamkniętych przypisanie wartości liczbowych poszczególnym odpowiedziom było ułatwione, ponieważ klasami tymi były alternatywne odpowiedzi przypisane pytaniu. Natomiast w przypadku pytań otwartych po zakończeniu badań stworzono kategorie odpowiedzi mające pomóc w późniejszej analizie, dlatego były to klasy o określonej wartości liczbowej zawierające stwierdzenia, do których potem dopasowywano pojawiające się w kwestionariuszu odpowiedzi respondentów. Pozwoliło to w przypadku pytań otwartych stworzyć ograniczoną i standaryzowaną liczbę możliwych odpowiedzi.

Strona internetowa z kwestionariuszem ankiety została tak napisana, aby przy wysyłaniu wyników w automatycznie generowanym e-mailu zawarte były już częściowo zakodowane odpowiedzi respondentów.

Do kodowania danych posłużono się arkuszem kalkulacyjnym Excel, w którym wykonano proste zestawienia ilościowe. Po wstępnej obróbce danych dokonano w programie Statistica podstawowych analiz zależności między badanymi zmiennymi, co pozwoliło na weryfikację postawionych wcześniej hipotez.

* * *

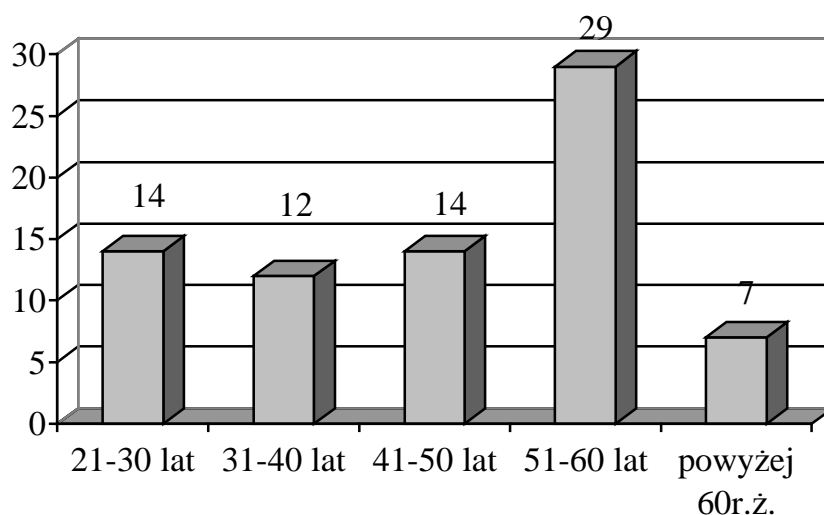
Powyższy rozdział określa metodologiczne ramy badania, wskazuje obszary analizy i hipotezy, które podlegają weryfikacji na podstawie otrzymanego materiału badawczego.

5. Badania emigrantów polskich w Australii – wyniki badań własnych

5.1. Profil demograficzny emigranta

Dany rozdział jest poświęcony analizie ankiety przeprowadzonej wśród emigrantów polskich w Australii. Ma on przynieść odpowiedzi na postawione pytania oraz umożliwić weryfikację hipotez na temat Polonii w Australii. Skupia się on na dziesięciu wymiarach, które stanowią uszczegółowienie sześciu bloków tematycznych ankiety (emigracja, identyfikacja narodowa respondentów, kontakty z Polską, kwestie językowe, dzieci respondentów oraz kontakty z Polonią w Australii).

Podstawową kwestią dla określenia wielu zależności jest poznanie profilu demograficznego badanej grupy. Przebadana próba liczyła siedemdziesiąt sześć osób, z czego trzydzieści dziewięć to mężczyźni, a trzydzieści siedem to kobiety. Z przebadanej próby siedemdziesiąt cztery osoby urodziły się w Polsce, a dwie w Australii, co powoduje, iż uzyskane wyniki dotyczą przede wszystkim pierwszego pokolenia emigrantów.

Rys. 1. Wykres wieku. Źródło: Opracowanie własne.

Sytuacja zawodowa przebadanej próby kształtuje się następująco, pięćdziesiąt sześć osób jest zatrudnionych w pełnym, a cztery w niepełnym

wymiarze godzin natomiast trzy osoby pracują dorywczo, sezonowo lub na pracach zleconych. Żaden z respondentów nie jest bezrobotny. Dwie osoby w czasie badań wskazały, iż nie pracują z powodu opieki nad dziećmi i domem, ale żaden respondent nie przebywa na urlopie macierzyńskim. Jedna z przebadanych osób studiuje, siedem osób jest na emeryturze, a dwie wskazały na inną sytuację zawodową. Spośród wszystkich respondentów siedem osób zajmuje się prowadzeniem własnej działalności gospodarczej.

Badani respondenci zamieszkują w większości miasta powyżej 1 miliona mieszkańców, czyli Sydney, Melbourne, Perth, Brisbane, Adelaide. Urbanizacja Australii jest charakterystyczna, dlatego też oprócz tych kilku wielkich miast wszystkie pozostałe są małymi miastami lub osadami. Pięć osób zamieszkuje w Newcastle (jedyne miasto o liczebności od 500 tys. do 999 tys. mieszkańców), a siedem osób w miastach o liczebności od 100 do 499 tys. mieszkańców. Pozostałe cztery osoby zamieszkują miasta poniżej 99 tys. ludności oraz osady.

Wykształcenie respondentów wykazuje przewagę osób z wykształceniem wyższym, co ukazuje poniższa tabela:

Rodzaj wykształcenia	Kraj uzyskania wykształcenia	
	Polska	Australia
Wyższe	42	24
Średnie ogólnokształcące	2	0
Średnie zawodowe	6	1
Zasadnicze zawodowe	0	0
Gimnazjalne, podstawowe	0	0
TAFE	-	11
Pomaturalne	4	-

Tabela 1. Wykształcenie emigrantów. Źródło: Opracowanie własne.

Wielu respondentów uzyskało wykształcenie wyższe zarówno w Polsce, jak i w Australii, przy czym w Polsce cztery osoby uzyskały stopień naukowy doktora.

W badanej grupie pięćdziesiąt dziewięć osób pozostaje w związku małżeńskim, oraz w związku ze stałym partnerem/partnerką (status partnera de facto stosowany w australijskich przepisach emigracyjnych). Dziewięć osób jest rozwiedzionych, jedna owdowiała, a siedem stanu wolnego. Wśród mężów i żon respondentów oraz partnerów i partnerek de facto czterdzieści osiem osób jest pochodzenia polskiego, tylko pięcioro australijskiego, a cztery innego pochodzenia (szkockie, brytyjskie i fidżyjskie). Trzy osoby określiły pochodzenie swojego współmałżonka/ki jako australijskie o korzeniach polskich.

5.2. Charakterystyka emigracji w badanej grupie

Po określeniu podstawowej charakterystyki emigrantów należy przyjrzeć się dokładniej procesowi emigracji tych osób. Aby wyróżnić powody opuszczenia Polski w badanej próbie posłużono się pytaniem otwartym, które po wstępnej analizie pozwoliło wyróżnić dwa główne typy emigracji, ze względu na to, czy decyzja była dobrowolna, czy też nie. Te dwa główne typy dzielą się wewnętrznie na podkategorie w zależności od tego, jakie motywy kierowały respondentami w podjęciu decyzji o emigracji. Pomimo istniejących zastrzeżeń dotyczących tego typu podziału pozwala on na analizę postaw emigrantów w kraju osiedlenia w powiązaniu z przyczynami i motywami emigracji. Uwzględniając jednak te zastrzeżenia należy pamiętać, iż każda decyzja o emigracji podlega różnorodnym naciskom strukturalnym, które są tworzą złożony obraz tego procesu⁸⁸.

Na podstawie odpowiedzi respondentów i założeń teoretycznych zostały utworzone podkategorie pozwalające analizować ilościowo

⁸⁸ K. Slany (red.), *Orientacje emigracyjne Polaków*, cyt. wyd., s.16.

uzyskane wyniki. Wielu respondentów podawało więcej niż jeden powód emigracji dobrowolnej, dlatego wartości tej kategorii nie sumują się do 100%. Uzyskano siedemdziesiąt dwie odpowiedzi i dwa braki odpowiedzi, a pozostałe dwie badane osoby urodziły się w Australii, dlatego to pytanie ich nie dotyczyło. Ostateczne wyniki prezentuje tabela.

Typ emigracji	Ilość osób (procent wskazań)	Motywy emigracji	Liczba wskazań
Emigracja dobrowolna	66 (92%)	Ambicje, oczekiwanie lepszej pracy	9
		Nadzieja na lepszą przyszłość dla dzieci	7
		Odwaga, chęć rozpoczęcia nowego życia, przeżycia przygody	20
		Poprawa warunków ekonomicznych	23
		Połączenie rodziny	10
		Związek/ ślub z Australijczykiem/ką	8
		Sytuacja społeczno-gospodarcza Polski	5
		Sytuacja polityczna Polski przed 1989 rokiem	12
		Wyjazd w celach turystycznych i pozostanie na stałe	4
		Wyjazd w dzieciństwie z rodzicami	4
Emigracja przymusowa	6 (8%)	Prześladowania polityczne	5
		Ucieczka przed wojną	1

Tabela 2. Typy emigracji. Źródło: Opracowanie własne.

Drugą, pod względem największej częstotliwości, kategorią motywów dobrowolnej emigracji jest odwaga, chęć rozpoczęcia nowego życia i przeżycie przygody. Wielu respondentów podkreśla, iż do emigracji

popchnęła ich ciekawość świata, chęć poznania nowego kraju, nowego języka. Motyw ten przeważa wśród emigrantów po 1990 roku, ale występował też u osób emigrujących we wcześniejszym okresie i często łączony był z motywem ekonomicznym. Niewątpliwie podjęcie decyzji opartej o tę motywację ułatwiał młody wiek emigrujących, energia i pozytywne nastawienie do życia. W zakresie tej motywacji pojawiły się też wskazania na sprzyjający klimat Australii i chęć realizacji swoich marzeń, na przykład żeglowania.

Na początku lat 80-tych główną motywacją emigracji był szeroko rozumiany system komunistyczny i jego konsekwencje, które wpływały na życie jednostek. Wiele innych motywów respondenci łączyli właśnie z tym aspektem polskiej rzeczywistości przed 1989 rokiem. Czasy „komuny”, związane z tym problemy ekonomiczne i brak perspektyw na zmianę systemu podawano za główny czynnik wypychający z kraju. Kilka osób opisywało jak w latach 80-tych wydawało im się, że komunizmu nie uda się obalić przez następne kilkanaście/kilkadziesiąt lat i w związku z tym chcieli zapewnić lepszą przyszłość swoim dzieciom. Niektórzy respondenci odczuwali nawet obawę przed wybuchem wojny, co wiązało się z niepokojami społecznymi przed wprowadzeniem stanu wojennego. Tamten okres nie dawał Polakom perspektyw na godne życie, dlatego wielu z nich opuściło Polskę poszukując lepszej przyszłości. Inne wymieniane problemy tego okresu to brak mieszkania, dwulicowość wartości i słowa, brak szans na awans bez przynależności do partii oraz brak możliwości prowadzenia własnej firmy (np. drukarni) „za komuny”.

W latach 2000-2006 dominującym motywem wyjazdów jest poszukiwanie stabilności życiowej. Wyjeżdżający to osoby młode, najczęściej w wieku 20-30 lat, które emigrują, bo nie widzą dla siebie perspektyw na dobrą pracę w Polsce, bez konieczności pracy ponad siły i za niskie wynagrodzenie. Osoby te nie mają własnego mieszkania, nie są w stanie go kupić i do pozostania w Polsce zniechęca je bezrobocie oraz

wysoka stopa przestępczości. Są to głównie respondenci z wyższym wykształceniem, profesjonalnymi kwalifikacjami i znajomością przynajmniej dwóch języków obcych.

Wyjazdy kwalifikowane jako połączenie rodziny najczęściej dotyczą kobiet wyjeżdżających z dziećmi do swoich mężów, którzy wcześniej przyjechali do Australii, znaleźli tam pracę i zbudowali podstawy do nowego życia swojej rodziny. Kilka przypadków dotyczyło też ślubu z osobami o obywatelstwie australijskim, często polskiego pochodzenia, poznanymi bądź to w Polsce, bądź w Australii, w czasie pobytu turystycznego, czy zawodowego.

Kilka osób, zanim osiedliło się w Australii, mieszkało dłużej w innych krajach, np. w Stanach Zjednoczonych, we Francji, w Niemczech, Anglii, Papui Nowej Gwinei, ale wybrało Australię kierując się chęcią poznania nowego kraju i innego życia.

W badanej próbie znalazł się także respondent, który wyemigrował dobrowolnie do Australii w 1955 roku, ale wcześniej wraz z ojcem wyjechał w 1942 do Niemiec uciekając z Polski przed wojną, a potem, z obawy przed rządami komunistów, nie wrócił już do kraju i osiadł w Australii poszukując pracy.

Kategoria emigracji przymusowej rozpatrywana jest odrębnie, ponieważ głównym motywem wyjazdu, czyli czynnikiem wypychającym, nie była dobrowolna decyzja respondenta, ale pewien przymus, nawet nie bezpośredni, który powodował podjęcie decyzji o opuszczeniu Polski. W badaniu było sześć takich przypadków, dlatego każdy z nich można przeanalizować odrębnie.

Przypadek pierwszy dotyczy mężczyzny, który przez siedem lat działał w opozycji i w pewnym okresie został postawiony przed alternatywą, czy zostać w Polsce i narazić swoją rodzinę na niebezpieczeństwo i na możliwość rozpadu, czy też wyjechać dla

rodziny i tym samym odciąć się od działalności konspiracyjnej. Respondent wyjechał z Polski w 1987 roku.

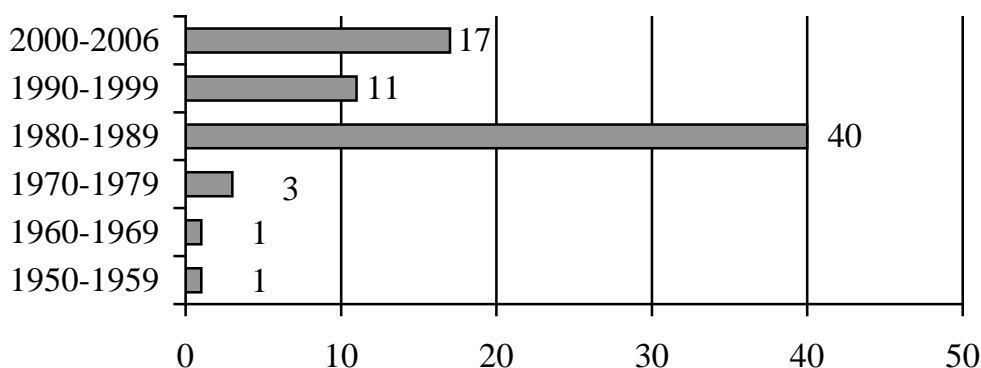
Drugi przypadek dotyczy respondenta, który wyemigrował wraz z żoną w 1982 roku jako uciekinier, pozostawiając cały swój dobytek w Polsce, za co został dyscyplinarnie zwolniony z pracy i przez 5 lat nie mógł odwiedzić Polski. Wybór Australii jako kraju osiedlenia był przypadkowy, ponieważ lista oczekujących do Stanów Zjednoczonych i Kanady była wtedy dłuższa.

Trzeci przypadek dotyczy mężczyzny zmuszonego do wyjazdu w 1984 roku za działalność antykomunistyczną w NSZZ „Solidarność”. Natomiast czwarty przypadek to historia najstarszego respondenta, urodzonego w 1923 roku, który najpierw został deportowany przez Sowieców z Pińska do Kazachstanu w 1940 roku, potem służył w Armii gen. Andersa, przebywał w Australii oraz Kanadzie i ostatecznie, w 1965 roku, osiadł na stałe w Australii.

Piąty przypadek dotyczy także mężczyzny, który po odbyciu kary pozbawienia wolności za działalność na rzecz Solidarności, w obliczu braku możliwości znalezienia pracy w swoim zawodzie i po otrzymaniu eksmisji z mieszkania został zmuszony do emigracji wraz z żoną i dziećmi w 1986 roku. Także w ostatnim przypadku wyjazd respondenta nastąpił z powodów politycznych, w 1988 roku, po długotrwałym kierowaniu organizacją podziemną, dwukrotnym uwięzieniu w latach 1985-87 i na skutek gróźb ze strony funkcjonariuszy SB.

Zanalizowano również, jak rozkłada się nasilenie wyjazdów z Polski w danej grupie, w określonych przedziałach czasowych. Badanie wykazało, iż największa liczba respondentów wyemigrowała do Australii w latach 1980-1989 oraz po roku 2000 (Rys.2), co wskazuje na prawidłowość, którą potwierdzają badania nad procesami migracji do innych państw, iż najliczniejszą falę emigracji stanowi tak zwana emigracja

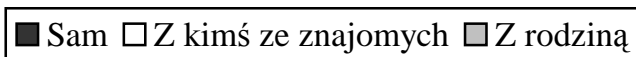
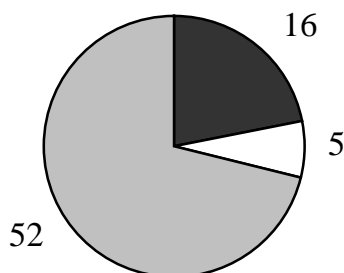
„solidarnościowa” i trwająca od końca lat 90-tych nasiloną emigracja młodych, wykształconych osób.

Rys. 2. Rok emigracji. Źródło: Opracowanie własne.

Wśród osób wyjeżdżających z rodziną najczęściej towarzyszem emigracji był mąż lub żona (39 wskazań) oraz dzieci (25 wskazań). Osobą towarzyszącą w emigracji w siedmiu przypadkach byli rodzice, a w pięciu inni krewni. Należy również zauważyć, iż szesnastu respondentów wyjechało z Polski samotnie.

Z kim emigrant wyjeżdżał z Polski

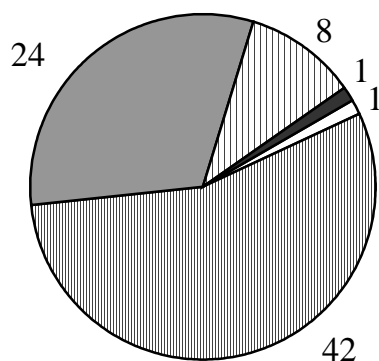
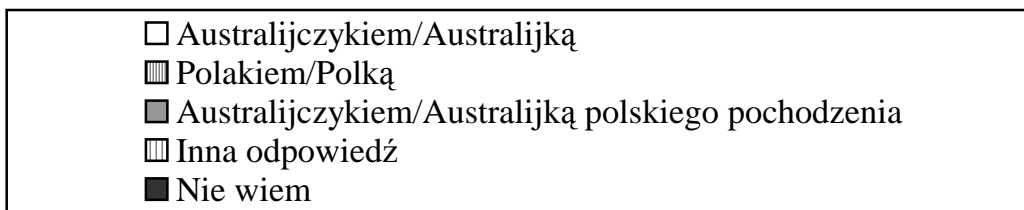
Rys. 3. Osoby towarzyszące emigracji. Źródło: Opracowanie własne.

Powyższa charakterystyka emigranta i procesu emigracji jest wprowadzeniem do zagadnienia tożsamości narodowej, która w ankiecie była jednym z najistotniejszych podejmowanych tematów.

5.3. Tożsamość narodowa Polaka w Australii

Samoocena dotycząca tożsamości narodowej była badana przez trzy pytania, które mają dać uogólniony obraz tożsamości narodowej emigrantów. Pierwsze z pytań dotyczyło samooceny „kim się Pan/ Pani czuje”, drugie i trzecie pytanie ukazuje odzwierciedlony obraz własnego „ja” w „lustrze” ocen innych, czyli w ocenach Polaków i Australijczyków. Wykresy przedstawione poniżej pokazują, iż tożsamość narodowa Polaków zamieszkujących w Australii jest w przeważającym stopniu polska w każdym z badanych obszarów. Większość badanych czuje się Polakami, chociaż osoby dłużej przebywające w tym kraju wykazują również samoocenę jako Australijczyka polskiego pochodzenia. Najrzadziej w odpowiedziach ujawnia się tożsamość „czysto” australijska.

Kim się Pan/Pani czuje?

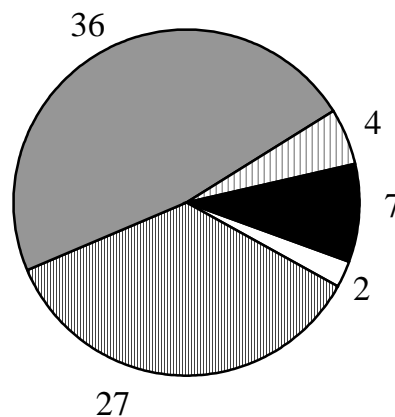
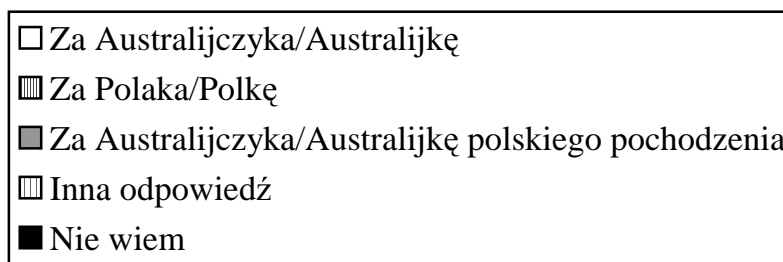

Rys. 4. Samoidentyfikacja narodowa. Źródło: Opracowanie własne.

Wykres samooceny oraz postrzegania tego, jak jest się ocenianym przez Polaków pokrywają się, ale stwierdzenie tego jaką tożsamość przypisują polskim emigrantom Australijczycy nastęrczało respondentom więcej trudności. Może to wynikać głównie z większego poczucia

przynależności do polskiej tożsamości, która pozwala wydawać sądy o tym, jak Polacy coś postrzegają i zarazem mniejszego powiązania z tożsamością australijską, co nie pozwala w prosty sposób określić „co myślą Australijczycy” i wymaga oparcia się jedynie na własnym stereotypie ocen ludzi obcych w australijskim społeczeństwie. Stereotyp ten zgadza się z powszechnie głoszoną akceptacją dla emigrantów, co przekłada się na ocenę, iż Australijczycy w przeważającym stopniu uważają polskich emigrantów za członków swojego społeczeństwa, czyli za Australijczyków pochodzących z Polski.

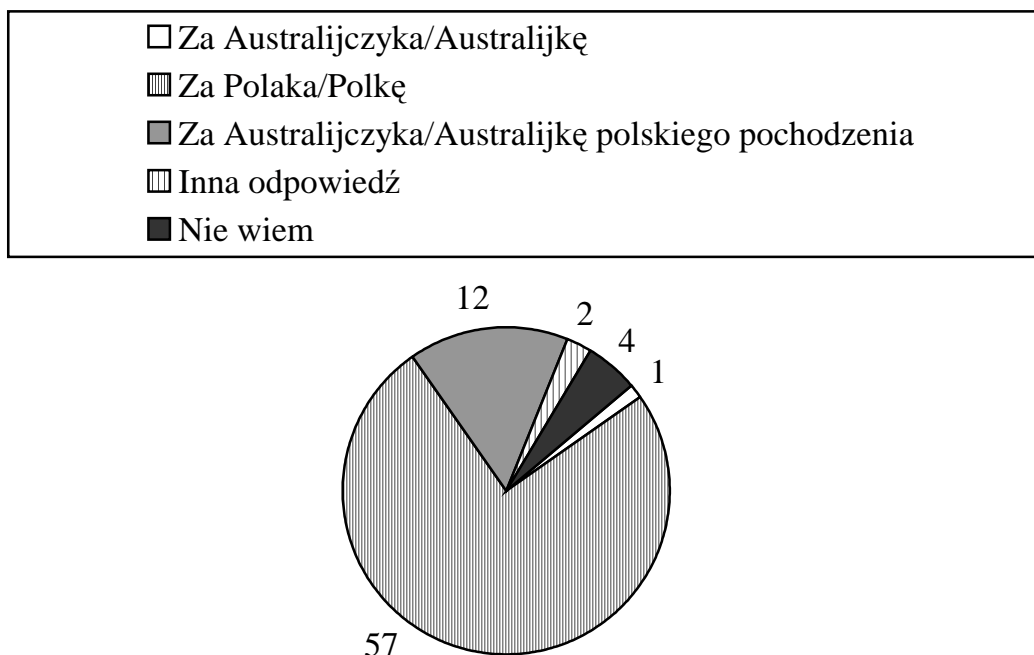
Za kogo uważają Pana/Panią Australijczycy?

Rys. 5. Identyfikacja narodowa emigranta w ocenie Australijczyków. Źródło: Opracowanie własne.

Własne ja respondentów w „lustrze” postrzegania przez Polaków jest w przeważającej mierze polskie, co może wyrażać świadomość pewnego obowiązku wierności wobec ziemi, z której się pochodzi (Rys.6).

Za kogo uważają Pana/Panią Polacy w Polsce?

Rys. 6. Identyfikacja narodowa emigranta w ocenie Polaków. Źródło: Opracowanie własne.

Warta zaznaczenia jest wypowiedź mężczyzny, urodzonego w Australii, jako dziecko polskich emigrantów, który opisał, iż poczucie polskości zanika w miarę rozluźnienia kontaktów z językiem polskim, z polskimi organizacjami i tym, co wpajali rodzice w dzieciństwie, a co związane jest z Polską. Inny respondent odpowiedział na pytanie o samoocenę stwierdzając, iż w 70% jest Polakiem, a w 30% Australijczykiem.

Inną istotną zmienną powiązaną z samoidentyfikacją narodową jest poczucie związku z Polską i polskością oraz poczucie związku z Australią. Pomimo różnych deklaracji co do samoidentyfikacji narodowej większość respondentów odczuwa silny, lub bardzo silny związek z Polską i prawie tak samo duża liczba osób jest silnie związana z Australią. Wynika to między innymi z pewnej dwoistości emigranta, który rozdarty między dwa światy stara się zachować lojalność wobec obu i w obu zauważa elementy sobie bliskie.

Siła związku	Poczucie związku z	
	Polską	Australią
Bardzo silny	27	17
Raczej mocny	37	43
Dość słaby	4	12
Słaby	4	2
Brak poczucia związku	2	2
Brak odpowiedzi	2	0

Tabela 3. Poczucie związku. Źródło: Opracowanie własne.

Wybór kraju uznawanego za ojczyznę kształtował się następująco: czterdzieści osób wskazało na Polskę, szesnaście na Australię, piętnaście osób uznaje za swoją ojczyznę oba kraje, a trzy osoby inny kraj. Bardzo często w komentarzach do tego pytania respondenci opisywali jak rozumieją ojczyznę i najczęściej definiowali ją jako „kraj ojców” lub „kraj urodzenia”. W opisach zamieszczonych przez respondentów można także odnaleźć elementy identyfikacji z Polską, jako ojczyznę prywatną Ossowskiego, która jest związana z bezpośrednimi przeżyciami respondentów względem obszaru, na którym się urodzili i wychowali. Niektórzy wybierając Australię jako swoją ojczyznę argumentowali, iż bardziej obchodzi ich to, co dzieje się w kraju, w którym żyją, niż to, co ma miejsce w kraju, z którego pochodzą. Jedna z respondentek w komentarzu napisała: „fizycznie [ojczyznę jest] Australia, mentalnie Polska; dalej płacę jak słyszę Marsza Dąbrowskiego i widzę polską flagę”.

O związkach z daną tożsamością narodową mogą świadczyć przejawy uczestnictwa w kulturze danego kraju, a także przywiązanie do przekazu medialnego w danym języku. Wyniki dotyczące tych kwestii prezentuje Tabela 4.

Czynności	Ocena częstotliwości				
	Bardzo często	Często	Czasami	Rzadko	Wcale
Oglądanie polskiej telewizji	4	7	17	23	24
Słuchanie polskojęzycznego radia	6	12	15	23	19
Uczestnictwo w polskich imprezach kulturalnych (festyny, koncerty, itp.)	7	15	25	20	8
Czytanie polskich książek	23	16	22	9	5
Czytanie polskiej/ polonijnej prasy	16	18	18	14	8
Oglądanie australijskiej telewizji	33	24	9	7	2
Słuchanie angielskojęzycznego radia	33	20	12	7	3
Uczestnictwo w australijskich imprezach kulturalnych (festyny, koncerty, itp.)	14	14	30	16	2
Czytanie australijskich książek	23	25	13	13	2
Czytanie australijskiej prasy	37	21	12	5	0

Tabela 4. Czytelnictwo i media polskie oraz australijskie. Źródło: Opracowanie własne.

Okazuje się, iż pomimo deklaracji bycia bardziej Polakiem niż Australijczykiem większość badanych znacznie częściej ogląda australijską telewizję, słucha australijskiego radia i czyta australijską prasę. Czytelnictwo książek w języku polskim i angielskim kształtuje się na takim samym poziomie, natomiast uczestnictwo w imprezach kulturalnych, czy to polonijnych, czy australijskich jest dość rzadkie i ogranicza się raczej do okazjonalnych wyjść do teatru, na koncert, czy do kina. Słaby związek z polskojęzycznymi mediami może być wynikiem ograniczonego zapotrzebowania na informacje polityczne, gospodarcze i kulturalne z Polski, ponieważ żyjąc w takiej odległości od tego kraju polskie problemy, czy główne tematy dnia nie są tak istotne jak tematy aktualne w Australii. Jest to wyraz dobrego przystosowania się do nowego środowiska, gdzie informacją ważną dla emigranta nie jest odległa Polska, ale bliska Australia, w której trzeba się odnaleźć, być na bieżąco i w której sprawy warto się angażować. Takie skłanianie się ku mediom australijskim nie oznacza niechęci wobec języka polskiego, ponieważ jego kultywowanie odbywa się poprzez czytelnictwo polskich książek, które często są ostoją tradycji narodowej w kraju emigracji.

W powyżej zanalizowanych pytaniach można zauważyć pewną tendencję, która jest właściwa większości emigrantów. Jest to dążenie do tożsamość polsko-australijskiej z niejednoznacznym określeniem się za jedną z tych tożsamości. Taka tożsamość umożliwia emigrantom zachowanie patriotycznego polskiego etosu przy jednoczesnym wejściu do grupy australijskiej. W procesie dostosowywania się do nowej rzeczywistości emigrant ulega przemianom wewnętrznym, stwarza nowy obraz siebie przede wszystkim poprzez zmianę, spajanie, redefinicję, adaptację i odrzucenie pewnych wartości. W ten sposób niejako wytwarza „trzecią wartość”, którą w odniesieniu do emigrantów polskich w Stanach

Zjednoczonych opisywała Danuta Mostwin⁸⁹. Jest to sytuacja, która pomaga emigrantom zachować spójną tożsamość i nie popaść w problemy z samoidentyfikacją. To pewien sposób na zwalczenie podstawowych bolączek tęsknoty za Polską, życia w nowym kraju i poszukiwania swojego miejsca w nim.

5.4. Wartości rdzenne

Dla uzupełnienia zagadnienia tożsamości narodowej emigrantów polskich w Australii konieczna jest również analiza tego, jakie wartości są dla nich wartościami rdzennymi. Mianem „wartości rdzennych”⁹⁰ J. J. Smolicz określa te elementy kultury, które mają fundamentalne znaczenie dla żywotności i stabilności danej grupy, tak iż stanowią „oś”, wokół której następuje identyfikacja tej grupy. Są one różne w różnych grupach etnicznych i zazwyczaj jedna wartość rdzenna jest dominującą.

Wartości rdzenne można badać pytając respondentów, które elementy kultury wskażą jako najważniejsze, aby je kultywować i zachowywać, szczególnie gdy jest się poza granicami kraju pochodzenia. Za najistotniejsze do zachowania w Australii, spośród polskiej kultury, badani respondenci wskazali na pierwszym miejscu język polski, a w drugiej kolejności zwyczaje i obchody tradycji. Za równie ważne uznano podtrzymywanie znajomości historii oraz geografii Polski. Mniej istotne dla respondentów jest utrzymanie religii katolickiej oraz polskiego folkloru. Szczegółowy rozkład odpowiedzi na to pytanie ukazuje Tabela 5.

⁸⁹ D. Mostwin, Trzecia Wartość. Wykorzenienie i tożsamość, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1995, s. 221.

⁹⁰ J. J. Smolicz, Współkultury Australii, cyt. wyd., s. 202.

Elementy kultury	Ocena istotności			
	Bardzo istotne	Istotne	Mało istotne	Nieistotne
Używanie języka polskiego	53	16	6	1
Znajomość literatury polskiej	21	39	14	2
Znajomość historii polski	33	39	4	0
Znajomość geografii polski	24	35	17	0
Zwyczaje i obchody tradycji polskiej (np. święta)	32	32	11	1
Religia katolicka	18	19	21	18
Folklor (tańce, pieśni narodowe)	10	24	32	10

Tabela 5. Ocena istotności elementów kultury polskiej. Źródło: Opracowanie własne.

Wyniki powyższej tabeli potwierdzają wstępnie wyniki badań J. J. Smolicza, który wykazał, iż wartością rdzenną grupy polskiej w Australii jest język polski. Z tego też powodu w ankiecie znalazły się potraktowane szerzej pytania dotyczące języka polskiego oraz pytania uwzględniające znajomość języka angielskiego. Pytania te pozwolą zobaczyć, w jakim stopniu wartość rdzenna grupy polskiej jest zachowywana, a na ile jest ona ograniczana przez wpływy języka angielskiego.

Większość respondentów określiła swoją znajomość języka polskiego w obszarze mówienia, pisania, czytania i rozumienia jako bardzo dobrą. Stopień zróżnicowania w znajomości języka pisanego należy przypisać głównie indywidualnej sprawności w ortografii, czy gramatyce.

Sfera umiejętności językowej – język polski	Ocena umiejętności				
	Bardzo dobre	Dobre	Dostateczne	Znikome	Żadne
Mówienie	67	7	0	0	0
Pisanie	65	7	1	1	0
Czytanie	69	4	1	0	0
Rozumienie	72	2	0	0	0

Tabela 6. Umiejętności językowe: język polski. Źródło: Opracowanie własne.

Sfera umiejętności językowej – język angielski	Ocena umiejętności				
	Bardzo dobre	Dobre	Dostateczne	Znikome	Żadne
Mówienie	39	31	6	0	0
Pisanie	31	35	10	0	0
Czytanie	50	24	2	0	0
Rozumienie	46	26	4	0	0

Tabela 7. Umiejętności językowe: język angielski. Źródło: Opracowanie własne.

Natomiast jeśli chodzi o język angielski najlepszą znajomość tego języka respondenci odczuwają w sferze czytania i rozumienia. Przewaga ocen dobrych w znajomości języka angielskiego jest spowodowana tym, iż emigranci uczyli się go najczęściej już w okresie dorosłego życia. Najwięcej ocen dostatecznej znajomości języka pojawiało się w kategorii pisanie, co może wskazywać na większy nacisk w nauczaniu na praktyczne (słowne) operowanie językiem a mniejszy na aspekt ortografii.

Innym ważnym pytaniem dla poznania stopnia asymilacji kulturowej oraz zbadania, czy rzeczywiście język polski jest wartością rdzenną wśród Polaków w Australii było pytanie dotyczące języka używanego w różnych sytuacjach.

Respondenci wskazywali, iż najczęściej języka polskiego używają w domu w sytuacjach rodzinnych (53 osoby), w języku myśli, czyli do obliczeń matematycznych (36 osób) oraz do wyrażania emocji (28 osób). Język angielski dominował w odpowiedziach dotyczących pracy, wskazało go aż pięćdziesiąt osiem osób. Język angielski jako jedyny język w domu, w kontaktach ze znajomymi, czy w wyrażaniu emocji był wskazywany dużo rzadziej niż polski. Wiele osób wskazywało na używanie dwóch języków we wszystkich sferach życia i często związane jest to z posiadaniem małżonka innego pochodzenia niż polskie. Wśród badanych pojawili się także respondenci używający mieszanki języka polskiego i angielskiego, którą określali mianem języka mieszanego polsko-angielskiego, używanego w sytuacjach rodzinnych i w kontaktach ze znajomymi. Inny język wskazany przez jedną respondentkę, to język niemiecki, używany we wszystkich sytuacjach, ponieważ dużą część życia spędziła ona w Niemczech. Dokładne wyniki dotyczące używanego języka ukazuje Tabela 8.

Język używany:	Język				
	Polski	Angielski	Polski i Angielski	„Mieszany”	Inny
W domu	53	14	9	0	1
W kontaktach ze znajomymi	22	15	36	2	1
Do obliczeń matematycznych	36	18	20	0	1
Do wyrażania emocji	28	15	31	1	1
W pracy	1	58	14	0	1

Tabela 8. Używany język. Źródło: Opracowanie własne.

Można przypuszczać, iż wpływ na tożsamość etniczną respondentów ma pochodzenie etniczne ich rodziców, jednak w badaniach w większości respondenci mieli matki i ojców pochodzących z Polski (tylko jeden respondent miał ojca pochodzącego z Rosji), więc takie wyniki nie pozwalają stwierdzać prawdziwości istnienia zależności między pochodzeniem etnicznym rodziców a tożsamością narodową dzieci.

5.5. Problemy na emigracji

Zagadnienia problemów na emigracji stanowią kolejny istotny wątek, który pozwala szerzej spojrzeć na przemiany tożsamości emigranta. Problemy na emigracji nie są zjawiskiem rzadkim, zwłaszcza w pierwszych latach po przybyciu. Zagadnienie to można badać nie tylko wprost, ale również pytając o zadowolenie z decyzji o emigracji, jednak najdokładniejsze dane przynosi bezpośrednia analiza pytania o problemy, na jakie natrafili respondenci po przyjeździe do Australii. Kolejnym istotnym wskaźnikiem, który ukazuje problemy emigranta jest pytanie o samoocenę sytuacji materialnej.

Wśród respondentów sześćdziesiąt cztery osoby są zadowolone z decyzji o emigracji, sześciu osobom trudno ocenić bilans zadowolenia, a tylko trzy odpowiedziały, że decyzja o wyjeździe nie była właściwa i nie przyniosła im satysfakcji w ostatecznym rozrachunku.

Respondenci zadowoleni ze swojej decyzji wskazywali przede wszystkim na stabilną sytuację materialną, którą daje Australia, na życie bez strachu o jutro, lepsze i spokojniejsze niż w Polsce oraz na bardziej stabilny ustrój, warunki bytu chronione przez system pomocy socjalnej i szanse zawodowe, jakich nie daje Polska. Aspekt lepszej jakości życia był w wielu przypadkach podstawowym argumentem „za”, ale wskazywano również na bardziej przyjazne i lepiej zorganizowane społeczeństwo, na życzliwość i uczciwość ludzi, wyższą kulturę osobistą Australijczyków oraz lepsze możliwości realizacji planów osobistych. Wiele osób

wskazywało też na klimat i słoneczną pogodę, co pokazuje jak wiele czynników wpływa na ostateczną ocenę zadowolenia z emigracji. Niektórzy respondenci wskazywali bardzo osobiste powody zadowolenia, na przykład dla jednej z respondentek pomoc lekarska, jaką otrzymała w Australii (w latach 80-tych poziom medycyny dostępnej dla przeciętnego obywatela był tam znacznie wyższy niż w Polsce) była jedyną szansą na uratowanie chorego syna. Ostatecznie większość zadowolonych respondentów podkreślała, że życie w Australii dało im większą swobodę wyboru, życie bez uprzedzeń rasowych i szeroki dostęp do nauki i pracy.

Osoby, którym trudno jednoznacznie ocenić swoją decyzję o opuszczeniu Polski wskazywały na to, iż gdyby w czasie ich emigracji (głównie lata 70 i 80-te) Polska była „normalnym krajem”, to by nie wyemigrowały. Pojawiły się również głosy, że gdyby respondenci od początku wiedzieli dokładnie, jakie jest życie w Australii, to też by się nie zdecydowali na wyjazd.

Więcej opinii zadowolenia z emigracji pojawia się wśród emigrantów sprzed 1990 roku, dla których Australia była miejscem realizacji życiowych ambicji i marzeń i którym udzielano bardzo szerokiej pomocy po przyjeździe. Natomiast więcej negatywnych opinii wyrażają emigranci po 1990 roku, kiedy to przepisy emigracyjne nie umożliwiały już korzystania z tak szerokiej pomocy i kiedy Australia przeżywała okres osłabienia gospodarczego. Szczególnie emigranci po 2000 roku wskazują na brak pracy w początkowym okresie pobytu. Oczywiście jest, że tak krótki czas na emigracji, często nie pozwala na jednoznaczną ocenę podjętej decyzji, ale nie da się ukryć, iż obecnie emigranci nie otrzymują pomocy, zarówno ze strony rządu, jak i części „starej” Polonii.

Najważniejszym argumentem za negatywną oceną decyzji o wyjeździe jest brak poczucia bycia u siebie, bycia w domu oraz odległość Australii od reszty świata i negatywny stosunek do imigrantów panujący w społeczeństwie. Jeden z respondentów stwierdził, iż „za emigrację płaci

się w sensie emocjonalnym i zawsze pozostaje nostalgia za krajem, w którym się człowiek wychował”. Inna respondentka napisała: „choć mam ciekawą pracę i duże grono znajomych, to gdyby choć jedno z moich trojga dzieci zamieszkało w Polsce czy Europie, wróciłabym do Ojczyzny”.

Na istnienie problemów po przyjeździe do Australii wskazało sześćdziesiąt jeden osób, a pozostałe piętnaście uznało, iż nie miało problemów, lub że zaistniałe chwilowe trudności nie są warte podkreślenia po wielu latach bycia na emigracji. Osoby, które wyjechały w wieku 20-stu i 30-stu lat często podkreślały, iż problemy nie były przeszkodą ale raczej wyzwaniem (*challenges*). Główne problemy po przyjeździe do Australii wskazywane w odpowiedziach respondentów to bariera językowa (trzydzieści pięć osób), tęsknota za rodziną, przyjaciółmi i Polską (trzydzieści osób), brak pracy (szesnaście osób) oraz trudności z przystosowaniem się do nowej rzeczywistości (dwanaście osób). Rzadziej wskazywano na problemy rodzinne (np. rozwody, przemoc w domu, samotne wychowywanie dziecka i biurokrację (po sześć wskazań), problemy natury ekonomicznej (cztery wskazania), brak pomocy (trzy wskazania), brak przyjaciół i znajomych (dwa wskazania) oraz mieszkaniowe i trudności z uznaniem kwalifikacji (po jednym wskazaniu).

Wszystkie wymienione trudności, które na początku spotykali respondenci były związane najczęściej z przejściową sytuacją aklimatyzacji w nowym kraju. Najtrudniejsza dla większości emigrantów była bariera językowa, która stanowiła problemem nawet dla osób wcześniej znających język angielski, bowiem australijski akcent może być początkowo trudny do zrozumienia. Równie bolesne doświadczenie to tęsknota za rodziną, rodzicami, przyjaciółmi, czy też po prostu za Polską. Temat ten był częsty w wypowiedziach respondentów. Nawet ci, którzy odpowiadali, iż nie mieli większych problemów po przyjeździe jednocześnie zaznaczali, że uczucie tęsknoty mimo wszystko zawsze się pojawiało. Z czasem problem ten zmniejszał się, zwłaszcza jeśli pojawiały się możliwości częstszego

kontakty z rodziną i częstszych lotów do Polski, pomimo bardzo dużej odległości i dość wysokich kosztów przelotu.

Niektórzy respondenci w szerszych wypowiedziach opisywali, jak trudno było im przebić się przez barierę „emigranta” i starać się o akceptację społeczeństwa. Wiele osób podkreślało, iż najtrudniejsze były pierwsze dwa lata pobytu i często związane było to z poczuciem niższości i koniecznością polegania tylko na sobie samym w nowym środowisku.

Wiele różnorodnych trudności mieści się w określeniu „problemy z przystosowaniem do nowej rzeczywistości”. Respondenci, którzy emigrowali w latach 70 i 80-tych opisywali, iż często brakowało im doświadczenia w życiu na terenie zachodniej demokracji, nie znali na przykład procedur składania podań o pracę. Kłopotliwa była nie tylko inna kultura dnia codziennego, ale też brak zrozumiałych informacji, problemy w inteligentnym wyrażaniu siebie, inny system struktury zawodowej oraz lęk przed przyszłością. Ten aspekt przystosowywania się do nowej rzeczywistości dobrze opisują słowa jednej z respondentek: „I ta odmienność Australii... te odległości do pokonywania każdego dnia”. Niektórzy respondenci opisywali jak znaleźli się w sytuacji izolacji społecznej, nie potrafili nawiązać kontaktów z Australijkami, zamykali się w wąskim gronie znajomych Polaków i często do dziś, nawet po kilkunastu, kilkudziesięciu latach na emigracji, tego problemu nie przezwyciężyli. To doświadczenie jest udziałem wielu rodzin, które przyjechały razem. Jest im cały czas stosunkowo dobrze we własnym polskim gronie i to prowadzi do izolacji od angielskojęzycznej bazy społeczeństwa. Zjawisko to trafnie opisał jeden z respondentów: „stworzyliśmy sobie „network” znajomych Polaków, trzymamy się razem i wzajemnie sobie pomagamy”. Problem ten rzadziej dotyczył osób, które przyjechały same i niejako były zmuszone szukać nowych kontaktów wśród miejscowych.

Niewątpliwie niektórym osobom bardzo doskwierał brak wykształcenia, który powodował konieczność pracy jako niewykwalifikowany pracownik fizyczny, ale równie trudno było emigrantom zaakceptować konieczność pracy fizycznej w przypadku posiadania wyższego wykształcenia, ale przy braku lokalnego doświadczenia. Zmiana zawodu, czy też praca w zupełnie innym zawodzie niż wyuczony nie była rzadkością i dla niektórych stanowiło to problem, a dla innych przeciwnie, było szansą na rozwój i nowym wyzwaniem. Niektórzy respondenci opisywali również trudności jakie napotkali w uznaniu ich kwalifikacji zdobytych w Polsce, ale nie były to sytuacje częste. Inne kłopoty wynikały z zetknięcia się z australijską biurokracją, odsyłaniem, załatwianiem spraw głównie przez telefon i pośredników. Ten aspekt często podkreślają emigranci, którzy stosunkowo niedawno wyjechali do Australii. Nierzadko mówią też o trudnościach wynikających z długiego oczekiwania na stałą wizę, które skutkują brakiem prawa do tańszej opieki zdrowotnej i edukacji, pomocy socjalnej i uzyskania prawa jazdy.

Niektórzy respondenci byli przygotowani na mogące pojawić się problemy, ponieważ wcześniej starali się jak najwięcej dowiedzieć o kraju i o panujących tam zasadach, ale najczęściej były to osoby emigrujące po 1990 roku, głównie w celu podjęcia lepszej pracy, czy spróbowania nowego życia. W przypadku emigrantów z lat 60, 70 i 80-tych, którzy nie mieli dostępu do takich informacji i którzy często wyjeżdżali by móc żyć godnie problemów było wiele, ale także większa była pomoc rządu australijskiego. Obecnie nie ma prawie żadnej pomocy dla emigrantów ze strony rządu, a w latach 80-tych można było na przykład otrzymać zakwaterowanie w hostelu rodzinnym, zasiłek dla bezrobotnych, zasiłek w czasie nauki (kursów), a nawet mieszkanie. Dzisiejsi emigranci jedynie dzięki determinacji i własnym umiejętnościom mogą znaleźć swoje miejsce w Australii.

Dużo rzadziej respondenci wskazywali na niemiłe przyjęcie przez „starą” Polonię i brak pomocy z jej strony. Tylko jedna osoba jako problem wymieniła brak dostępu do polskiej prasy w latach 80-tych i trudną sytuację ekonomiczną Australii w tamtych czasach, która skutkowała wysokim oprocentowaniem kredytów.

Respondentka, która wyemigrowała jako dziecko z rodzicami trafnie ujęła problem, który dotyka wielu dzieci emigrantów. W jej przekonaniu dzieci te muszą szybko wydorosnąć, ponieważ bardzo szybko uczą się języka i rodzice obarczają je dużą odpowiedzialnością, na przykład za tłumaczenie dla rodziców i znajomych, załatwianie spraw, o których dzieci w wieku 12-15 lat w normalnej sytuacji nic nie wiedzą. Inna respondentka napisała, że jej emigracja w sensie mentalnym zaczęła się dopiero od rozpadu małżeństwa, bo wcześniej nie odczuwała swojej sytuacji jako bycia na emigracji.

Badani zapytani o ocenę własnej sytuacji materialnej ocenili ją w większości jako dobrą (czterdzieści jeden wskazań) i bardzo dobrą (czternaście wskazań). Ocena na poziomie przeciętnym charakteryzuje dwudziestu badanych, z których nikt nie ocenia swojej sytuacji jako złej lub bardzo złej.

Kontynuacją pytania o ocenę własnej sytuacji materialnej była prośba o ustosunkowanie się do wymienionych stwierdzeń, które prezentuje Tabela 9. W większości respondenci ocenili, że stać ich na zaspokojenie podstawowych potrzeb (zakup żywności, opłaty, życie kulturalne, edukacja dzieci), jak i potrzeb ponadpodstawowych (wyjazd na urlop, remonty itp.). Pozwala to stwierdzić, iż mimo różnorodnych problemów, na jakie natrafiali przyjeżdżając do Australii, w większości odnieśli na emigracji sukces i jeśli mają problemy, to nie wynikają one bezpośrednio z faktu emigracji. Z pewnością sytuacja jednostek, które określiły, iż nie stać je na zaspokojenie potrzeb podstawowych jest trudna, ale również w tym przypadku nie należy upatrywać przyczyn w samym procesie emigracji.

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Zawsze wystarcza mi pieniędzy na zakup żywności	75	1	0
Zawsze wystarcza mi pieniędzy na opłaty np. za dom, ubezpieczenie itp.	74	2	0
Stać mnie na aktywne życie kulturalne (zakup książek, wyjście do teatru, kina itp.)	71	2	3
Stać mnie na wyjazdy z miejsca zamieszkania w czasie urlopu	69	4	3
Stać mnie na zakup nowych sprzętów do domu, remonty itp.	63	6	7
Stać mnie na zapewnienie dobrej edukacji moim dzieciom	45	3	14

Tabela 9. Ocena sytuacji materialnej. Źródło: Opracowanie własne.

5.6. Polacy w społeczeństwie australijskim

W ankiecie znalazł się blok pytań otwartych, które miały zdiagnozować sytuację Polaków w społeczeństwie australijskim, która łączy się z powyżej omówionymi problemami emigrantów. Pierwsze z pytań dotyczyło tego, jak czują się respondenci w Australii, z uwzględnieniem odczuć związanych ze społeczną akceptacją i aklimatyzacją do nowych warunków. Pięćdziesiąt jeden osób odpowiedziało, iż zdecydowanie czuje się w Australii „jak u siebie”, czternaście osób nie ma wyraźnie określonego zdania na ten temat, znajdując i plusy i minusy życia w tym kraju, a tylko osiem osób odpowiedziało, iż Australia zdecydowanie nie jest ich domem i nie czują się tam dobrze. Pytanie było pytaniem otwartym i pozwalało respondentom na dłuższą wypowiedź w ogólnie zarysowanej kwestii „jak się Pan/ Pani czuje w społeczeństwie australijskim?”.

Wiele badanych osób podkreślało, iż proces oswajania się z kulturą i zadomawiania się jest rozłożony w czasie i nawet emigranci z lat 80-tych przyznawali, że do dziś niektóre elementy australijskiej kultury są im obce. Niewątpliwie poczucie „bycia u siebie” ułatwia to, iż Australia jest krajem emigrantów, a więc większość mieszkańców tego kraju jest w podobnej sytuacji. Uogólniona opinia na ten temat, wyraża się w stwierdzeniu respondenta, iż „około 40% Australijczyków urodziło się poza Australią, albo ma rodziców emigrantów i dlatego kultura i społeczeństwo australijskie jest otwarte na obcych i ich akceptuje”. Większość respondentów czuje się pełnoprawnymi członkami australijskiego społeczeństwa i dobrze odnajdują się w tej roli. Do pełni szczęścia, zdaniem respondentów, najczęściej brakuje im wszystkich członków rodziny i przyjaciół z Polski, ale kontakty z Australijczykami, nowe znajomości i przyjaźnie rekompensują to uczucie. Wiele osób za swój dom obecnie, po kilkunastu, czy kilkudziesięciu latach na emigracji, uznaje Australię, a Polska stała się krajem do odwiedzin rodziny i wakacyjnych wyjazdów. Badani podkreślają, iż uczucie obcości i braku zakorzenienia w jakimkolwiek kraju dominuje w początkowym okresie bycia na emigracji, ale z czasem, gdy zaakceptuje się miejscową kulturę, można czuć się w Australii dobrze, zwłaszcza, że w wielokulturowym kraju stosunkowo łatwo się odnaleźć. Świadomość, że ma się takie same problemy jak inni Australijczycy wzmacnia poczucie bycia członkiem tego społeczeństwa, dlatego respondenci podkreślali, iż bardzo istotnym czynnikiem w tej kwestii jest otwieranie się na nowych ludzi z innych kultur i nie zamykanie się w kręgu własnej narodowości. Jeden respondent żartobliwie określił swoje odnalezienie się w australijskiej kulturze stwierdzając, że się „skangurzył” po 18 latach życia w Australii.

Respondenci, którzy czują się źle i mają poczucie odrzucenia w australijskim społeczeństwie najczęściej zamykają się w kręgu własnej grupy etnicznej, nie nawiązują bliższych kontaktów z Australijczykami

i nie dostrzegają wspólnych wartości, które mogłyby ich łączyć. Niektórzy twierdzą, że w Australii żyją i pracują, ale to nie jest ich dom i nie czują się tam dobrze. Częstym argumentem jest to, iż Australia nie jest krajem, w którym dorastali, a żyją tam tylko dlatego, że w Polsce nie da się żyć godnie. Niektórzy respondenci silnie odczuwają to, że są emigrantami, o czym świadczy wypowiedź jednej respondentki, która czuje się jak „przybłęda”, którą określa się dyplomatycznie mianem New Australian.

Stwierdzenia, iż dana osoba nie czuje się jeszcze w Australii jak u siebie padały najczęściej ze strony respondentów, którzy mieszkają tam relatywnie krótko. Osoby te jeszcze porównują Australię z Polską, silnie tęsknią za rodziną i ojczyzną. Niewątpliwie w takim przeświadczeniu może utwierdzać tworzenie sobie własnego zamkniętego świata, który ogranicza się do najbliższej rodziny i polonijnych znajomych. Obracanie się w kręgach wyłącznie emigranckich może łagodzić poczucie izolacji, ale nie sprzyja akceptowaniu australijskiej rzeczywistości i nie kształtuje przywiązania do tego kraju.

Niewątpliwym problemem na emigracji jest poczucie lojalności wobec Polski, którą jedna z respondentek podkreśla stwierdzając, iż nie chce się czuć w Australii jak u siebie, „bo to oznaczałoby zdradę”. Inną trudnością jest zaakceptowanie swojej pozycji w społecznej hierarchii, która odbiega od polskich realiów. Respondentka, która w Polsce czuła, że należy do średniej warstwy w Australii odczuwa, że znajduje się w warstwie najniższej i dlatego nie czuje się tam dobrze.

Osoby, które nie potrafią jednoznacznie ocenić tego jak odnajdują się w australijskim społeczeństwie i kulturze mówią, że czegoś im brakuje i że żyją jakby obok, przez co nie są w pełni zasymilowani z tym społeczeństwem. Często najważniejszą barierą jest niewystarczająca znajomość języka angielskiego i różnice kulturowe. Poszczególne osoby wskazywały na różne elementy, które uniemożliwiają im pełne poczucie zadowolenia się. Wymieniono brak kontaktów, które tworzą się w czasie

szkoły i studiów, brak identyfikacji z wartościami kultury, która jest skomercjalizowana i znacząco różna od polskiej oraz brak wspólnych wyznaczników, czy symboli młodości i dzieciństwa, na przykład dobranocek, które zna każdy w Polsce, czy polskiej muzyki, która w Australii nie jest znana.

W opinii pięćdziesięciu jeden respondentów pochodzenie z Polski w Australii jest traktowane pozytywnie, natomiast dwadzieścia dwie osoby uznały, że jest ono traktowane obojętnie. Tylko trzy osoby uznały, iż pochodzenie z Polski jest odbierane negatywnie.

Respondenci, którzy wskazywali na pozytywne traktowanie polskiego pochodzenia, podkreślali, iż w Australii, która jest krajem emigrantów, kultura i społeczeństwo są otwarte na różne pochodzenie etniczne. Dla tych respondentów australijskie społeczeństwo to przykład wielokulturowej społeczności, w której nie ma problemów rasowych i dyskryminacji. Zaznaczano, iż najczęściej w kontaktach międzyludzkich dominuje ciekawość wobec polskiej kultury i polskiego pochodzenia. Polacy mają dobrą opinię, ponieważ są oceniani jako ludzie przyjaźni, ceniący życie rodzinne, pomocni, tolerancyjni, gościnni oraz dbający o dzieci i religię. W kwestii zawodowej są postrzegani jako uczciwi, pracowici i dobrze wykształceni fachowcy oraz specjaliści. Docenia się głównie polskich inżynierów, techników, pielęgniarki i rzemieślników. Polacy są również znani z tego, że bardzo dbają o wykształcenie swoich dzieci.

Wśród ocen wskazujących na obojętne traktowanie polskiego pochodzenia przeważała opinia, iż Polacy nie wyróżniają się szczególnie spośród wielu narodowości obecnych w Australii. Według tych respondentów Polska kojarzona jest jako kraj „egzotyczny”, często mylona na zasadzie skojarzenia podobnego brzmienia nazw „Poland - Holland” (Polska - Holandia). Wskazywano też, iż kilkanaście lat temu kojarzono Polaków głównie z Wałęgą i Janem Pawłem II, ale teraz nie wywiera

to większego wrażenia. Wiele różnorodnych stwierdzeń padało w kontekście tej odpowiedzi, między innymi, iż nikt nie zwraca uwagi na to, skąd kto pochodzi i że pytania na temat pochodzenia traktowane są raczej jak temat do rozpoczęcia rozmowy. Respondenci opisywali, iż nie ma w Australii wyraźnego stereotypu Polaka, a opinie Australijczyków opierają się zazwyczaj na indywidualnym doświadczeniu. Polacy są postrzegani jako emigranci, ale pochodzenie wydaje się nie być takie istotne i nie ma tam typowych, na przykład dla Stanów Zjednoczonych, „polish jokes”.

Negatywna opinia na temat traktowania polskiego pochodzenia sprowadza się do stwierdzenia, że pomimo oficjalnej wykładni polityki wielokulturowość w praktyce „różnie bywa” z równością i dlatego „im większa i silniejsza grupa etniczna, tym lepiej sobie radzi i niejako „wymusza” szacunek dla siebie”. Respondenci nie czuli się w pełni akceptowani, jako iż grupa polska nie wywiera tak silnego wpływu w Australii.

Respondenci zostali poproszeni również o ocenę różnych stwierdzeń dotyczących niektórych aspektów życia na emigracji. Jako bardzo ważne oceniono przede wszystkim więzy rodzinne. Za ważne uznano również posiadanie przyjaciół z własnej grupy etnicznej, wnoszenie wkładu do australijskiej wielokulturowości, a także małżeństwo w obrębie własnej grupy etnicznej oraz kontakty z własną społecznością etniczną. Takie oceny wskazują na silne przywiązanie do własnej grupy etnicznej i niejako dążenie do zamykania się w jej obrębie pomimo wymagania by australijskie społeczeństwo było otwarte i w pełni akceptowało grupę polską. Działania te są formą ochrony tożsamości polskiej, szczególnie poprzez popieranie małżeństw wewnątrzgrupowych. Z kolei pomoc innym grupom etnicznym nie i nauczanie wśród nich języka polskiego nie jest obiektem szczególnego zainteresowania emigrantów, co wynika z tego, że języki etniczne nie są z reguły nauczane w odmiennych kulturowo grupach.

Stwierdzenie	Ocena istotności				
	Bardzo ważne	Ważne	Obojętne	Mało istotne	Nieistotne
Bliskie więzy rodzinne	55	14	3	2	2
Przyjaciele z własnej grupy etnicznej	26	25	17	5	3
Małżeństwo w obrębie własnej grupy etnicznej	15	26	10	12	13
Kontakty z własną społecznością etniczną	12	33	23	6	2
Pomoc innym grupom etnicznym	6	16	29	15	10
Nauczanie języka polskiego wśród innych grup etnicznych	5	6	13	27	25
Wnoszenie wkładu do australijskiej wielokulturowości	33	25	8	6	4

Tabela 10. Ocena kontaktów etnicznych. Źródło: Opracowanie własne.

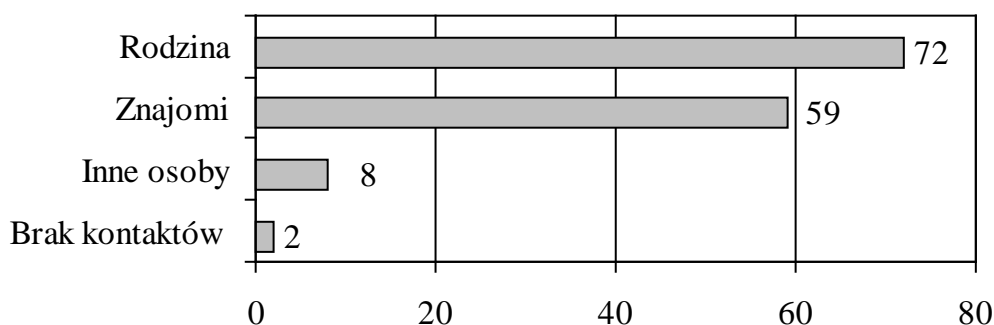
5.7. Kontakty z Polską

Na tożsamość emigranta wpływa utrzymywanie kontaktów z Polską, która stanowi punkt odniesienia polskich elementów tożsamości, oraz z Polonią, ponieważ ich podtrzymywanie umożliwia utrzymanie łączności z polską kulturą. Kolejne dwa podrozdziały są poświęcone tym właśnie zagadnieniom.

W ankiecie respondenci odpowiadali na pytania o formę kontaktów z Polską, z kim utrzymują kontakty oraz jak często. Najczęściej respondenci wskazywali na kontakty z rodziną, głównie z rodzicami (matką i/lub ojcem) (trzydzieści siedem osób), innymi krewnymi np. siostrzeńcami,

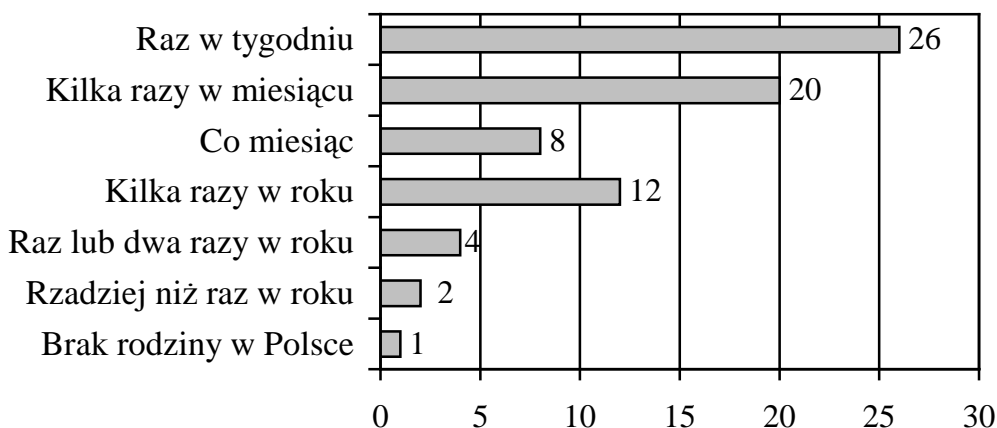
bratankami, teściami (trzydzieści cztery osoby), a także z rodzeństwem (trzydzieści trzy osób). Rzadziej kontakty utrzymują z wujostwem (trzydzieści osób), dziadkami (sześć osób), oraz z małżonkami, czy dziećmi (po jednej osobie). Tak nieliczne wskazania kontaktów z małżonkami i dziećmi może świadczyć o tym, iż docelowo rodziny emigrują razem, albo osoby emigrujące są niezamężne i nie posiadają dzieci.

Inne osoby wskazywane przez respondentów to: byli pracodawcy, koledzy z byłej pracy, współpracownicy, klienci, ludzie kultury i nauki, oraz przyjaciele, którzy mieszkali w Australii, ale powrócili do Polski

Rys. 7. Z kim emigranci utrzymują kontakty w Polsce. Źródło: Opracowanie własne.

Jeśli chodzi o częstotliwość kontaktów to najczęściej wymieniano kontakt raz w tygodniu oraz kilka razy w miesiącu (Rys.8.). Jest to spowodowane ułatwieniem kontaktów na tak dużą odległość przez Internet, który ma podstawową zaletę, ponieważ jest tani.

Rys. 8. Częstotliwość kontaktów z rodziną w Polsce. Źródło: Opracowanie własne.

Najczęstszą formą kontaktów z rodziną jest obecnie kontakt internetowy (poprzez e-mail i połączenia głosowe) (sześćdziesiąt pięć osób), oraz telefoniczny (sześćdziesiąt trzy osoby). Rzadziej kontakt odbywa się w formie odwiedzin (trzydzieści osiem osób) oraz listów (trzydzieści pięć osób). Paczki do Polski wysyłają dwadzieścia cztery osoby.

Większość badanych odwiedza Polskę co parę lat (pięćdziesiąt pięć osób), co wiąże się głównie z dużymi kosztami przelotu oraz odległością do przebycia, która wymaga długiej podróży. Przynajmniej raz w roku do Polski lata siedmiu respondentów, a kilka razy w roku tylko trzy osoby. Dziesięć z badanych osób nie odwiedza Polski wcale.

Na pytanie dotyczące deklaracji powrotu na stałe do Polski tylko osiem osób odpowiedziało, iż planuje wrócić do Polski, dwadzieścia trzy osoby wybrały kategorię „nie wiem”, a aż czterdzieści pięć osób deklaruje, iż nie zamierza nigdy powrócić na stałe do kraju urodzenia.

5.8. Kontakty z Polonią

W grupie przebadanych osób sześćdziesiąt dziewięć utrzymuje kontakty z Polonią, a siedem nie utrzymuje tego typu kontaktów. Należy zaznaczyć, iż tylko jedna z przebadanych osób mieszka w typowo polskiej dzielnicy.

Pytanie trzydzieste drugie w kwestionariuszu dotyczyło znajomości organizacji polonijnych działających w Australii. Sześćdziesiąt dziewięć osób odpowiedziało, że zna przynajmniej jedną organizację polonijną, a tylko siedem osób nie zna żadnej z nich. Wśród wymienianych organizacji znalazło się wiele zajmujących się szerzeniem polskiej kultury i tradycji narodowej, a także wiele klubów polskich i stowarzyszeń konkretnych grup, np. kombatantów, Polek, seniorów itp. Wielu respondentów jako organizacje polonijne wymieniało Polski Konsulat, Polską Ambasadę, portale polonijne i wiele formacji, które bezpośrednio

nie stanowią organizacji polonijnych, ale są zakładane przez Polaków lub w pewien sposób są powiązane z Polonią w Australii.

Najbardziej znane są takie organizacje jak: Polskie Biuro Pomocy Społecznej (Polish Welfare), Naczelna Rada Organizacji Polonijnych w Australii i Nowej Zelandii, Związek Polaków w Hobart, Stowarzyszenie Polskich Kombatantów (SPK), a także Kluby i Domy Polskie (w Ashfield, Bankstown, Plumpton, Cabramatta, Perth - Cracovia, Sikorski). Inne wymieniane organizacje i stowarzyszenia to Koła Polek i Seniorów (na przykład Rainbow i Umbrella w Perth), Polska Macierz Szkolna, Stowarzyszenie Polaków w QLD, Rada Polonii, Polski Instytut Historyczny w Australii w Canbera, Związek Sybiraków w Zachodniej Australii, Związek Inżynierów i Techników, Przyjaźń Polska Perth, Komisja Oświaty Polonijnej w Australii, Polsko-Australijskie Towarzystwo Kulturalne w Zachodniej Australii, Polskie Towarzystwo Kulturalne w Południowej Australii, Towarzystwo Literackie Sydney, Ruch Rodaków, Związek Polaków, Nasza Polonia, Mount Kościuszko Incorporated. Wiele organizacji ma charakter lokalny (Związek Emerytów w Melbourne, Związek Polaków Południowych Dzielnic w Melbourne), ale nie brak też tych o charakterze ogólnaustralijskim (Rada Organizacji Polskich na Australijskie Terytorium Stołeczne, Stowarzyszenie Techników i Profesjonalistów Polskich).

Wśród wielu znanych organizacji i stowarzyszeń polonijnych bardzo często respondenci wymieniali te, które zachowują i przekazują polską kulturę i tradycję w różnych formach, były to na przykład towarzystwa taneczne (Kukułeczka, Młode Mazowsze), teatralne (Scena 98, Teatr Fantazja w Sydney) i sportowe (Cracovia w Perth, Klub Sportowy Biały Orzeł, OLIMPOL). Respondenci wskazywali również często na Polskie Harcerstwo w Australii działające w różnych stanach, a także na działalność polonijnych stowarzyszeń kościelnych (między innymi Komitety Kościelne i Parafialne, Polski Chór, Polski Klub Katolicki). Niektórzy wymieniali

inne formy działalności polonijnej, które nie mają formy stowarzyszeń, czy związków, ale które uznali za ważne dla istnienia Polonii. Są to między innymi rozgłośnie radiowe (Polska Sekcja Radia 2000, Polskie Radio SBS w Sydney i lokalne w Canberze oraz Polska Sekcja Radia 3ZZZ), prasa polonijna (Puls Polonii, Express Wieczorny, Akcent Polski) oraz portale internetowe Polonii (melbourne.pl) i formy polskiej oświaty (Polskie Studia na Uniwersytecie Macquarie, Szkoła Polska).

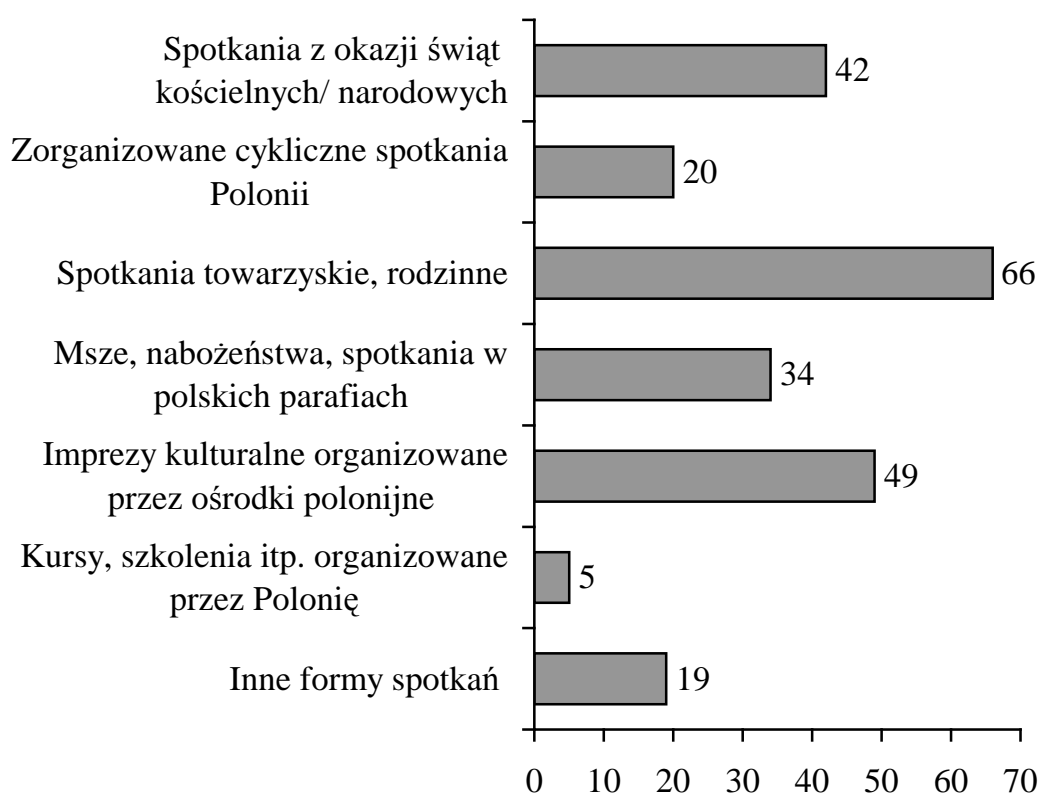
Spośród przebadanych osób czterdzieści sześć uczestniczy w życiu organizacji polonijnych, a trzydzieści nie działa, ani nie jest członkiem w żadnej z nich. Wśród osób działających byli członkowie tych stowarzyszeń i klubów, ale także osoby niestowarzyszone, lecz aktywnie włączające się w różne imprezy kulturalne. Główne pole aktywności polonijnej emigrantów obejmuje sferę kulturalną (melbourne.pl, Klub Cracovia) i sferę pomocy społecznej (Polskie Biuro Pomocy Społecznej). Najczęściej respondenci uczestniczą w grupach teatralnych (Scena 98), folklorystycznych i tanecznych (Kukułeczka), zwłaszcza poprzez uczestnictwo w tych formacjach swoich dzieci. Emigranci, którzy przyjechali do Australii jako dzieci towarzyszące swoim rodzicom, często brali udział w tego typu organizacjach do czasu dorastania. Wiele badanych osób jest aktywnych w Domach i Klubach Polskich, a także w działalności radiowej dla Polonii i wielu różnorodnych lokalnych organizacjach polonijnych takich jak Ruch Rodaków, Związek Polaków w Melbourne, Towarzystwo Polskiej Kultury w Wiktorii. Najbardziej respondenci wskazywali na uczestnictwo w ogólnaustralijskich organizacjach polonijnych.

Respondenci zapytani o formy spotkań z Polonią mogli wybrać odpowiedź spośród wymienionych kategorii lub wskazać inne typy spotkań z Polonią. Najpopularniejsze są spotkania towarzyskie oraz różnego typu imprezy kulturalne, a także spotkania z okazji świąt kościelnych i narodowych. Takie spotkania są formą umacniania polskiej tożsamości

w emigrantach i dają poczucie przynależności do pewnej grupy, z którą mają więcej cech wspólnych niż z ogółem australijskiego społeczeństwa.

Pozostałe formy spotkań wymieniane przez respondentów to między innymi: kontakty zawodowe (prawnik, tłumacz, zatrudnianie Polaków), spotkania w Sobotniej Szkole Polskiej, niezorganizowane, typowo towarzyskie spotkania sportowe (piłka nożna, lodowisko, bilard), wspólne obiady, pikniki, wyjazdy na obozy, kolonie dla dzieci, imprezy rozrywkowe, jarmarki, dyskoteki, wyjście na piwo, kontakty internetowe. Szczególną rolę pełnią spotkania u rzeźnika i w polskim sklepie, bowiem jak to określiła jedna respondentka: „polski rzeźnik to wręcz instytucja”. Inna respondentka nawiązywała wielorakie kontakty z Polonią prowadząc badania w dziedzinie kreowania tożsamości Polonii australijskiej poprzez odwoływanie się do folkloru i sztuki ludowej.

Formy spotkań z Polonią

Rys. 9. Kontakty z Polonią. Źródło: Opracowanie własne.

5.9. Rola Kościoła Katolickiego w podtrzymywaniu polskiej kultury

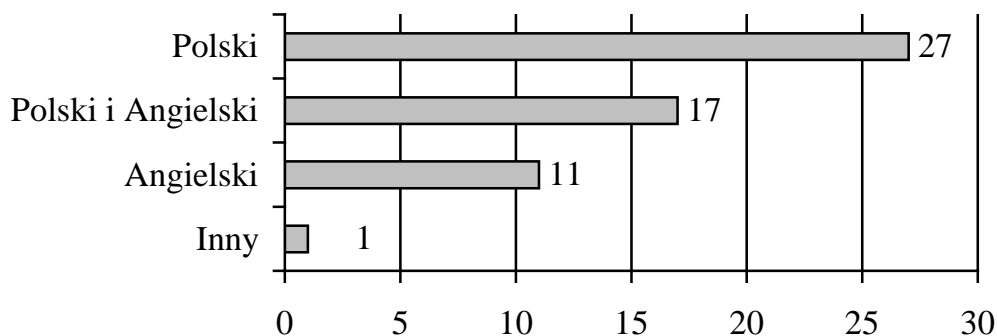
Kościół Katolicki przez niektórych badaczy tematyki Polonijnej sprzyja podtrzymywaniu polskiej świadomości narodowej i wpływa na zachowywanie polskiej kultury na obczyźnie. Dlatego też w ankiecie umieszczono pytania, które wskazywały na ocenę wpływu Kościoła Katolickiego na podtrzymywanie kultury polskiej w Australii. Na całościowy obraz oceny roli Kościoła składały się także spontaniczne wskazania respondentów w pytaniu dotyczącym przekazu polskiej kultury dzieciom. W pytaniu tym respondenci wskazywali na uczestnictwo w „polskim Kościele”, czyli Kościele Katolickim, jako istotny element przekazu polskiej kultury kolejnym pokoleniom.

Z siedemdziesięciu sześciu przebadanych osób, sześćdziesiąt wskazało na identyfikację z Kościołem Katolickim, jedna osoba identyfikuje się z wyznaniem anglikańskim, a trzynaście osób wskazało na brak identyfikacji z jakimkolwiek wyznaniem. Do polskiej parafii należy natomiast dwudziestu trzech respondentów. Czterdzieści dziewięć badanych osób uznaje Kościół Katolicki za istotny element polskości w Australii, a osiem osób jest zdania przeciwnego. Dziewiętnaście osób nie ma sprecyzowanej opinii w tej kwestii.

W ankiecie zamieszczono także pytanie o częstotliwość praktyk religijnych. Odpowiedzi respondentów wyłoniły trzy główne kategorie osób. Pierwszą stanowią osoby, które biorą udział w nabożeństwach i mszach kilka razy w roku (dwadzieścia cztery osoby). Drugą osoby które wcale w nich nie uczestniczą (dwadzieścia dwie osoby), a trzecią osoby uczestniczące w wymienionych praktykach religijnych raz w tygodniu (dwadzieścia jeden osób). Tylko trzy osoby wybrały odpowiedź „kilka razy w tygodniu”, a sześć osób „kilka razy w miesiącu”. Uzyskane wyniki świadczą o tym, iż aspekt religijności wyrażającej się uczestnictwem w mszach, czy nabożeństwach nie jest dla większości respondentów bardzo

istotny. Pozwala to założyć, że przez to Kościół Katolicki nie odgrywa wyraźnie istotnej roli w życiu emigrantów.

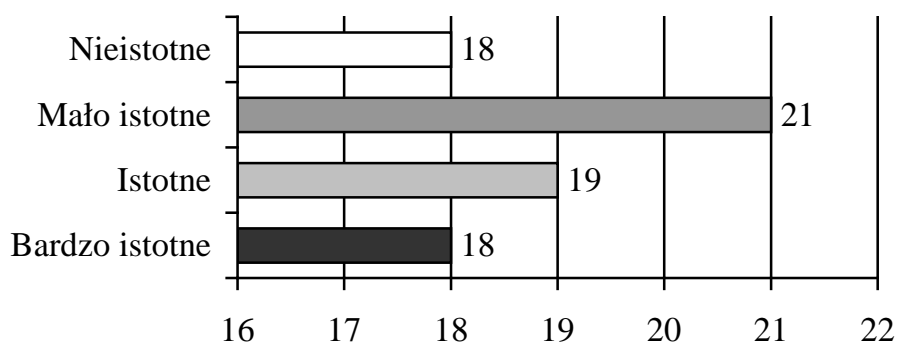
Język mszy/ nabożeństw, w których uczestniczą Polacy

Rys. 10. Język mszy/nabożeństw. Źródło: Opracowanie własne.

Dominującym językiem nabożeństw, w których uczestniczą badani, jest język polski, ale respondenci wskazywali też, że często uczestniczą w nabożeństwach odprawianych raz po polsku a innym razem po angielsku. Z tego wynika, iż Polacy nie są jednoznacznie przywiązani do języka polskiego w odniesieniu do kultu religijnego.

Na udział w mszach, nabożeństwach i spotkaniach w polskich parafiach jako formę kontaktu z Polonią wskazało trzydziestu czterech badanych, co daje prawie połowę ankietowanych. Natomiast ocena istotności zachowania religii katolickiej w sytuacji życia na emigracji kształtowała się następująco:

Rys. 11. Istotność zachowania religii katolickiej. Źródło: Opracowanie własne.

W pytaniu dotyczącym sposobów przekazu polskiej kultury dzieciom pięć osób wskazało na uczestnictwo w życiu Kościoła i kultywowanie tradycji katolickiej w rodzinie, co nie daje liczby bardzo znaczącej, ale wskazuje na to, że tradycja katolicka dla wielu osób ma nadal duże znaczenie w wychowywaniu dzieci. Pomimo takiego wyniku badań nie można jednoznacznie określić roli Kościoła Katolickiego w kształtowaniu tożsamości narodowej emigrantów polskich w Australii. Dla wielu osób wpływ ten jest istotny, ale równie liczna grupa badanych uważa, iż rola religii katolickiej nie ma znaczenia dla zachowania polskości.

5.10. Dzieci polskich emigrantów a polska kultura

Ostatni punkt analizy wyników ankiety stanowi poznanie poglądów emigrantów na to, kim powinny stać się ich dzieci, a także na funkcjonowanie dzieci polskich w wielokulturowym szkolnictwie Australii. Spośród przebadanych respondentów pięćdziesiąt trzy osoby mają dzieci. Wśród nich czterdzieści dwoje urodziło się w Polsce, siedmioro więcej w Australii i dwoje w RPA.

Respondentom zadano pytanie, do jakiej szkoły uczęszczają dzieci, nie uwzględniając szkół już ukończonych. Pięcioro dzieci uczęszcza do państwowej (stanowej) szkoły podstawowej, ośmioro do wyznaniowej szkoły na tym poziomie, a jedno dziecko do prywatnej. Ośmioro dzieci uczęszcza do państwowej szkoły średniej, sześćcioro do wyznaniowej, a troje do prywatnej. W trakcie studiów na uniwersytecie jest czternaścioro dzieci respondentów, a pięcioro uczęszcza do szkoły należącej do systemu TAFE (*Tertiary And Further Education*).

Rodzice zostali poproszeni o ocenę poziomu nauczania w szkołach dzieci i spośród nich trzydzieści pięć osób oceniło poziom nauczania jako wysoki i dobry, ale osiem zaznaczyło, iż jest to poziom niższy niż w Polsce.

Pięć osób postrzega poziom nauczania jako przeciętny, a dwie jako zły i niski.

W pozytywnych ocenach nauczania respondenci podkreślali bardzo wysoki poziom w przygotowaniu do życia, nauczanie skierowane na samodzielne szukanie informacji, a nie na zapamiętywanie oraz bardzo dobre podejście do problemów dziecka w szkole. Pozytywnie oceniono również elastyczność wykształcenia, wielość dróg osiągnięcia zawodu i specjalizacji, różnorodność zajęć fakultatywnych i sportowych oraz liczne wycieczki szkolne. Według respondentów lepiej niż szkoły prywatne, zwłaszcza na poziomie podstawowym, funkcjonują szkoły państwowe.

Porównania do polskiego systemu kształcenia najczęściej przynoszą refleksję, iż poziom nauczania choć dobry, jest niższy niż w Polsce, głównie z powodu braku geografii i historii jako odrębnych przedmiotów i także z powodu zbyt słabego nacisku na nauki ścisłe. Respondenci negatywnie oceniają też możliwość zdawania jako jednego z przedmiotów maturalnych muzyki lub sportu.

Niski poziomu nauczania w opinii respondentów oznacza niższe wymagania stawiane przez szkołę, nauczanie bezstresowe oraz zbytnią swobodę dzieci w negocjowaniu pozycji nauczyciela. Rodzice krytykowali również to, że nauczyciele inwestują swoje zaangażowanie tylko w te dzieci, które chcą coś robić i które są zdolne, a od reszty oczekują nie przeszkadzania w lekcjach. Opinia rodziców negatywnie oceniających szkoły jest taka, iż w takim systemie nauczania, gdzie panuje zasada „*up to you*” silniejsi wygrywają i nie sprzyja to rozwojowi dziecka.

Jedna z respondentek oceniła również maturę z języka polskiego, stwierdzając, że jest ona relatywnie trudna, ocenia tylko umiejętność posługiwania się językiem, a pomija wiedzę o Polsce i polskiej kulturze.

Respondenci byli pytani również o to, z którą kulturą według nich powinny identyfikować się ich dzieci. Najwięcej respondentów odpowiedziało, iż ich dzieci powinny identyfikować się w równym stopniu

z kulturą polską i australijską (czterdzieści jeden osób). Tylko cztery osoby wołałyby by ich dzieci identyfikowały się głównie z kulturą polską, a siedem osób głównie z australijską. Kultura w tym pytaniu została potraktowana jako amalgamat elementów różnego pochodzenia związanych z danym krajem, co miało swój wyraz w kolejnym pytaniu, w którym pięćdziesiąt dwie badane osoby wskazywały jak przekazują swoim dzieciom wartości i elementy kultury polskiej. Żaden z respondentów, który ma dzieci nie zadeklarował, iż nie przekazuje swoim dzieciom polskiej kultury w jakiegokolwiek formie. Respondenci mogli w pytaniu otwartym opisać, w jaki sposób dokonuje się ten przekaz.

„Pod tym dachem w Australii jest Polska” – tak często opisywali swoje domy respondenci, akcentując, iż wszystkie elementy życia rodzinnego służą przekazywaniu tradycji i kultury polskiej. Niewątpliwie bardzo istotnym elementem tego przekazu jest język polski używany w domu; nie wszyscy respondenci wskazywali ten element bezpośrednio, bowiem uznali za coś oczywistego, że skoro kultywuje się polską tradycję w domu to język polski jest głównym językiem rozmów z dziećmi. Niektórzy respondenci podkreślali, że w domach rygorystycznie przestrzegają zasady mówienia tylko po polsku, z kolei inni zastrzegali, iż elementy polskiej kultury akceptuje się u nich tylko w gronie rodzinnym.

Z licznych i obszernych wypowiedzi na temat sposobów przekazu kultury polskiej dzieciom utworzono dziewięć głównych kategorii, które najczęściej wymieniali respondenci. Uzyskane wyniki prezentuje Tabela 11.

Forma przekazu polskiej kultury	Ilość wskazań
Używanie języka polskiego w domu	25
Posyłanie dzieci do polskiej szkoły	15
Przekaz polskiej kultury w domu w formie polskich piosenek, książek, filmów, bajek, sztuki, historii itp.	33
Zachęcanie dzieci do udziału/wspólny udział w działalności organizacji polonijnych (przedstawienia teatralne, imprezy kulturalne itp.)	16
Kultywowanie tradycji i zwyczajów związanych z polskimi świętami religijnymi i/lub narodowymi	28
Przygotowywanie polskich potraw	5
Wyjazdy rodzinne do Polski, lub wysyłanie dzieci do Polski na wakacje itp.	9
Opowieści o Polsce (o przeszłości, jak i terażniejszości)	11
Uczestnictwo w polskim kościele	5

Tabela 11. Forma przekazu kultury. Źródło: Opracowanie własne.

Ważnym elementem przekazu polskości dzieciom są opowieści o Polsce, na które składają się wspomnienia, przeżycia rodziców oraz uświadamianie dzieciom, z czego i dlaczego Polacy mogą być dumni jako naród. W wielu domach panuje zasada „wszystko, co polskie jest cenne, piękne i godne zachowania”. Przekaz polskiej kultury w gronie rodzinnym odbywa się w różnorodnych formach, jest to między innymi odwiedzanie miejsc związanych z Polakami zasłużonymi dla Australii oraz poznawanie nazwisk Polaków i ich osiągnięć dla światowej kultury, nauki, sztuki, polityki, ale także gromadzenie polskich klimów, rzeźb, obrazów, albumów, haftów, literatury, słuchanie polskiej muzyki, opowiadanie polskich i dowcipów, nauczanie w domu literatury i gramatyki polskiej, geografii i historii, śpiewanie „sto lat”.

Kościół Katolicki, także odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu w dzieciach świadomości kultury polskiej. W tym aspekcie respondenci wymieniali chrzest w polskim kościele, obchodzenie tradycyjnej polskiej wigilii, śpiewanie kolęd i udział w pasterce, udział w polskiej parafii, czy też niedzielne msze w polskim kościele.

Uczęszczanie dzieci emigrantów do polskich szkół jest również sposobem utrwalania w dzieciach elementów polskości. W Canberze istnieje Polska Szkoła z dwunastoma klasami i „polską maturą”, która jest uznawana przez australijskie uniwersytety. W innych miastach i stanach istnieją polskie szkoły sobotnie, na przykład w Nowej Południowej Walii Departament Edukacji organizuje dwu i pół godzinne zajęcia z języka polskiego w soboty. Jednak rodzice często mają odczucie, iż ich dzieci uczą się języka polskiego w tej formie niechętnie, ponieważ poświęcają na to swoje wolne weekendy.

Respondenci zachęcają swoje dzieci do udziału w polskich festynach, do kontaktów z Polonią, do oglądania polskiej telewizji satelitarnej, także do uczestnictwa w harcerstwie, czy choćby w zbieraniu grzybów, mając świadomość, że jeśli nie zaszczepią w swoich dzieciach polskiej kultury w dzieciństwie to nie przekażą dziedzictwa swoich korzeni następnym pokoleniom.

* * *

Najobszerniejsze badania dotyczące Polonii w Australii prowadził J. J. Smolicz w ramach swoich badań nad różnymi grupami etnicznymi i wielokulturowością Australii. W swoich badaniach wiele miejsca poświęcał Polakom ze względu na swoje polskie pochodzenie, a z kolei Australia była dla niego interesującym „ludzkim laboratorium”⁹¹, które stanowi niezrównany teren badań dla uczonych. Wskazywał na to,

⁹¹ O. Budrewicz, *Nasi między oceanami*, Wydawnictwo Polonia, Warszawa 1987, s. 275.

iż wartością rdzenną grupy polskiej jest język, który można nazwać środkiem ciężkości polskiej kultury. Jeżeli ginie język, ginie część polskości, a kultura narodowa schodzi na peryferie. Opisywał, iż w przypadku Polaków, gdy zginie język, z czasem nastąpi przesunięcie akcentu na folklor i kuchnię, które są ważne, lecz nie są podstawowymi elementami kultury, takimi które mogłyby zapewnić jej przetrwanie⁹². Stwierdzenia te dobrze obrazują powyżej omówionej wyniki badań. W wielu miejscach respondenci akcentowali istotność zachowania języka przodków, na nim opierali kształtowanie polskich elementów tożsamości. Ich tożsamość jest konglomeratem elementów polskich i australijskich z przewagą akcentów polskich, ale nie da się nakreślić jednego prostego wzorca Polaka, który wyemigrował do Australii. Losy poszczególnych osób tworzą zupełnie inne historie, które wspólny punkt znajdują w momencie przyjazdu do Australii, ale potem znowu się rozchodzą. Tożsamość Polaka emigranta to proces, który trwa i który docelowo będzie prowadził do wytworzenia tożsamości Australian Polish, Australijczyka polskiego pochodzenia.

⁹² Ibidem, s. 277.

6. Podsumowanie

6.1. Weryfikacja hipotez

W poprzednim rozdziale, na podstawie obszernego materiału badawczego uzyskanego z ankiet, omówione zostały wszystkie szczegółowe problemy badawcze. Zagadnienia te poddano podstawowej analizie, która umożliwiła nakreślenie wstępnej charakterystyki przebadanych respondentów.

W rozdziale 4.2. zawarto hipotezy dotyczące wyników badania dlatego w poniższym rozdziale, który stanowi podsumowanie pracy, zostaną one zweryfikowane. Niektóre z hipotez mogły wydawać się dość oczywiste, ale okazało się, iż pewne zależności nie istnieją lub są pozorne. Natomiast pojawiły się inne zależności, których nie zakładano we wstępnej fazie przygotowywania badania.

W badanej grupie zauważono, iż osoby pozostające na emigracji do dwóch lat identyfikują się tylko z polską tożsamością narodową, czyli potwierdza to hipotezę, iż czas przebywania na emigracji wpływa na walencję kulturową jednostek. Osoby najkrócej przebywające w Australii są uniwalentne i wykazują przede wszystkim tożsamość polską. Polska tożsamość narodowa dominuje w całej badanej grupie, ale wraz z wydłużaniem się czasu pobytu na emigracji wzrasta liczba osób, które deklarują, że bliższe jest im stwierdzenie: „Jestem Australijczykiem/Australijką polskiego pochodzenia”. Osoby, które wybierają ten typ tożsamości określa się jako zmierzające ku biwalencji. Przeprowadzone badania nie pozwalają jednak potwierdzić hipotezy, iż osoby pozostające na emigracji najdłużej częściej wybierają stwierdzenie „Jestem Australijczykiem/Australijką”, świadczące o czysto australijskiej tożsamości narodowej. Taka obserwacja pokazuje, iż emigranci nie przyjmują całkowicie tożsamości kraju osiedlenia, lecz tworzą nową, która jest formą pośrednią między tożsamością polską, a tożsamością australijską.

Można też zaobserwować postawy ambiwalentne, kiedy respondenci opisywali, iż nie potrafią jasno określić swojej tożsamości narodowej, zwłaszcza w okresie od dwóch do piętnastu lat przebywania na emigracji, ponieważ wciąż trudno im w prosty sposób stwierdzić, kim się stali.

Nie potwierdziła się również hipoteza, iż osoby, które opuściły Polskę dobrowolnie częściej identyfikują się ze stwierdzeniem „Jestem Australijczykiem/Australijką”. Przyczyna emigracji nie wpływa bowiem w istotny sposób na przyjmowanie nowej tożsamości narodowej. Podobnie rysuje się kwestia wpływu napotkanych po przyjeździe problemów. Okazuje się, iż osoby, które nie odczuwały żadnych problemów nie wykazują silniejszych związków z nowym krajem i z australijską tożsamością narodową niż osoby, które miały wiele różnorodnych problemów w początkowej fazie życia w Australii.

Badania wykazały jednak, iż w kwestii rozważania powrotu do Polski istotne jest poczucie związku zarówno z Polską, jak i Australią, co potwierdza wcześniej postawioną hipotezę. W grupie osób deklarujących powrót większość określiła swój związek z Polską jako bardzo silny. Natomiast respondenci, którzy nie planują w przyszłości powrócić na stałe do Polski deklarują silniejsze przywiązanie do Australii. Osoby, które w tej kwestii wahają się są równie silnie związane z Polską, jak i z Australią.

Swoje potwierdzenie w badaniach znalazła również hipoteza, iż określenie tożsamości narodowej emigrantów przez samych siebie będzie bardziej zbliżone do domniemanych ocen dokonywanych w tym zakresie przez Australijczyków niż przez Polaków pozostających w Polsce. To zagadnienie zostało szerzej opisane w rozdziale 5.3.

Przeprowadzone badania pokazują, że niezależnie od wyboru tożsamości narodowej i innych czynników, takich jak zadowolenie z emigracji, czy powód opuszczenia Polski, najczęściej jako ojczyznę respondenci wskazywali Polskę. Wiąże się to z tym, iż wybór kraju uznawanego za ojczyznę nie jest warunkowany przez siłę związku z danym

krajem. Takie stwierdzenie prowadzi do odrzucenia postawionej w pracy hipotezy, iż siła związku z Polską i z Australią warunkuje wybór kraju będącego ojczyzną danej jednostki. Respondenci silnie związani z Australią wybierali jako kraj ojczysty równie często Polskę, jak osoby deklarujące silny związek z Polską. Można natomiast stwierdzić, iż respondenci, którzy wybierali jako ojczyznę Australię lub wskazywali, że oba kraje są dla nich ojczyzną wykazywali silniejszy związek z Australią niż z Polską.

Z przeprowadzonej ankiety wynika również potwierdzenie kolejnych hipotez. Pierwsza z nich stwierdza, iż respondenci silnie związani z polskością częściej wskazują na to, że zachowywanie poszczególnych elementów polskiej kultury jest istotne oraz bardzo istotne. Natomiast kolejna głosi, iż respondenci, którzy silniej utożsamiają się z polską tożsamością narodową w gronie rodziny najczęściej używają języka polskiego. Używanie języka angielskiego w tym obszarze wskazuje na dążenie emigrantów do tożsamości australijskiej (korelacja istotna statystycznie na poziomie 0,25). Ta zależność jest prawdziwa również dla języka używanego w kontaktach ze znajomymi (korelacja 0,23). Zaobserwowane zależności potwierdzają hipotezę, iż używanie języka angielskiego w gronie rodzinnym, w obliczeniach matematycznych i wyrażaniu emocji sprzyja umacnianiu australijskiej tożsamości narodowej.

W kwestii tożsamości narodowej emigranta nie potwierdziła się jednak teza, iż na ocenę własnej tożsamości narodowej i kulturowej wpływa fakt zamieszkiwania w polskiej dzielnicy. W Australii nie ma polskich gett, takich jakie można zaobserwować w Stanach Zjednoczonych, a emigranci są rozproszeni w różnych dzielnicach australijskich miast (wykazało to badanie), dlatego należy przyjąć hipotezę o braku wpływu zamieszkiwania w polskiej dzielnicy na polską tożsamość emigrantów.

Część ankiety, która dotyczyła oceny sytuacji materialnej wykazała, iż respondenci, którzy oceniali swoją sytuację materialną jako dobrą i bardzo dobrą częściej byli zadowoleni z decyzji o wyemigrowaniu

do Australii (korelacja na poziomie 0,34), niezależnie od przyczyn wyjazdu. Wykazano również, iż większemu zadowoleniu z emigracji sprzyja poczucie, iż jest się w stanie zapewnić dobrą edukację swoim dzieciom i ma się zawsze pieniądze na podstawowe opłaty (np. za dom, ubezpieczenie itp.).

Z kolei hipoteza stwierdzająca, że Polscy emigranci bardzo często utrzymujący kontakty z rodziną przebywającą w Polsce mają silniejsze poczucie polskiej tożsamości narodowej nie została potwierdzona przez uzyskane wyniki empiryczne (brak istotnej statystycznie korelacji). Nie potwierdzono również tego, że utrzymywanie „czysto” polskiej tożsamości narodowej sprzyja mniejszemu zadowoleniu z życia emigrantów.

Podobnie nie można potwierdzić założenia, iż dbałość o kultywowanie tradycji narodowych i przekaz polskiej kultury wśród dzieci emigrantów są zależne od samoidentyfikacji narodowej respondentów. Badania wykazały, iż wszyscy respondenci posiadający dzieci przekazywali im wartości kultury polskiej niezależnie od tego, jaką tożsamość narodową deklarowali. Nie wykazano także znaczącego wpływu udziału emigrantów w życiu polonijnym na podtrzymywanie polskiej tożsamości narodowej (brak istotnej statystycznie korelacji). Jest to z pewnością element ważny w zachowywaniu elementów polskiej kultury, ale osoby nie związane z żadną organizacją polonijną wykazywały podobne zróżnicowanie w określaniu własnej tożsamości narodowej, jak osoby aktywne w środowisku polonijnym.

Trudno jest jednoznacznie określić rolę Kościoła Katolickiego w podtrzymywaniu polskiej tożsamości narodowej. Z przeprowadzonych badań wynika, że osoby deklarujące nie przynależność do żadnego z wyznań nieznacznie silniej identyfikują się z tożsamością polsko-australijską, a osoby wskazujące na przynależność do wyznania katolickiego określają swoją tożsamość jako polską. Można założyć, iż Kościół Katolicki, zwłaszcza jeśli są to polskie parafie, ułatwia

podtrzymywanie polskiej tożsamości poprzez zachowanie tradycji, świąt narodowych i kościelnych, ale nie jest w Australii bardzo istotnym elementem spajającym grupę polską i podtrzymującym polską identyfikację narodową. „Polska parafia” może stanowić dla emigrantów symbol grupy społecznej, pewnego rodzaju wspólnoty, z której się wywodzą, dlatego wielu Polaków w Australii przez wiele lat dąży do uczestnictwa w typowo polskim kościele.

Powyższa analiza doprowadziła do odrzucenia wielu hipotez badawczych, co może świadczyć o tym, iż rzeczywisty obraz polskich emigrantów w Australii nie pokrywa się z ich potocznym postrzeganiem, a także z charakterystyką Polaków zamieszkujących inne kraje, na przykład Stany Zjednoczone.

6.2. Obraz emigranta polskiego w Australii

Trudno jest na podstawie zakresu badań zawartego w niniejszej pracy nakreślić pełen obraz polskiego emigranta, ale możliwe jest wskazanie jego cech charakterystycznych. Polak, który wyemigrował do Australii w początkowym okresie pobytu jest skoncentrowany na zaspokojeniu podstawowych potrzeb swoich i swojej rodziny. Skupia się na przystosowaniu do odmienności instytucjonalnej i kulturowej nowego kraju i przede wszystkim dąży do ustabilizowania swojej sytuacji życiowej. W okresie późniejszym otwiera się na kontakty z Australijczykami, łatwiej mu funkcjonować w społeczeństwie, głównie dzięki lepszej znajomości zasad i norm społecznych, ale także dzięki polepszeniu znajomości języka angielskiego. W tym okresie nawiązuje też często kontakt z organizacjami polonijnymi, ponieważ tęsknota za Polską wciąż jest dla niego uciążliwym uczuciem. W całym okresie od przyjazdu najważniejszym czynnikiem determinującym „sukces” jest znalezienie pracy i odnalezienie się w nowej rzeczywistości. Dla emigranta istotne jest również podtrzymywanie kontaktów z rodziną, czy znajomymi w Polsce, aby mieć poczucie, że nie

jest samotny. O odwiedzinach Polski emigrant zaczyna myśleć dopiero po kilku latach, ponieważ koszty są wysokie, a na podróż trzeba wygospodarować większy okres czasu.

Początkowe lata emigracji to czas przeplatania się zadowolenia i poczucia sukcesu z lękiem, niepewnością i poczuciem obcości. Trudno emigrantowi określić, czy jest zadowolony, że wyjechała, czy to była dobra decyzja. Trudno mu jeszcze jednoznacznie określić, jacy są Australijczycy. Istotne w tym okresie jest to, czy emigrant wychodzi poza kontakty polonijne, czy też zamyka się w świecie polskich wartości i odgradza się od tego, co reprezentuje australijska kultura.

Język polski przez całe lata pobytu na emigracji jest podstawowym językiem kontaktów rodzinnych, językiem myśli i wyrażania emocji. Zachowanie języka przez większość osób jest uznawane za wartość nadrzędną wobec pozostałych elementów kultury. Jednakże język angielski warunkuje zdobycie lepszej pozycji społecznej, nawiązanie nowych kontaktów, dlatego ciągłe poprawianie umiejętności w tym zakresie jest dla emigranta istotnym elementem zmagania, aby osiągnąć sukces, aby mieć poczucie, że wyjazd był dobrą decyzją i przyniósł więcej korzyści niż strat.

Pytanie o tożsamość emigranta, czy też o jego ojczyznę jest pytaniem dla niego trudnym. Trudno o jednoznaczną odpowiedź, a sytuacją dla emigranta najwygodniejszą byłby wybór obu krajów i obu tożsamości. Poczucie związku z Australią umacnia się wraz z latami, które upływają w tym kraju. Polska staje się miejscem sentymentalnych podróży do lat młodości, a Australia staje się domem, gdzie ma się pracę, dom, rodzinę, znajomych i te elementy stają się ważniejsze niż związek z latami młodości, z ziemią przodków.

Młodzi emigranci, w wieku około 30-35 lat, to osoby silniej deklarujące zadowolenie z wyjazdu, ponieważ uznają one, że trudności, które pojawiły się w początkowym okresie były raczej wyzwaniem, niż przeciwnościami losu. Ci emigranci, nie narzekają na brak pomocy Polonii,

ponieważ od początku liczą na siebie i nie mają postaw roszczeniowych wobec tych, którzy przyjechali wcześniej i wobec państwa. Taka samodzielność powoduje też, że osoby te rzadziej szukają kontaktów z Polonią, rzadziej angażują się w jej działalność i przez to szybciej asymilują się z australijskim stylem życia. Osoby, które przyjechały w latach 80-tych otrzymywały wsparcie od państwa, czuły się bardziej związane z Polską i przez to dążyły do bardziej intensywnych kontaktów polonijnych. W tej „starszej” grupie Polonii znajdują się przeważnie osoby, które zamykają się w kręgu polskich znajomych, które nie nawiązują żadnych kontaktów z australijską kulturą ponad niezbędne minimum do normalnego życia. Tylko w tej grupie odnajdujemy też osoby, które jednoznacznie oceniają, że decyzja o emigracji nie była dobra, przyniosła znacznie więcej strat niż korzyści i które rozważają powrót do Polski, ale często na taki krok nie potrafią się zdecydować. Możliwe, iż takie konkluzje przychodzą dopiero po latach przebywania w odmiennej kulturze, kiedy mija okres zachwyty, kiedy brakuje sił do pokonywania codziennych różnic i gdy tęsknota za Polską odnawia się ze zdwojoną siłą. Można powiedzieć, że młodzi emigranci nie doświadczyli jeszcze pełni życia na emigracji, ale z drugiej strony może jest tak, iż wychowali się w innych czasach, przyjechali do Australii z innym nastawieniem i inaczej będą formułować swoje oceny za 20 lat i nie będzie w nich tych elementów, które przejawiają się w osobach emigrujących wcześniej.

Nie da się ukryć, iż samotność jest nieodłącznym towarzyszem emigracji, zwłaszcza w pierwszych latach. Wyrazem tęsknoty może być częsty kontakt z rodziną, odnawianie więzi, które w Polsce nie były zbyt silne, ale także sny o Polsce oraz bezpośrednie poczucie osamotnienia i braku czegoś istotnego.

Na tożsamość Polaków, którzy wyemigrowali do Australii wpływa między innymi czas pozostawania na emigracji, wpływ Polonii, aspekt zewnętrzny związany z charakterem społeczeństwa, w którym przebywają

emigranci, a także główny motyw wyjazdu. W australijskiej rzeczywistości bardzo istotny jest pluralizm kulturowy, który zachęca do wyrażania i podtrzymywania swojej tożsamości etnicznej. Tożsamość Polaków jest, jak wynika z badań, niejednorodna i dwukierunkowa (biwalencja kulturowa) z cechami wskazującymi na dążenie do „trzeciej wartości”, czyli do zbudowania nowej jednolitej tożsamości składającej się zarówno z elementów polskich, jak i australijskich odpowiadających otaczającej emigrantów rzeczywistości. Taka tożsamość jest stanem idealnym dla jednostki na emigracji, ponieważ pozwala utrzymać równowagę psychiczną, którą zachwiała sytuacja kryzysowa, jaką niewątpliwie stanowiła emigracja.

Rozważając przemiany tożsamości emigrantów należy zawsze mieć na uwadze to, iż emigracja stanowi swoisty kryzys w sferze psychicznej i emocjonalnej jednostki. Emigracja nie jest jednak stanem patologicznym, ponieważ stanowi tylko czasowe zachwianie w poczuciu przynależności i stabilności życiowej, które emigrant potrafi z czasem przezwyciężyć dostosowując się do odmiennych warunków życia. Stan patologiczny może być jedynie efektem kryzysu emigracji, gdy jednostka nie znajduje w sobie siły i oparcia w otoczeniu, aby przystosować się do nowego życia. Emigracja często wyzwala nowe siły w jednostkach, twórcze rozwiązania, które owocują prężnym rozwojem polonijnej działalności i jednostkowych sukcesów emigrantów (na przykład w formie własnej działalności gospodarczej). Twórczą formą pokonania kryzysu jest również „trzecia wartość”, wynikająca z konfrontacji z kryzysem, poznania siebie i poszerzenia sposobu myślenia, co prowadzi do przedefiniowania myślenia o sobie i swoich możliwościach. Do takiego przezwyciężenia kryzysu emigrant potrzebuje niewątpliwie oparcia w grupie polonijnej, we własnej rodzinie, znajomych. Dlatego też osoby, które wyjechały same i nie nawiązały po przyjeździe kontaktów z Polonią silniej identyfikują się

z tożsamością australijską, ale również mniej pozytywnie oceniają zadowolenie z decyzji o emigracji.

W pierwszym odruchu emigrant pytany o swoją tożsamość odpowiada, że czuje się przede wszystkim Polakiem, ale dopiero gdy ocenia siebie z punktu widzenia Polaków będących w Polsce zdaje sobie sprawę ze zmian, jakie zachodzą w jego poczuciu przynależności narodowej i dominujący wybór „Polacy oceniają mnie jako Polaka/Polkę” wynika z lojalności i poczucia, że jest się „coś winnym” krajowi, z którego się pochodzi. Zmiany w tożsamości narodowej można zaobserwować także na płaszczyźnie pragnienia określonego poczucia narodowościowego dla własnych dzieci. Respondenci chcą by ich dzieci były pełnoprawnymi Australijczykami, którzy zachowają polskie dziedzictwo, dlatego wybierają dla dzieci tożsamość podwójną. Tożsamość ta nie będzie w pełni odzwierciedlała rodzicielskich założeń, ponieważ w wymiarze polskości więcej pozostanie elementów sentymentalno-smbolicznych, niż rzeczywistego kulturowego dziedzictwa. Język polski dla dzieci emigrantów będzie drugim językiem używanym tylko w wycinku życia, co oznacza, iż tożsamość polsko-australijska, będzie ewoluowała w stronę tożsamości australijskiej z elementami polskimi.

Polska warstwa tożsamości emigranta składa się między innymi z tego, co przejął w domu rodzinnym w młodości i dzieciństwie. Są to tradycje narodowe, religijne i inne tak zwane „pierwiastki polskie”, które sprawiają, że utrzymuje on kontakty z Polską i Polonią, wysyła paczki do kraju, czyta polską prasę i przekazuje swoim dzieciom to wszystko, co zapamiętał z okresu życia w Polsce. Australijska warstwa nakłada się na to, co polskie i choć są to wartości kraju tak bardzo odmiennego od Polski, to życie w nim wytwarza nową lojalność w Polaku emigrancie. Lojalność wobec nowej ojczyzny, która oferuje pracę, dom, możliwość rozwoju i nowe znajomości powoduje, iż emigrant wrasta w australijską tożsamość i w ten sposób umacnia się w nim „pierwiastek australijski”.

Jest to proces nieświadomy, po pewnym czasie zaskakujący samego emigranta, który niepostrzeżenie zaczyna silniej identyfikować się z Australią.

Państwo australijskie w sferze politycznej dostosowało się do wieloetnicznego charakteru swojego społeczeństwa i realizuje politykę wielokulturowości na dwóch poziomach. Na poziomie pierwszym mniejszości etniczne są traktowane sprawiedliwie i mają równy dostęp do pozycji społecznych i przywileju obywatelstwa. Na drugim poziomie to Australia staje się „biorcą” bogactwa kulturalnego grup etnicznych, między innymi poprzez otwarcie takich pól życia społecznego jak handel, polityka, twórczość artystyczna, rozwój technologiczny na osoby, które urodziły się poza Australią. Na tym poziomie Polacy odnieśli wiele sukcesów w Australii. W australijskiej nauce jest obecnych kilku polskich profesorów socjologii A. Jamrozik, A. Pakulski i nieżyjący już J. Smolicz, specjalista od informatyki Maria Orłowska, w filozofii profesor J. Skrzędnicki, a w astronomii profesor A. Przybylski i wielu innych. W australijskim rządzie są ministrowie, którzy są dziećmi polskich imigrantów i również w biznesie są Polacy, którzy osiągnęli znaczący sukces finansowy i odgrywają ważną rolę w handlu.

Polonia australijska nie jest dynamicznie rozwijającą się grupą, ponieważ napływ nowych emigrantów jest coraz mniejszy i wzrasta liczba osób, które zamieszkują w Australii ponad 20 lat⁹³. Należy jednak podkreślić, iż dotychczas 85% osób urodzonych w Polsce, a zamieszkujących w Australii, przyjęło obywatelstwo australijskie i obecnie, pomimo zastrzeżeń w procedurach, większość osób nadal stara się o nadanie tego obywatelstwa. Można więc stwierdzić, iż grupa polska silnie zadomowiła się w Australii i tam odnajduje swój dom.

⁹³ J. J. Smolicz, *Współkultury Australii*, cyt. wyd., s. 273.

Bibliografia

1. Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004;
2. Babiński G., *Lokalna społeczność polonijna w Stanach Zjednoczonych Ameryki w procesie przemian*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1997;
3. Babiński G., *Metodologia a rzeczywistość społeczna. Dylematy badań etnicznych*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2004;
4. Babiński G., *Pogranicza stare i nowe*, w: Krzysztofek K., Sadowski A. (red.), *Pogranicza w Europie. Harmonia i konflikty*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2001;
5. Babiński G., *Więź etniczna a procesy asymilacji. Przemiany społeczności etnicznych. Zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, PWN, Kraków 1986;
6. Bokszański Z., *Tożsamość, biografia i system działania - perspektywa Floriana Znanieckiego*, w: Machaj I., *Małe struktury społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2002;
7. Boski P., Jarymowicz M., Malewska-Peyre H., *Tożsamość a odmiennosc kulturowa*, Instytut Psychologii PAN, Warszawa 1992;
8. Buchman I., Gifillan L., Hamilton M., *Przewodnik emigranta: Australia, Kanada, Nowa Zelandia, RPA, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994;
9. Budrewicz O., *Nasi między oceanami*, Wydawnictwo Polonia, Warszawa 1987;
10. Czyżewski M., Piotrowski A., Rokuszewska-Pawełek A. (red.), *Biografia a tożsamość narodowa. Praca zbiorowa*, Uniwersytet Łódzki Katedra Socjologii Kultury, Łódź 1996;
11. Dudziak M. J., *Tożsamość a wielokulturowość: od dezintegracji do integracji wspólnoty*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa” 2006, z. 28;

12. Dyoniziak R., Mikułowski J., Pucek Z., Współczesne społeczeństwo polskie. Wstęp do socjologii, PWN, Warszawa 1978;
13. Erikson E. H., Dzieciństwo i społeczeństwo, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2000;
14. Jedlicki J., Polskie koncepcje kultury rodzimej, „Kultura i Społeczeństwo” 1991, nr 2;
15. Kijewska-Trembecka M., Australijska koncepcja pluralizmu kulturowego – teoretyczna propozycja Jerzego J. Smolicza, „Przegląd Polonijny” 1984, z. 3 (33);
16. Klimaszewski B. (red.), Emigracja z Polski po 1989 roku: książka zbiorowa, Wydawnictwo Grell, Kraków 2002;
17. Kłoskowska A., Kultury narodowe u korzeni, PWN, Warszawa 1996;
18. Korporowicz L., Formowanie osobowości w procesie komunikacji wewnątrz kulturowej i międzykulturowej, „Kultura i Społeczeństwo” 1991, nr 4;
19. Korporowicz L., Wielokulturowość a międzykulturowość, w: Korporowicz L., U progu wielokulturowości. Nowe oblicza społeczeństwa polskiego, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1997;
20. Kruszewski K. B., Próba określenia istoty obcości, „Edukacja Filozoficzna” 1989, t. 8;
21. Kubiak H., Migracje międzynarodowe u schyłku XX w. Nadzieje i leki, „Przegląd Polonijny” 1993, z. 3 (69);
22. Kubiak H., Paluch A. K. (red.), Założenia teorii asymilacji, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Kraków 1980;
23. Kubiak H., Pilch A. K. (red.), Stan i potrzeby badań nad zbiorowościami polonijnymi. Międzynarodowa Konferencja Naukowa: Kraków 30 sierpnia-5 września 1975, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1976;
24. Kwaśniewski K., Socjologia mniejszości, a definicja mniejszości narodowej, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa” 1992, T. I, z. 1;

25. Lencznarowicz J., Przemiany ideologii i polityki etnicznej w Australii po II wojnie światowej: od asymilacji do wielokulturowości, w: Waluga G. (red.), Imigranci i społeczeństwa przyjmujące. Migracje i społeczeństwo 5, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2000;
26. Mach Z., Migracja i społeczne konstruowanie tożsamości, „Przegląd Socjologiczny” 1993, T. 42;
27. Miodunka W., Język a identyfikacja kulturowa i etniczna. Studium kształtowania się tożsamości rodzeństwa należącego do drugiego pokolenia Polonii australijskiej, „Przegląd Polonijny” 1988, z. 2;
28. Mostwin D., Emigranci polscy w USA, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1991;
29. Mostwin D., Trzecia Wartość. Wykorzenienie i tożsamość, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1995;
30. Olszewski T., Historia Australii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1997;
31. Osipowicz D., Marginalizacja społeczna migrantów, w: Jaźwińska E., Okólski M. (red.), Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2001;
32. Ossowski S., O ojczyźnie i narodzie, PWN, Warszawa 1984;
33. Pilch A. (red.), Emigracja z ziem polskich w czasach nowożytnych i najnowszych (XVIII-XX w.), PWN, Warszawa 1984;
34. Sadowski A., Czerniawska M., Tożsamość Polaków na pograniczach, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 1999;
35. Sakson B., Źródła pionierskiego łańcucha migracyjnego, w: Jaźwińska E., Okólski M. (red.), Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2001;
36. Skarga B., Zbiorowa Tożsamość i zagrożenia z nią związane, „Kultura i społeczeństwo” 1998, nr 3,
37. Słany K. (red.), Orientacje emigracyjne Polaków, Wydawnictwo Kwadrat, Kraków 1997;

38. Smolicz J. J., Granice kulturowe oraz narody-państwa w kontekście globalnym (Interakcyjne doświadczenia z Australii), w: Gołdyka L. (red.), Transgraniczność w perspektywie socjologicznej – kontynuacje, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 1999;
39. Smolicz J. J., Harris R. M., Australijczycy polskiego pochodzenia: studium adaptacji i asymilacji młodego pokolenia, Ossolineum, Wrocław 1984;
40. Smolicz J. J., Secombe M. J., Kultury etniczne w doświadczeniu jednostek: zastosowanie koncepcji walencji kulturowej Antoniny Kłoskowskiej do wieloetnicznej Australii, „Studia Socjologiczne” 1999, nr 3;
41. Smolicz J. J., Wielokulturowość a struktura wspólnych wartości, „Przegląd Polonijny” 1987, z. 4;
42. Smolicz J. J., Wspólne wartości i zróżnicowanie kulturowe: wychowanie dla wielokulturowości, „Przegląd Polonijny” 1984, z. 2;
43. Smolicz J. J., Współkultury Australii, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000;
44. Szczepański J., Elementarne pojęcia socjologii, PWN, Warszawa 1972;
45. Sztabiński P. B., Sztabiński F., Sawiński Z., Nowe metody, nowe podejścia badawcze w naukach społecznych, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2004;
46. Witkowski L., Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erika H. Eriksona, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1989;
47. Znaniecki F., Thomas W. I., Chłop polski w Europie i Ameryce. Dezorganizacja i reorganizacja w Ameryce, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1976, T. 5;
48. Żukowski W. A., Konferencja na temat globalizacyjnych zróżnicowań kulturowych, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa” 1995, T. IV, z. 2 (7).

Spis tabel:

Tabela 1. Wykształcenie emigrantów	73
Tabela 2. Typy emigracji	75
Tabela 3. Poczucie związku	83
Tabela 4. Czytelnictwo i media polskie oraz australijskie	84
Tabela 5. Ocena istotności elementów kultury polskiej	87
Tabela 6. Umiejętności językowe: język polski	88
Tabela 7. Umiejętności językowe: język angielski	88
Tabela 8. Używany język	89
Tabela 9. Ocena sytuacji materialnej	96
Tabela 10. Ocena kontaktów etnicznych	101
Tabela 11. Forma przekazu kultury	112

Spis rysunków:

Rys. 1. Wykres wieku	72
Rys. 2. Rok emigracji	79
Rys. 3. Osoby towarzyszące emigracji	79
Rys. 4. Samoidentyfikacja narodowa	80
Rys. 5. Identyfikacja narodowa emigranta w ocenie Polaków	81
Rys. 6. Identyfikacja narodowa emigranta w ocenie Australijczyków	82
Rys. 7. Z kim emigranci utrzymują kontakty w Polsce	102
Rys. 8. Częstotliwość kontaktów z rodziną w Polsce	103
Rys. 9. Kontakty z Polonią	107
Rys. 10. Język mszy/nabożeństw	108
Rys. 11. Istotność zachowania religii katolickiej	109

Załącznik

Kwestionariusz badań nad Polonią australijską

Zwracam się do Pana/Pani z uprzejmą prośbą o wypełnienie ankiety, którą wykorzystam do napisania mojej pracy magisterskiej pt. Profil emigranta polskiego w Australii. Jestem studentką socjologii na Uniwersytecie Zielonogórskim. Ankieta będzie wykorzystana tylko do celów naukowych i zapewniam o anonimowości tych badań. Mam nadzieję, iż badanie okaże się dla Pana/ Pani ciekawym doświadczeniem.

Proszę o zaznaczanie w pytaniach jednej odpowiedzi (chyba, że określono inaczej) zakreślając cyfrę odpowiadającą danej odpowiedzi, wstawiając krzyżyk w odpowiednim miejscu tabeli lub wpisując odpowiedź w wykropkowane miejsce. Odsyłacze do innych pytań służą pominięciu pytań, które Pana/Pani nie dotyczą, a gdy takiego odsyłacza nie ma proszę przejść do pytania kolejnego. Proszę również o szczerść. Z góry dziękuję!

1. Na początek proszę zaznaczyć Pana/Pani kraj urodzenia:

Polska	1	
Australia	2	(proszę przejść do pyt. nr 7)
Inny kraj, jaki?	3	(proszę przejść do pyt. nr 3)

2. Proszę podać rok emigracji z Polski

3. Proszę w paru zdaniach opisać przyczyny emigracji

.....

.....

.....

.....

.....

4. Razem z kim Pan/Pani emigrował/a?

Sam	1
Z kimś ze znajomych	2
Z rodziną	3
- jeśli tak, proszę zaznaczyć wszystkie osoby, które wyemigrowały z Panem/ Panią:
Mąż/żona/partner(-ka) de facto	1
Dzieci	2
Matka/ojciec	3
Inny krewny	4

5. Czy ogólnie rzecz biorąc jest Pan/Pani zadowolony/a z decyzji o wyemigrowaniu do Australii? (proszę opisać w paru zdaniach)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. Czy mógłby/mogłaby Pan/Pani opisać problemy, na jakie natrafił/a po przyjeździe do Australii? (np. administracyjne, bariera językowa, tęsknota za Polską, brak pracy, brak pomocy, problemy rodzinne itp.).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. Czy planuje Pan/Pani w przyszłości powrót/wyjazd do Polski na stałe?

Tak	1
Nie	2
Nie wiem	3

8. Kim Pan/Pani się czuje?

Australijczykiem/Australijką	1
Polakiem/Polką	2
Australijczykiem/Australijką polskiego pochodzenia	3
Inna odpowiedź.....	4
Nie wiem	5

9. Jak Pan/Pani sądzi, za kogo uważają Pana/Panią Polacy w Polsce?

Za Australijczyka/Australijkę	1
Za Polaka/Polkę	2
Za Australijczyka/Australijkę polskiego pochodzenia	3
Inna odpowiedź.....	4
Nie wiem	5

10. A jak Pan/Pani sądzi, za kogo uważają Pana/Panią Australijczycy?

Za Australijczyka/Australijkę	1
Za Polaka/Polkę	2
Za Australijczyka/Australijkę polskiego pochodzenia	3
Inna odpowiedź.....	4
Nie wiem	5

11. Jak silnie czuje się Pan/Pani związany z Polską i polskością?

Bardzo silnie	1
Raczej mocno	2
Dość słabo	3
Słabo	4
Nie czuję się związany/a	5

12. A jak silnie czuje się Pan/Pani związany z Australią?

Bardzo silnie	1
Raczej mocno	2
Dość słabo	3
Słabo	4
Nie czuję się związany/a	5

13. Jaki kraj uważa Pan/Pani za swoją ojczyznę?

Polskę	1
Australię	2
Inny kraj, jaki?.....	3

14. Proszę opisać jak Pan/Pani czuje się w społeczeństwie australijskim?
Czy jest to poczucie „jestem u siebie”, czy może natrafia Pan/Pani na jakieś
problemy z odnalezieniem się w kulturze, społeczeństwie Australii?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

15. Jak istotne jest według Pana/Pani kultywowanie wymienionych poniżej elementów kultury polskiej w sytuacji życia w kraju innym niż Polska?

Elementy kultury	Ocena istotności			
	Bardzo istotne	Istotne	Mało istotne	Nieistotne
Używanie języka polskiego				
Znajomość literatury polskiej				
Znajomość historii polski				
Znajomość geografii polski				
Zwyczaje i obchody tradycji polskiej (np. święta)				
Religia katolicka				
Folklor (tańce, pieśni narodowe)				

16. Jak oceni Pan/Pani istotność niżej wymienionych wartości? Proszę przy odpowiedzi wykorzystać skalę od 1-5, gdzie 1 oznacza „niezwykle istotne”, a 5 „w ogóle nieistotne”. Proszę przy każdej odpowiedzi wpisać wybraną wartość.

- ♦ Bliskie więzy rodzinne
- ♦ Przyjaciele z własnej grupy etnicznej
- ♦ Małżeństwo w obrębie własnej grupy etnicznej
- ♦ Kontakty z własną społecznością etniczną
- ♦ Pomoc innym grupom etnicznym
- ♦ Nauczanie języka polskiego wśród innych grup etnicznych
- ♦ Wnoszenie wkładu do australijskiej wielokulturowości

17. Jak według Pana/Pani traktowane jest w Australii pochodzenie z Polski?

- Pozytywnie 1
- Obojętnie 2
- Negatywnie 3
- Trudno powiedzieć 4

Czy może Pan/Pani krótko skomentować swoją odpowiedź

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

18. Z kim w Polsce utrzymuje Pan/Pani kontakty? (proszę zaznaczyć wszystkie osoby)

- Rodzina (jeśli tak, proszę określić stopień pokrewieństwa osób) 1
-
-
- Znajomi 2
- Inne osoby, jakie?..... 3
- Z nikim nie utrzymuję kontaktów (proszę przejść do pyt. nr 21) 4

19. Jak często utrzymuje Pan/Pani kontakty z rodziną w Polsce?

Raz w tygodniu i częściej	1
Kilka razy w miesiącu	2
Co miesiąc	3
Kilka razy w roku	4
Raz lub dwa razy w roku (np. w czasie świąt)	5
Rzadziej niż raz w roku	6
Nie utrzymuję kontaktów (proszę przejść do pyt. nr 21)	7
Nie mam rodziny w Polsce (proszę przejść do pyt. nr 21)	8

20. Jaka jest forma kontaktów z rodziną w Polsce?

Telefonicznie	1
Kontakt internetowy (e- mail, połączenia głosowe i wizualne)	2
Listy	3
Paczki	4
Odwiedziny	5

21. Jak często odwiedza Pan/Pani Polskę?

Kilka razy w roku	1
Raz w roku	2
Co parę lat	3
Wcale	4

22. Jakiego języka używa Pan/Pani najczęściej

W domu?.....	
W kontaktach ze znajomymi?.....	
Do obliczeń matematycznych?.....	
Do wyrażania emocji (gniewu, złości, radości, miłości)?.....	
W pracy?.....	

23. Jak oceniłby/oceniłaby Pan/Pani swój stopień umiejętności posługiwania się językiem polskim?

Sfera umiejętności językowej	Ocena umiejętności				
	Bardzo dobre	Dobre	Dostateczne	Znikome	Żadne
Mówienie					
Pisanie					
Czytanie					
Rozumienie					

24. A teraz proszę ocenić Pana/Pani stopień umiejętności posługiwania się językiem angielskim.

Sfera umiejętności językowej	Ocena umiejętności				
	Bardzo dobre	Dobre	Dostateczne	Znikome	Żadne
Mówienie					
Pisanie					
Czytanie					
Rozumienie					

25. Czy ma Pan/Pani dzieci?

Tak 1

Nie 2 (proszę przejść do pyt. nr 32)

26. Proszę podać liczbę dzieci

Urodzonych w Polsce

Urodzonych w Australii

32. Czy zna Pan/Pani organizacje polonijne w Australii?

Tak 1 proszę wymienić jakie

.....
.....

Nie 2 (proszę przejść do pyt. nr 34)

33. Czy działa Pan/Pani w którejś z tych organizacji?

Tak 1 w jakich?

.....
.....

Nie 2

34. Czy utrzymuje Pan/Pani kontakty z Polonią australijską?

Tak 1

Nie 2 (proszę przejść do pyt. nr 36)

35. Jaka jest forma Pana/Pani kontaktów z Polonią?

Forma kontaktów	TAK	NIE
Spotkania z okazji świąt kościelnych/narodowych		
Zorganizowane cykliczne spotkania Polonii (np. co miesiąc)		
Imprezy kulturalne organizowane przez ośrodki polonijne (przedstawienia teatralne, odczyty, wystawy, koncerty itp.)		
Msze, nabożeństwa, spotkania w polskich parafiach		
Spotkania towarzyskie, rodzinne		
Kursy, szkolenia itp. organizowane przez Polonię		
Inne formy spotkań		

36. Czy mieszka Pan/Pani w środowisku typowo polonijnym (np. w polskiej dzielnicy)?

Tak 1

Nie 2

37. Z jakim wyznaniem się Pan/Pani identyfikuje? (proszę wpisać odpowiedź)

.....

38. Czy uważa Pan/Pani, że Kościół Katolicki stanowi istotny element polskości w Australii?

Tak 1

Nie 2

Trudno powiedzieć 3

39. Jak często uczestniczy Pan/Pani w nabożeństwach/mszach?

Kilka razy w tygodniu 1

Raz w tygodniu 2

Kilka razy w miesiącu 3

Kilka razy w roku 4

W ogóle nie uczestniczę 5 (proszę przejść do pyt. nr 41)

40. W jakim języku są odprawiane msze/nabożeństwa, w których Pan/Pani uczestniczy?

.....

41. Czy należy Pan/Pani do polskiej parafii?

Tak 1

Nie 2

42. Jak często wykonuje Pan/Pani następujące czynności?

Czynności	Ocena częstotliwości				
	Bardzo często	Często	Czasami	Rzadko	Wcale
Oglądanie polskiej telewizji					
Słuchanie polskojęzycznego radia					
Uczestnictwo w polskich imprezach kulturalnych (festyny, koncerty, itp.)					
Czytanie polskich książek					
Czytanie polskiej/polonijnej prasy					
Oglądanie australijskiej telewizji					
Słuchanie angielskojęzycznego radia					
Uczestnictwo w australijskich imprezach kulturalnych (festyny, koncerty, itp.)					
Czytanie australijskich książek					
Czytanie australijskiej prasy					

43. Jaka jest Pana/Pani obecna sytuacja zawodowa? (proszę zaznaczyć wszystkie odpowiadające odpowiedzi)

Zatrudniony/a w pełnym wymiarze godzin	1
Zatrudniony/a w niepełnym wymiarze godzin	2
Pracuję dorywczo, sezonowo, na pracach zleconych	3
Bezrobotny i poszukujący pracy	4
Nie pracujący/a np. opieka nad dziećmi	5
Urlop macierzyński	6
Student/uczeń	7
Emeryt/rencista	8
Inna sytuacja.....	9

44. Jaki jest Pana/Pani zawód wyuczony?

.....

A jaki zawód, który Pan/Pani obecnie wykonuje?

.....

45. Jak oceniliby/oceniłaby Pan/Pani swoją obecną sytuację materialną?

Bardzo dobra	1
Dobra	2
Przeciętna	3
Zła	4
Bardzo zła	5

46. Proszę określić na ile prawdziwe są poniższe zdania w odniesieniu do sytuacji Pana/Pani i Pana/Pani rodziny:

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Zawsze wystarcza mi pieniędzy na zakup żywności			
Zawsze wystarcza mi pieniędzy na opłaty np. za dom, ubezpieczenie itp.			
Stać mnie na aktywne życie kulturalne (zakup książek, wyjście do teatru, kina itp.)			
Stać mnie na wyjazdy z miejsca zamieszkania w czasie urlopu			
Stać mnie na zakup nowych sprzętów do domu, remonty itp.			
Stać mnie na zapewnienie dobrej edukacji moim dzieciom			

Metryczka:

47. Płeć

Kobieta 1

Mężczyzna 2

48. Proszę podać rok urodzenia

49. Z jakiego kraju pochodzą Pana/Pani rodzice?

Matka.....

Ojciec.....

50. Jaki jest Pana/Pani stan cywilny

Żonaty/zamężna/ w stałym związku	1	
Rozwiedziony/a	2	(proszę przejść do pyt. nr 52)
Wdowiec/wdowa	3	
Kawaler/panna	4	(proszę przejść do pyt. nr 52)

51. Jakie jest pochodzenie etniczne Pana/Pani współmałżonka(-i)/
partnera(-ki) de facto?

.....

52. Proszę zaznaczyć Pana/Pani miejscowość zamieszkania

Powyżej 1 mln	1
500 tys. – 1 mln	2
100 tys. – 500 tys.	3
50 tys. – 100 tys.	4
10 tys.- 50 tys.	5
Poniżej 10 tys.	6

53. Wykształcenie (proszę podać ostatnio ukończona szkołę i kierunek
nauczania)

.....
.....

Bardzo dziękuję za poświęcenie czasu na wypełnienie tej ankiety.
Będzie ona bardzo pomocna w napisaniu mojej pracy magisterskiej
i z pewnością jest źródłem bardzo cennych informacji o australijskiej
Polonii.

Urszula Płatek